

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

Анна Гаврилова-Анчева – отговорен редактор

Диляна Гитева

Димитър Гочев

Екатерина Трендафилова

Кина Чутуркова

Красимир Шекерджиев

EDITORIAL BOARD

Anna Gavrilova-Ancheva – Editor-in-Chief

Dilyana Giteva

Dimitar Gotchev

Ekaterina Trendafilova

Kina Chuturkova

Krassimir Shekerdjiev

Застъпените от авторите становища не съвпадат непременно с тези на редакционната колегия.

Редакцията приема статии и коментари с нужното ниво на компетентност, ака-демичен подход към проблемите и конструктивен и толерантен стил, както и актуална информация за събития, проекти, организации и публикации в областта на правата на човека.

Материалите не трябва да са публикувани в други български издания и се представят по възможност както на хартиен, така и на електронен носител.

Желателно е статиите да бъдат придружени от кратко резюме на английски език (15–20 реда).

Редакцията си запазва правото за чисто редакционни и други несъществени промени в текста.

Списанието може да бъде намерено и на интернет страницата на *Български адвокати за правата на човека* на адрес www.blhr.org.

ПРАВАТА НА ЧОВЕКА 4/2004

Въпроси по измененията на НПК от октомври 2004

© Фондация *Български адвокати за правата на човека*
София, 2004

СЪДЪРЖАНИЕ

СТАТИИ

НОВАТА РЕДАКЦИЯ НА ЧЛ. 119 ОТ НПК И ИЗИСКВАНИЯТА НА ЧЛ. 8 ОТ ЕВРОПЕЙСКАТА КОНВЕНЦИЯ ЗА ЗАЩИТА НА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА И ОСНОВНИТЕ СВОБОДИ	7
---	----------

Динко Кънчев

ИЗМЕНЕНИЯ В НПК ВЪВ ВРЪЗКА С МЕЖДУНАРОДНИ АКТОВЕ НА СЪВЕТА НА ЕВРОПА В ОБЛАСТТА НА ПРАВНОТО СЪТРУДНИЧЕСТВО ПО НАКАЗАТЕЛНИ ДЕЛА.....	16
--	-----------

Павлина Панова

СЪДЕБНА ПРАКТИКА

ЕВРОПЕЙСКИ СЪД ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

Дело Кракси срещу Италия – решение от 26.03.2002 г.....	30
Дело Садък и други срещу Турция (№ 1) – решение от 17.07.2001 г.....	38
Дело Сипавичюс срещу Литва – решение от 21.02.2002 г.....	46
Дело Доусет срещу Обединеното кралство – решение от 24.06.2003 г.....	50
Дело Мерит срещу Украйна – решение от 30.03.2004 г.....	55
Дело Буткевичюс срещу Литва – решение от 26.03.2002 г.....	63
Дело Кадем срещу Малта – решение от 09.01.2003 г.....	69
Дело Смирнова срещу Русия – решение от 24.07.2003 г.....	75
Дело Гусински срещу Русия – решение от 19.05.2004 г.....	85
Дело Бранд срещу Холандия – решение от 11.05.2004 г.....	93
Дело Х.Л. срещу Обединеното кралство – решение от 05.10.2004 г.....	100
Дело Хилда Хафстейнсдотир срещу Исландия – решение от 08.06.2004 г.....	111

TABLE OF CONTENTS

ARTICLES

THE AMENDED RULE OF ARTICLE 119 OF THE CRIMINAL PROCEDURE CODE AND THE REQUIREMENTS OF ARTICLE 8 OF THE EUROPEAN CONVENTION FOR THE PROTECTION OF HUMAN RIGHTS AND FUNDAMENTAL FREEDOMS	7
--	----------

Dinko Kanchev

AMENDMENTS TO THE CRIMINAL PROCEDURE CODE IN CONNECTION WITH INTERNATIONAL INSTRUMENTS OF THE COUNCIL OF EUROPE IN THE FIELD OF LEGAL COOPERATION IN CRIMINAL MATTERS	16
--	-----------

Pavlina Panova

JURISPRUDENCE

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

Craxi v. Italy – judgment of 05/12/2002	30
Sadak and Others v. Turkey (no. 1) – judgment of 17/07/2001	38
Sipavičius v. Lithuania – judgment of 21/02/2002	46
Dowsett v. the United Kingdom – judgment of 24/06/2003.....	50
Merit v. Ukraine – judgment of 30/03/2004.....	55
Butkevicius v. Lithuania – judgment of 26/03/2002	63
Kadem v. Malta – judgment of 09/01/2003.....	69
Smirnova v. Russia – judgment of 24/07/2003	75
Gusinskiy v. Russia – judgment of 19/05/2004.....	85
Brand v. the Netherlands – judgment of 11/05/2004.....	93
H.L. v. the United Kingdom – judgment of 05/10/2004	100
Hilda Hafsteinsdóttir v. Iceland – judgment of 08/06/2004	111

СТАТИИ

НОВАТА РЕДАКЦИЯ НА ЧЛ. 119 ОТ НПК¹ И ИЗИСКВАНИЯТА НА ЧЛ. 8 ОТ ЕВРОПЕЙСКАТА КОНВЕНЦИЯ ЗА ЗАЩИТА НА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА И ОСНОВНИТЕ СВОБОДИ

Динко Кънчев*

1. Видно от мотивите към проекта на Закон за изменение и допълнение на Наказателно-процесуалния кодекс (НПК), “част от измененията в НПК целят обезпечаването на наказателния процес с механизми, позволяващи събирането на образци за сравнителен анализ за целите на наказателното производство без съгласието на уличен, заподозрян, обвиняем и лица, които нямат такова процесуално качество, ... както и привеждане на НПК в съответствие с Европейската конвенция за правата на човека”.² Тази цел на вносителя на законопроекта бе реализирана в новата редакция на чл. 119 от НПК след измененията и допълненията от м. октомври 2004 г. по следния начин:

“Чл. 119. (1) Органът, който назначава експертизата, има право да изисква от обвиняемия и заподозрения образци от почерка или други образци за сравнително изследване.

(2) Предходната алинея се прилага и спрямо свидетелите, когато е необходимо да се провери дали те са оставили следи на местопрестъплението или върху веществените доказателства.

(3) (Нова - ДВ, бр. 89 от 2004 г.) Лицата по ал. 1 и 2 са длъжни да предоставят изискваните образци за сравнително изследване, а при отказ те се изземват принудително.

(4) (Нова - ДВ, бр. 89 от 2004 г.) Когато образците за сравнително изследване са свързани с вземане на кръвна проба или с други подобни интервенции с проникване в човешкото тяло, се иска разрешение от съответния първоинстанционен съд, освен ако лицето е дало писмено съгласие за това.

(5) (Нова - ДВ, бр. 89 от 2004 г.) Вземането на образци за сравнително изс-

¹ Вж. Закон за изменение и допълнение на Наказателно-процесуалния кодекс (ДВ, бр. 89 от 2004 г.).

* Адвокат, *Български адвокати за правата на човека*

² Мотиви към проекта на Закон за изменение и допълнение на Наказателно-процесуалния кодекс (№ 402-01-41 от 05.08.2004 г.), Информационен продукт *Апис-право* на АПИС Христович ЕООД.

ледване по ал. 3 и 4 се извършва по правилата на медицинската практика и без да се застрашава здравето на лицата.”

Принудителното изземване на образци за сравнително изследване за нуждите на експертизата, което досега не беше уредено, вече е регламентирано от новите ал. 3, ал. 4 и ал. 5 на чл. 119 от НПК.

2. Едва ли може да се постави под съмнение констатацията, че новият процесуален режим на събирането на образци за сравнително изследване ще бъде свързан с доста по-интензивна намеса в личната сфера на засегнатите лица. Уместен е следователно въпросът за съответствието на чл. 119 от НПК в сегашната му редакция (по-нататък “чл. 119 от НПК”) с изискванията на ЕКЗПЧОС³ (“Конвенцията”), и по-специално с нейния чл. 8, още повече, че постигането на такова съответствие е било една от целите на вносителя на законопроекта (вж. по-горе).

Според чл. 8 от ЕКЗПЧОС:

“Право на зачитане на личния и семейния живот

1. Всеки има право на зачитане на неговия личен и семеен живот, на неговото жилище и тайната на неговата кореспонденция.

2. Намесата на държавните власти в ползването на това право е недопустима освен в случаите, предвидени в закона и необходими в едно демократично общество в интерес на националната и обществената сигурност или на икономическото благосъстояние на страната, за предотвратяване на безредици или престъпления, за защита на здравето и морала или на правата и свободите на другите.”

3. Съпоставката с ЕКЗПЧОС засега ще се прави единствено с оглед на нормативните решения, формуирани от чл. 119 от НПК. Поради тяхната сравнителна новост все още липсва достатъчно практика по прилагането им, която също да може да се обсъди от гледище на съответствието ѝ с Конвенцията.

Паралелът между чл. 119 от НПК и изискванията на чл. 8 от ЕКЗПЧОС се улеснява от обстоятелството, че е налице богата практика на Европейския съд по правата на човека (ЕСПЧ), а преди реформата на ЕСПЧ от м. ноември 1998 г. – и на Европейската комисия по правата на човека (ЕКПЧ). Тази практика позволява да се приеме с достатъчна степен на надеждност, че са утвърдени основните стандарти на институциите в Страсбург по прилагането на чл. 8 от ЕКЗПЧОС, което на свой ред осигурява нужните критерии за преценка на новите разпоредби на чл. 119 от НПК.

4. Някои от правата и свободите, гарантирани от ЕКЗПЧОС (в т. ч. и

³ Европейска конвенция за защита на правата на човека и основните свободи (Ратифицирана със закон, приет от НС на 31 юли 1992 г. - ДВ, бр. 66 от 14.08.1992 г., обн., ДВ, бр. 80 от 2.10.1992 г., в сила от 7.09.1992 г., изм. и доп., с Протокол № 11 към Конвенцията (Ратифициран със закон, приет от НС на 5.10.1994 г. - ДВ, бр. 84 от 1994 г., в сила от 1.11.1998 г., обн., бр. 137 от 20.11.1998 г., попр., бр. 97 от 9.11.1999 г.).

правата по чл. 8), попадат в категорията на т. нар. “относителни” или “неабсолютни” права. За разлика от “абсолютните” права, защитени от ЕКЗПЧОС, при ползването на относителните права са допустими известни ограничения. Те се определят като прояви на позволена от ЕКЗПЧОС намеса на държавните власти в реализирането на съответното гарантирано право, но намеса не безусловна, а зависеща от наличието на предписани от самата Конвенция предпоставки и необходима за постигането на определени цели от обществен интерес, също така легитимирани чрез посочването им на съответните места в текста на ЕКЗПЧОС. Следователно всяка намеса на държавните власти в упражняването на защитените от Конвенцията относителни права, без да са налице предвидените предпоставки и за различни от определените легитимни цели, ще бъде квалифицирана като нарушение на ЕКЗПЧОС.

Що се отнася специално до правото на зачитане на личния и семейния живот, обозначаващо още като право на зачитане на “личната сфера” на индивида – понятие, вече наложено като родово, обхващащо отделни защитени права, тези права са посочени в чл. 8(1) от ЕКЗПЧОС, а чл. 8(2) посочва целите, за чието постигане е допустима намесата на държавата чрез нейните институции, както и предпоставките за тази намеса.

5. От гледище на предметното съдържание на чл. 119 от НПК намесата на държавните власти (разследващите органи) се изразява в изискването или в принудителното изземване (при отказ) на образци от почерка или други образци за сравнително изследване за целите на експертизата. Изискването или принудителното изземване се извършват спрямо обвиняемия и заподозрения, а при условията на чл. 119, ал. 2 от НПК – и спрямо свидетелите. Отделно (в чл. 119, ал. 4 и ал. 5 от НПК) е уреден специалният случай на по-радикална намеса – когато образците за сравнително изследване са свързани с вземане на кръвна проба или с други подобни интервенции с проникване в човешкото тяло.

С основание може да се твърди, че хипотезата на чл. 119 от НПК, която по начало се отнася до експертизата като един от способите за събиране и проверка на доказателствата, по необходимост урежда и подпомагащото прилагане на други два способа – претърсването (в т. ч. и обискът, определен от чл. 138, ал. 1 от НПК като “претърсване на лице”) и изземването. Наистина процесуалното правило говори само за “изземване” на образци, но претърсването не бива да се изключва, защото много често в практиката то е “прелюдия” към изземването. Институциите по прилагането на Конвенцията в Страсбург са имали случаи да се произнесат, че както претърсването⁴, така и вземането на кръвни проби за съдържанието на алкохол в кръвта⁵, попадат в допустимите ограничения на правото на зачитане на личния и семейния живот. От това гледище може да се приеме по аналогия, че, стига да са налице предпоставките по смисъла на чл. 8(2) от Конвенцията, изземванията по чл. 119 от НПК също са прояви на позволена намеса в упражняването на правата, защитени от чл. 8(1). А наказателно-процесуалното естество на нормата на чл. 119 от НПК прави

⁴ Вж. Европейската конвенция за правата на човека – теория и практика, П. Ван Дайк и др., изд. на Фондация Български адвокати за правата на човека, С., 2000 г., стр. 488.

⁵ Пак там, стр. 462 (под линия).

обосновано твърдението, че интересите на националната и обществената сигурност и предотвратяването на престъпления биха били обичайните легитимни цели, оправдаващи тази намеса.

Що се отнася до евентуално засегнатите чрез намесата компоненти от личната сфера на индивида, защитени по силата на чл. 8(1) от ЕКЗПЧОС, тук на преден план излизат правото на зачитане на личния живот и на жилището, както и на тайната на кореспонденцията. Едва ли е възможно тук да се изчерпят всички хипотези, които биха могли да се реализират в практиката, но с основание може да се приеме, че случаите на изземване на образци чрез личен обиск, както и чрез вземането на кръвни проби или други подобни интервенции с проникване в човешкото тяло пряко биха ограничили правото на зачитане на личния живот. Когато изземването на сравнителни образци предполага претърсване не на засегнатото лице, а на съответни помещения, намесата най-вероятно би накърнила и правото на зачитане на жилището. Във връзка с това следва да се подчертае виждането на ЕСПЧ, че “тълкуването на термините “личен живот” и “жилище” като включващи професионалната или търговската дейност или помещенията, използвани за такава цел, съответства на основния предмет и цел на чл. 8 – да защити лицето срещу произволна намеса от страна на държавните органи”.⁶ Правото на зачитане на тайната на кореспонденцията би било най-уязвимо примерно при изземването на образци за изследване на почерка или за установяване на авторството на документи, или пък когато за целите на експертизата е необходимо да се изземат разпечатки от засечени телефонни разговори. ЕСПЧ тълкува понятието “кореспонденция” широко, като включва в неговото съдържание всички съвременни способности за общуване, а не само съобщенията, обективирани на хартиен носител. Това тълкуване следва от разбирането, че чл. 8 защитава средствата за комуникация, а не съдържанието на самите съобщения, попадащо под защитата на чл. 10 от Конвенцията.⁷

6. Две са общите предпоставки по смисъла на чл. 8(2) от Конвенцията, за да е допустима намесата на властите в упражняването на правата по чл. 8(1). Случаите на намеса трябва да са: а) предвидени в закона и б) необходими в едно демократично общество.

В практиката си институциите в Страсбург са утвърдили четири принципа, от които са се ръководили и се ръководят, за да приемат, че е налице предпоставката “**предвидени в закона**”:

- **Чрез формулировката “предвидени в закона” ЕКЗПЧОС препраща към националното право** (както писано, така и неписано) на съответната държава – страна по Конвенцията.

- Националното право трябва да **включва в съдържанието си основанието за намеса** на съответните държавни органи в упражняването на правата по чл. 8(1) от ЕКЗПЧОС. Подразбира се, че основанието за намеса трябва да е в съответствие с някоя (някои) от легитимните цели, посочени от чл. 8(2) от ЕКЗПЧОС.

⁶ Пак там, стр. 490 (с посочената на същото място практика на ЕСПЧ).

⁷ Вж. *Law of the European Convention on Human Rights*, by D. J. Harris, M. O'Boyle and C. Warbrick, Butterworths, London, Dublin, Edinburgh, 1995, p. 320.

- Националните норми, допускащи ограничаване на правата по чл. 8, трябва да са *достъпни*, т. е. обнародвани съобразно правилата за обнародване в съответната държава.

- Приложимият национален закон трябва да е и *предвидим*, т. е., според едно сравнително ново решение на ЕСПЧ, той следва “да бъде формулиран достатъчно точно, за да позволи на засегнатите лица – ако е нужно, с помощта на съответна юридическа помощ – да предвидят до степен, обоснована според обстоятелствата, последиците, до които може да доведе едно действие”. Колкото по-сериозна е намесата в личната сфера на засегнатите лица (в случая с чл. 119 от НПК пример за по-съществена намеса е изземването на образци за сравнително изследване чрез вземане на кръвна проба или чрез други подобни интервенции с проникване в човешкото тяло), толкова по-големи са изискванията към яснотата и прецизното детайлизиране на съответните ограничителни норми.⁸

Принципът на предвидимостта с присъщите му изисквания за яснота и прецизност на нормативните формулировки е довел ЕСПЧ и до категоричното разбиране, че националното право трябва да въвежда определени *процедури и гаранции*, за да отговори на стандартите, съдържащи се в понятието “предвидени в закона” по смисъла на чл. 8(2).⁹

Може да се приеме, че като нормативно решение сега действащото правило на чл. 119 от НПК кореспондира с посочените принципи и стандарти. Ако натрупващата се практика по прилагането на тази процесуална норма строго съответства на предписанията ѝ, едва ли могат да се очакват и практически проблеми по спазването на чл. 8 от Конвенцията в тази материя. За целта може би е уместно да се споделят някои конкретизиращи виждания относно тълкуването на разпоредбите на чл. 119 от НПК в светлината на изискването случаите на допустима намеса в личната сфера на засегнатите лица да са “предвидени в закона”.

Към принудително изземване на образци за сравнително изследване за нуждите на експертизата следва да се пристъпва само след *отказ на засегнатото лице доброволно да ги предостави*. Това предполага съответният орган на досъдебното производство *най-напред да отправи към засегнатото лице ясно формулирана покана за предоставяне на нужните образци, а поканата трябва да бъде отразена в съответен протокол съобразно изискванията на НПК*. Осъществяването на принудително изземване *направо, без даване на възможност за доброволно предоставяне, ще бъде недопустима намеса в личната сфера на засегнатото лице, т. е. нарушение на чл. 8 от ЕКЗПЧОС*.

Независимо, че в хипотезата на чл. 119 от НПК изземванията на сравнителни образци имат подпомагаща роля за целите на експертизата (вж. по-горе), те трябва да съответстват на всички процесуални изисквания към изземвани-

⁸ *Европейската конвенция за правата на човека...*, стр. 719-723 и посочената там практика на ЕКПЧ и ЕСПЧ.

⁹ Пак там, стр. 501.

ята изобщо, разглеждани като един от способите за събиране и проверка на доказателствата. Казаното (с една резерва относно изземванията по чл. 119, ал. 4 от НПК, за която ще стане дума по-нататък) се отнася и до изискването за извършване на изземванията след съответно съдебно разрешение или с последващо одобрение на съда (чл. 135 от НПК). Ако обаче необходимостта от назначаване на експертиза възникне в хода на вече започнало и напреднало досъдебно производство, много внимателно следва да се преценява дали все още са налице основанията за последващо съдебно одобрение на изземването, т. е. дали наистина се налага изземване без разрешение на съдия при неотложен случай, когато това е единствената възможност за събиране и запазване на сравнителните образци. При липсваща или недоказана неотложност на случая изземването на образци, макар и извършено с последващо съдебно одобрение, ще наруши предвидена в НПК *процедурна гаранция* срещу неправомерна намеса в упражняването на правата по чл. 8 от Конвенцията. Така ще бъде накърнен един от компонентите на изискването “предвидени в закона” и ще бъде основателен въпросът дали не е извършено нарушение на правото на зачитане на личния живот, защото НПК никъде не разпорежда, че последващото одобрение има за цел да санира липсата на предварително съдебно разрешение.

От тази гледна точка по-особен е случаят с принудителните изземвания по чл. 119, ал. 4 от НПК (изземванията на образци за сравнително изследване чрез вземане на кръвна проба или чрез други подобни интервенции с проникване в човешкото тяло). Тъй като те са форми на по-радикална намеса в личната сфера, съответно изискват и по-строги процедурни гаранции срещу нарушения. Ето защо (а не само поради стриктното тълкуване на процесуалните правила) следва да се приеме, че изземванията по чл. 119, ал. 4 от НПК ще са допустими *само след предварителното разрешение на съда, но не и с последващо съдебно одобрение*. За да вземе обосновано решение, съдът трябва да разполага с материалите по разследването и да не се задоволява единствено с искането на разследващия орган за разрешение. Съдът трябва лично да се убеди в необходимостта от експертизата, а оттам – и в нуждата да се накърни телесната неприкосновеност на засегнатото лице чрез изземването на съответните сравнителни образци. Следователно, преди да пристъпи към изготвянето на искането за разрешение, разследващият орган трябва вече да е назначил експертизата с точно формулирани задачи.

Допълнителна защитна процедурна гаранция в хипотезата на чл. 119, ал. 4 от НПК е изискването, преди да се пристъпи към изготвянето на молба за предварително съдебно разрешение на принудителното изземване, засегнатото лице да бъде поканено *писмено да даде съгласие* за извършването на това процесуално действие. Явно законодателят е преценил, че поради по-съществената намеса в правото на зачитане на личния живот, визирана в ал. 4, фактическото доброволно подлагане на засегнатия на медицинска интервенция не е достатъчно. Необходимо е още и изричното му писмено волеизявление в този смисъл.

Дори и извършени с предварително разрешение на съда, изземванията по чл. 119, ал. 4 от НПК ще нарушат стандартите на чл. 8 от Конвенцията, ако създадат опасност за здравето или живота на засегнатото лице (във втората хипотеза

може да възникне и въпрос за нарушаване на чл. 2 от ЕКЗПЧОС, защитаващ правото на живот), както и ако са нарушени добрите медицински практики при изземването на образците (чл. 119, ал. 5 от НПК).

Институциите в Страсбург имат утвърдени критерии и по отношение на втората предпоставка за допустима намеса на властите в упражняването на правата по чл. 8(1) от Конвенцията (случаите на намеса да са **необходими в едно демократично общество**).

Неизменната практика на ЕСПЧ при преценката дали в конкретния казус намесата на властите е била “необходима в едно демократично общество” се основава на т. нар. “принцип на пропорционалността (съразмерността)”. Този принцип предполага винаги, когато се поставя въпрос за нарушение на право, защитено от Конвенцията, и то е от категорията на **“относителните” права** (вж. по-горе), да се търси “справедлив баланс между изискванията на обществото и изискванията на основните права на човека”.¹⁰ Преценката се прави според конкретните обстоятелства на отделния случай, така че не е възможно пропорцията между интересите на обществото и защитените индивидуални права да е винаги една и съща. Правилото е: когато се установи, че в конкретния случай обществените интереси натежават, намесата в упражняването на правата ще е “необходима в едно демократично общество” и обратно. По-радикалната намеса, изразена в по-чувствителното ограничаване на правата, би следвало да предполага, при равни други условия, по-строг подход към претеглянето на значимостта или неотложността на обществения интерес. Водеща роля при диренето на съразмерността имат изрично предписаните на съответните места в Конвенцията *легитимни цели*, оправдаващи намесата на властите в интерес на обществото. С други думи, обхватът на ограниченията в упражняването на индивидуалните права, защитени от ЕКЗПЧОС, и начинът, по който тези ограничения са наложени, трябва да са пропорционални на преследваната законна (“предвидена в закона”) цел. Тогава и намесата ще бъде преценена като “необходима в едно демократично общество”. Може да се добави, че в тази материя институциите в Страсбург са склонни да зачитат твърде широки рамки на свободата на преценка на националните съдилища.

След като конкретиката на отделно взетия случай от практиката определя рамката на преценката дали намесата на властите е “необходима в едно демократично общество”, то от тази гледна точка съпоставката между изземванията на сравнителни образци и стандартите на чл. 8 от Конвенцията няма да е свързана с нормативното предписание (то вече беше анализирано с оглед на изискването “предвидени в закона”), а с начеващата практика по прилагането на нормата на чл. 119 от НПК. Единствено бъдещите проучвания на тази практика биха могли да дадат достатъчно достоверна картина доколко компетентните органи се съобразяват с изискването намесата в личната сфера на гражданите да е “необходима в едно демократично общество”. И все пак някои предварителни коментари могат да се направят още сега.

¹⁰ Пак там, стр. 75.

Чл. 8(2) от Конвенцията е част (и то приоритетна) от националното ни право и има обвързваща сила. Съдилищата следователно са длъжни винаги да преценяват дали интервенцията в личната сфера на индивида е “необходима в едно демократично общество”, когато във всеки конкретен случай им предстои да разрешат или одобрят принудително изземване на сравнителни образци за целите на експертизата.

Например възможна е хипотезата назначената експертиза да се извърши изцяло въз основа на другите налични доказателства, вече събрани в хода на досъдебното производство по реда на НПК, без да са нужни допълнителни образци за сравнително изследване. Ако обаче поради пресилени съображения за “пълнота” на доказателствата бъде поискано разрешение или одобрение за принудително изземване на такива образци, и такова разрешение или одобрение бъде получено, допълнителните изземвания (особено тези по чл. 119, ал. 4 от НПК) ще бъдат непозволена намеса в личната сфера на засегнатото лице, защото и без тях би могла да се постигне съответната легитимна цел по чл. 8(2) от Конвенцията. Казано инак, съобразно принципа на пропорционалността, тези изземвания няма да са “необходими в едно демократично общество”, тъй като е ясно, че и без тях общественият интерес ще бъде защитен в достатъчна степен.

С оглед на бъдещата практика по прилагането на чл. 119 от НПК е уместно да се посочи, че институциите в Страсбург са склонни по-строго да преценяват нуждите на обществения интерес в случаите на изземване на кореспонденция, особено при търсенето на баланса с ползващата се със засилена защита тайна на контактите между адвоката и неговия клиент.¹¹

Посочените примерни хипотези имат за цел да подчертаят важността на принципа на пропорционалността. Стриктното му спазване би намалило сериозно риска от бъдещо извършване на неправомерни принудителни изземвания по чл. 119 от НПК – неправомерни поради това, че няма да бъдат “необходими в едно демократично общество”.

7. Крайният извод от предходното изложение е, че правилото на чл. 119 от НПК в сегашната му редакция съответства на изискванията на чл. 8 от Конвенцията. Налице е комплекс от правни норми (самият чл. 119 от НПК, други релевантни процесуални правила, както и стандартите, съдържащи се в чл. 8 от ЕКЗПЧОС), които осигуряват надеждни процедурни гаранции срещу случаи на неправомерна намеса в личната сфера на гражданите, изразяващи се в принудителни изземвания на сравнителни образци за целите на експертизата. Само

¹¹ Пак там, стр. 503.

стриктното съблюдаване на посочените нормативни изисквания ще гарантира, че и практическото осъществяване на процесуалните действия, предписани от чл. 119 от НПК, ще намира винаги точния баланс между защитата на обществените интереси и човешките права.

Summary

THE AMENDED RULE OF ARTICLE 119 OF THE CRIMINAL PROCEDURE CODE (CPC) AND THE REQUIREMENTS OF ARTICLE 8 OF THE EUROPEAN CONVENTION FOR THE PROTECTION OF HUMAN RIGHTS AND FUNDAMENTAL FREEDOMS (ECHR)

Dinko Kanchev*

The recent amendment of Article 119 of CPC (State Gazette, No. 89/2004) introduced the compulsory seizures of samples in order to carry out the comparative analyses necessary for the elaboration of the respective experts' reports appointed during the criminal trial. The compulsory seizures apply to all types of samples, including those provided by blood tests or other similar interventions by penetrating into the human body.

Beyond any doubt the new procedural regime of compulsory seizures of samples will result in a more intensive interference with the right to privacy of the affected persons. So it is deemed proper to raise the question of the compliance of the amended Article 119 of CPC with the requirements of Article 8 of ECHR protecting the right to respect for private and family life.

This paper contains a brief analysis of the basic standards provided by Article 8 of ECHR. Special attention is paid to the requirements "in accordance with the law" and "necessary in a democratic society". It is considered that the compulsory seizures of samples will mainly affect the right to respect for private life, the right to respect for the home and the right to respect for correspondence. It is also held that the interests of national security and public safety and the prevention of crime shall be the legitimate aims, which are to justify the compulsory seizures of samples conceived as acts of admissible interference of the public authorities with the exercise of the right to privacy.

Since the amendment is quite recent, there is no relevant implementing practice yet and the analysis concerns only the new legal provisions. It is concluded that the amended rule of Article 119 of CPC satisfies the requirements of Article 8 of ECHR. The future practical implementation of the compulsory seizures of samples will raise no problems, if the procedural guarantees under Article 119 of CPC are strictly observed and if the proportionality test under the "necessary in a democratic society" standard is always carried out.

* Lawyer, *Bulgarian Lawyers for Human Rights*

ИЗМЕНЕНИЯ В НПК ВЪВ ВРЪЗКА С МЕЖДУНАРОДНИ АКТОВЕ НА СЪВЕТА НА ЕВРОПА В ОБЛАСТТА НА ПРАВНОТО СЪТРУДНИЧЕСТВО ПО НАКАЗАТЕЛНИ ДЕЛА

Павлина Панова*

В хода на преговорния процес по глава 24 “Сътрудничество в областта на правосъдието и вътрешните работи” България е поела ангажимент за присъединяване към Европейската конвенция за международно признаване на присъдите¹, Европейската конвенция за трансфер на производства по наказателни дела², Допълнителния протокол към Конвенцията за трансфер на осъдени лица³ и Втория допълнителен протокол към Европейската конвенция за взаимопомощ по наказателноправни въпроси⁴. Конвенциите и Допълнителният протокол към Конвенцията за трансфер на осъдени лица бяха ратифицирани от Народното събрание на 28 януари 2004 г.⁵, а Вторият допълнителен протокол към Европейската конвенция за взаимопомощ по наказателноправни въпроси – на 18 февруари 2004 г.⁶

Тези международни актове уреждат нови форми на международноправно сътрудничество по наказателни дела. Присъединяването на Република България към конвенциите и протоколите на Съвета на Европа и приемането на релевантно законодателство дават възможност на страната ни да прилага инструментите на Европейския съюз в същата област. Съответните правни институти следва да бъдат въведени във вътрешното ни право преди датата на присъединяването на България към ЕС.

I. Европейската конвенция за международно признаване на присъди е подготвена от Експертен комитет на Съвета на Европа и е открита за подписване на 28 май 1970 г.

Идеята за разработването на унифицирани европейски разпоредби за признаване и изпълнение на съдебни актове по наказателни дела, издадени от съдебни органи на чужди държави, е възникнала вследствие отчитане на новите реалности, свързани с нарастващия международен характер на извършваните престъпни деяния. Необходимостта, от една страна, националните законодателства на държавите-членки да отговорят адекватно на тези нови тенденции и,

* Съдия в Софийски апелативен съд, доктор по право

¹ Хага, 1970 г.

² Страсбург, 1972 г.

³ Страсбург, 1997 г.

⁴ Страсбург, 2001 г.

⁵ Обн. ДВ, бр. 11 от 10.02.2004 г.

⁶ Обн., ДВ, бр. 16 от 27 февруари 2004 г.

от друга страна, все по-нарастващото значение, което се отдава на хуманното третиране на извършителите и тяхната ресоциализация в наказателноправните доктрини на европейските държави, са довели до разработването на международен правен акт, който създава изключения от класическата концепция за националния суверенитет в наказателноправната област и води до разширяване на обхвата на валидност на чуждестранните присъди. По този начин общопризнатите форми на международно съдебно сътрудничество в наказателно-правната област – екстрадиция и правна помощ по наказателни дела, са доразвити чрез признаване и изпълнение в една държава на присъда, постановена в друга държава, като е почерпен съществуващият опит в някои европейски държави.

Конвенцията урежда условията за признаване, изпълнение и международните последици на чужди присъди. Правата и задълженията на осъждащата и изпълняващата държави при изпращането и приемането на искане за изпълнение са също детайлно уредени. Конвенцията регламентира и формалните изисквания, на които трябва да отговарят молбите за изпълнение.

Централен орган по приемането и изпращането на молби за изпълнение на присъда е Министерството на правосъдието.

II. Европейската конвенция за трансфер на производства по наказателни дела е изработена от Експертен комитет в рамките на Съвета на Европа паралелно с Европейската конвенция за международно признаване на присъди по наказателни дела. Тя е открита за подписване от държавите-членки на Съвета на Европа на 15 май 1972 г.

До изработването и приемането на тази конвенция се е стигнало след дълбочен анализ на практическите проблеми, свързани с признаването на чужди присъди и тяхното изпълнение, които не могат да бъдат адекватно адресирани, без да се обърне внимание на етапите на наказателното производство, предшестващи издаването на съдебното решение.

В случаите на престъпления с международен елемент често възниква конфликт на юрисдикциите по отношение на едно и също престъпление, тъй като в повечето национални системи съществуват идентични доктрини за териториална, персонална и универсална юрисдикция. Ето защо основната цел на конвенцията е да разреши ефективно въпроса с приложимото национално наказателно законодателство, като даде възможност при определени условия и съобразно всеки конкретен случай договарящите държави да могат да прехвърлят започнато в една от тях наказателно производство на юрисдикцията на друга.

Конвенцията урежда основните принципи, условия и формални критерии за прехвърлянето на наказателно производство от юрисдикцията на една договаряща страна към юрисдикцията на друга.

Замолената държава може да приеме молба за прехвърляне на наказателно производство, само когато националните наказателни съдилища са компетентни да разгледат престъплението и ако държавата може да приложи или вътрешното си право, или това на молещата държава (разширена/субсидиарна компетентност). Извършването на трансфер на наказателно производство е възможно, когато са спазени принципите на двойната наказуемост и на справедливото правораздаване.

Процедурата по осъществяване на този вид международна правна помощ,

регламентирана в конвенцията, е ясна и бърза. Тя не се отличава по същество от процедурите по другите европейски конвенции за взаимопомощ по наказателноправни въпроси.

От особено значение за приложението на конвенцията е на проведеното в молещата държава наказателно производство да се придаде същата правна сила, както ако то е било проведено в замолената държава.

Централни органи по приемането и изпращането на искания за прехвърляне на наказателни производства по смисъла на конвенцията са Върховната касационна прокуратура за фазата на досъдебното производство и Министерството на правосъдието – за съдебната фаза.

III. Допълнителният протокол към Конвенцията за трансфер на осъдени лица е открит за подписване в Страсбург на 18 декември 1997 г. и е влязъл в сила на 1 юни 2000 г. Протоколът допълва Конвенцията за трансфер на осъдени лица, в сила за Република България от 1994 г.

Основната цел на Допълнителния протокол е да уреди правилата, приложими към трансфера на изпълнението на присъди, без съгласието на осъденото лице, в два случая:

Първо, когато осъденото лице е избягало от осъдилата го държава в държавата, на която е гражданин. Конвенцията, която Протоколът допълва, не може да бъде приложена в този случай, защото осъденото лице не се намира в осъдилата го държава и не подлежи на трансфер. Конвенцията изисква съгласието на осъденото лице, за да може то да бъде предадено на държавата, на която е гражданин. Философията на Допълнителния протокол е, че щом лицето съзнателно възпрепятства правосъдието чрез бягство от страната, то се е поставило извън приложното поле на конвенцията. Следователно необходимостта да бъде взето неговото съгласие вече не е налице.

Второ, ако присъдата или постановено въз основа на нея административно решение предвиждат осъденото лице да бъде експулсирано или депортирано от осъдилата го държава след изтърпяване на наказанието. Съгласно Протокола целите на ресоциализацията на осъденото лице няма да бъдат изпълнени, ако то изтърпи наказанието си в осъдилата го държава, когато е ясно, че след това ще му бъде забранено да остане там.

Тук отново не се изисква съгласието на осъденото лице, а само съгласие на държавите, тъй като в наказанието на лицето се включва забрана да остане на територията на осъдилата го държава.

IV. Вторият допълнителен протокол към Европейската конвенция за взаимопомощ по наказателноправни въпроси, открит за подписване в Страсбург на 8 ноември 2001 г., създава нови форми и институти за осъществяване на международната правна помощ. Някои от тях са напълно непознати на българското наказателнопроцесуално право, като например разпит чрез видеоконференция и разпит чрез телефонна конференция. Други форми за осъществяване на правна помощ – трансгранично наблюдение, контролирани доставки, разследване

под прикритие, съвместни екипи за разследване, до момента са се прилагали само при полицейското сътрудничество и сега за първи път се уреждат законодателно и за целите на международното правно сътрудничество по наказателни дела.

За да могат тези международни актове да действат ефективно, беше необходимо в българското законодателство да се създадат необходимите за прилагането им механизми, чрез изменение и допълнение на Наказателнопроцесуалния кодекс. Поради това Народното събрание прие Закон за изменение и допълнение на НПК, включващ текстове по прилагането на конвенциите и протоколите.

Законът за изменение и допълнение на НПК, приет на 30 септември 2004 г.⁷

I. Международно признаване на присъди

За приложението на разпоредбите на Европейската конвенция за международно признаване на присъдите не съществуват пречки във вътрешното ни законодателство. Разпоредбите на чл. 4, ал. 3 НПК и чл. 8 НК дават възможност на българските органи да вземат предвид и да изпълняват влезлите в сила присъди на чужд съд при ратифициран, обнародван и влязъл в сила за Република България договор за правна помощ с друга държава.

С цел съобразяване с изискванията на конвенцията, се предвиди създаването на **нов раздел IIIa „Признаване и изпълнение на присъди на чужд съд“ (чл.чл. 449а-449е) в глава 22 на НПК**. Новите текстове съдържат условията, при които компетентният български съд признава и изпълнява присъда на чуждестранен съд (чл. 449а), както и условията за отказ за признаване и изпълнение на присъда на чуждестранен съд (чл. 449б). Тези текстове съответстват на предвидените в чл. 6 и чл. 7 от конвенцията условия.

За да бъде призната и приета за изпълнение в Република България присъда, постановена от чуждестранен съд, компетентният български съд трябва да установи кумулативната даденост на следните шест условия, предвидени в чл. 449а от НПК: деянието, за което е постановена присъдата и за което се иска тя да бъде призната от българския съд, да съставлява престъпление и по българския наказателен закон; осъденото от чуждия съд лице да е наказателноотговорно съгласно българското право; присъдата да е постановена при пълно съблюдаване на принципите на Европейската конвенция за правата на човека (ЕКПЧ) и допълнителните протоколи към нея, по които България и страна; деецът да не е бил осъден за престъпление, което се счита за политическо или за свързано с политическо престъпление или за военно такова; по отношение на него за същото престъпление България вече да не е признала присъда на друг чуждестранен съд (правилото за *non bis in idem*); чуждестранната присъда да не противоречи на основните начала на българското наказателно и наказателнопроцесуално

⁷ ДВ, бр. 89 от 12 октомври 2004 г.

право.

При констатиране на което и да е от обстоятелствата, изброени в разпоредбата на чл. 449б НПК, българският съд е длъжен да откаже признаването и приемането за изпълнение на присъдата, постановена от чуждестранен съд. Това са хипотези, при които българският съд също не би имал компетентност да осъществи наказателно преследване спрямо едно лице (поради изтичане на предвидената в закона давност; поради невъзможност да се започне наказателно производство в България за това престъпление към момента на извършването му; когато за същото деяние спрямо осъденото в чужбина лице има незавършено наказателно производство или е постановена вече присъда, която е влязла в сила, или наказателното производство е било прекратено с постановление или определение). Съдът е длъжен да откаже и когато с осъждането на лицето правата му са били сериозно засегнати или то е било осъдено заради расови, религиозни, национални или политически съображения. Последните две посочени в чл. 449б основания предвиждат, че България като замолена държава следва да откаже да приеме и изпълни чужда присъда, ако изпълнението би противоречало на поети от нея международни задължения, както и ако чуждата държава е признала едно лице за виновно и го е осъдила за деяние, което не е било извършено на нейна територия.

Разпоредбата на чл. 449в НПК посочва компетентните органи по приемане на искането и разглеждането на делата за признаване и изпълнение на чужди присъди. Централен орган в тази процедура е Министерството на правосъдието на Република България, до което компетентният орган на чуждата държава е длъжен да изпрати искането си за признаване и приемане за изпълнение на присъдата. Самото искане, окомплектовано от молещата държава с цялата необходима информация, се препраща на компетентния съд в Република България – окръжният съд по местоживеенето на осъдения. Ако лицето не живее в страната, компетентен да се произнесе е Софийският градски съд. Производството е в открито съдебно заседание с призоваване на осъдения (ако се намира на територията на България), неговия защитник и прокурор. Защитата е задължителна. Когато осъденото лице не е упълномощило свой адвокат-защитник, съдът е длъжен да му назначи.

Производството се развива в кратки срокове. След изслушване на страните съдът е длъжен да постанови решението си в 10-дневен срок. Той може да признае чуждата присъда и да я приеме за изпълнение или да откаже поради липса на някоя от предпоставките по чл. 449а НПК или наличие на което и да е от основанията по чл. 449б НПК. Производството е двуинстанционно, като постановеният съдебен акт подлежи на обжалване или протестиране в 7-дневен срок пред съответния апелативен съд. Разпоредбата на чл. 449в, ал. 6 НПК не уточнява характера на производството – открито или закрито. Предвид останалите производства по НПК, касаещи международно сътрудничество (екстрадиция и трансфер), при които безспорно въззивното производство се провежда в открито съдебно заседание, следва да се приеме, че и в този случай производството пред апелативните съдилища е в открито съдебно заседание. Постановеното въззивно решение е окончателно и се изпраща на централния орган – Министерството на правосъдието за предприемане на действия по уведомяване на молещата чужда държава.

Характерът на решението, постановено от българския съд, е уреден в разпоредбата на чл. 449г НПК. То има силата на присъда, постановена от български съд, но само спрямо това лице, за което е било изрично поискано признаване и приемане за изпълнение на присъдата. Когато с постановената от чуждестранния съд присъда друго лице е било признато за виновно, но чуждата държава не е направила искане присъдата да се признае и приведе в изпълнение и по отношение на него, българският съд не е компетентен да се самосезира, дори и да намира, че са налице предпоставките за признаване и приемане за изпълнение на присъдата и в тази ѝ част.

В случай, че деянието, за което лицето е било признато за виновно и осъдено от чуждестранния съд, е част от продължавано престъпление, останалите деяния от което са извършени на територията на Република България, признаването и приемането за изпълнение на чуждестранната присъда не е пречка в България да се извърши наказателно преследване за тези деяния.

Чл. 449д НПК регламентира възможност за налагане на мярка за неотклонение “задържане под стража” за обезпечаване изпълнението на наложеното с чужда присъда наказание “лишаване от свобода”. Тази разпоредба не конфронтира целите на мерките за неотклонение, визирани в чл. 147, ал. 1 НПК, в частност – на лицето да се попречи да осуети изпълнението на влязлата в сила присъда. Компетентен е съдът, пред който е било образувано производството за признаване и приемане за изпълнение на чуждестранната присъда. В производството по вземане и контрол на мярката за неотклонение се прилагат общите правила по глава XVI от НПК.

Новите текстове на чл. 449е НПК уреждат и специфични въпроси, свързани с изпълнението от компетентните български органи на признати чужди присъди. Компетентен да се произнесе по въпроси за реабилитация на осъденото в чужбина лице, по зачитане на времето, през което то е било задържано под стража в чуждата държава или е изтърпяло там част от наложеното му наказание “лишаване от свобода”, е съдът. Той е оправомощен да се произнесе и по всички въпроси, свързани с изпълнението на решението му, като в случая се прилагат правилата на глава XXI от НПК (“Производства във връзка с изпълнение на наказанията”).

Новата разпоредба на чл. 449ж НПК дава възможност на компетентните съдебни органи да признават и изпълняват и други съдебни актове на чуждестранен съд, с които се постановява отнемане или конфискация на средствата на престъплението и на имущество, придобито чрез престъпление. Другите съдебни актове (извън присъдите) се признават и приемат за изпълнение по реда за признаване и изпълнение на чуждите присъди. Тази разпоредба е въведена с оглед изпълнение на задълженията, които България е поела като страна по Конвенцията на Съвета на Европа относно изпирване, издирване, изземване и конфискация на придобитото от престъпление⁸.

Възможностите български съд да поиска постановена от него присъда да бъде призната и приета за изпълнение в чужда държава са уредени в чл. 449з НПК. Съгласно този текст компетентен да направи искане е съдът, който е постановил присъдата. За целта искането, заедно с документацията, се изпраща на

⁸ Ратифицирана със закон, приет от НС на 01.04.1993 г.- ДВ бр.31/1993 г., в сила за Република България от 01.10.1993г.

централния орган – Министерството на правосъдието, който осъществява по-нататъшната комуникация с чуждия изпълняващ компетентен орган. В тези случаи България се явява моляща страна и тя може да упражни тази си компетентност в изрично изброени алтернативни случаи – осъденото от българския съд лице да пребивава в другата (замолената) държава; изпълнението на българската присъда в чуждата държава да може да съдейства за ресоциализацията на лицето; това лице вече да търпи или да предстои да търпи в чуждата държава наказание “лишаване от свобода”; замолената държава да е държавата по произход на лицето и тя изрично да е изразила желание да приеме изпълнението по българската присъда или в случаите, когато постановеното наказание не би могло да се изтърпи у нас дори и чрез екстрадиция на осъденото лице.

II. Трансфер на наказателно производство

Предвиждането на законодателна възможност за предаване и приемане на наказателно производство от и на Република България произтича от задължението на държавите-страни по Европейската конвенция за трансфер на наказателни производства да предоставят чрез националното си законодателство правомощие на своите компетентни органи да провеждат наказателно разследване за престъпления, при които е приложимо чуждо право. Това наложи предвиждането на тази възможност в НПК с оглед обезпечаване ефективното приложение на конвенцията.

Създаденият **нов раздел VI на глава 22 от НПК (чл.чл. 466а-466в)** урежда възможността и процедурата за трансфер на наказателно производство. Предвиждат се две хипотези – трансфер на чуждо наказателно производство на територията на Република България (чл. 466а НПК) и трансфер на започнало в България наказателно производство в чужда държава (чл. 466б НПК). И в двата текста (чл. 466а, ал. 1 и чл. 466б, ал. 2 НПК) се посочват компетентните органи по получаването и изпращането на искания за трансфер на наказателно производство. В случаите на искане за трансфер на досъдебно производство молбата се отправя от и до Върховната касационна прокуратура. При трансфер на съдебно производство компетентно да направи искане пред чужда държава е Министерството на правосъдието, до което и чужда държава, желаеща трансфер на нейно съдебно производство, е длъжна да отправи своето искане, когато е моляща страна.

Условията за приемане от българските компетентни органи на искане за трансфер, отправено от чужда държава, са уредени в чл. 466а, ал. 2 НПК и са в пълно съответствие с предвидените в чл. 8 от конвенцията.

За да допусне трансфер на чуждо наказателно производство, органът по чл. 466 ал. 1 НПК трябва да констатира, че: деянието, за което се иска трансфер, съставлява престъпление и по български НК; деецът е български гражданин или е постоянно пребиваващ в Република България; престъплението, за което е започнато наказателно производство в чуждата държава, не е политическо, свързано с политическо или военно престъпление; искането за трансфер няма за прикрита цел да се преследва или наказва лицето с оглед неговата расова или етническа принадлежност, религията, която изповядва, гражданството му или политическите му убеждения; спрямо същото лице вече има започнало нака-

зателно производство (независимо дали за същото или за друго престъпление); трансферът на наказателното производство ще способства за разкриването на обективната истина или ще позволи ползването на най-важни доказателства, които се намират на територията на Република България; ако бъде постановена присъда, нейното изпълнение в България ще способства за ресоциализацията на лицето; личното явяване на лицето би могло да се осигури на територията на България; присъдата, ако бъде постановена, ще може да се изпълни в България; искането за трансфер не противоречи на поети от България международни задължения и на основните начала на наказателното и наказателнопроцесуалното право. При констатиране на наличието на тези предпоставки компетентният орган уважава молбата на чуждия и изпраща материалите на компетентните органи на наказателното производство в зависимост от неговата фаза и стадий – следовател (дознател), прокурор или съд. Всички извършени до момента процесуални и следствени действия от орган на чуждата държава имат същата стойност и доказателствена сила, както ако биха били извършени от български орган, при единственото условие те да са били извършени от чуждия орган в съответствие с националното му законодателство.

Чл. 466б от НПК регламентира условията, при които се отправят искания от българските компетентни органи за прехвърляне на наказателно производство в чужда държава. Необходима начална предпоставка за това е лицето, срещу което в Република България е било образувано наказателно производство, да е гражданин на друга държава или постоянно да пребивава в друга държава. В тези случаи молба за трансфер на производството, започнало срещу такова лице, се прави, когато не е възможна неговата екстрадиция от замолената страна, не е била разрешена такава или не е била поискана по друга причина; когато с оглед на установяване на фактите, налагане на наказанието или изпълнение на присъдата е целесъобразно производството да се проведе в чуждата държава; когато лицето е вече екстрадирано в чуждата държава или ще бъде екстрадирано там, или по някаква друга причина е възможно да се осигури личното му явяване пред компетентните органи на наказателното производство в тази държава. Последната хипотеза предвижда случаите, когато български съд е постановил осъдителна присъда спрямо лице по чл. 466б, ал. 1 от НК, но екстрадицията му с оглед на нейното изпълнение не е била разрешена, не е възможна или по някаква друга причина изпълнението на българската присъда на чуждата територия не е възможно. В този случай, ако чуждата държава допусне трансфер на наказателното производство, постановената на територията на нашата страна присъда не се изпълнява. Във всички останали хипотези при получаване на положителен отговор на искането за трансфер на наказателно производство българските компетентни органи преустановяват извършването на всякакви процесуалноследствени действия.

Разпоредбата на чл. 466б, ал. 5 НПК предвижда хипотезите, при които българските компетентни органи възобновяват прекратеното и прехвърлено в чужда държава производство или привеждат в изпълнение постановената присъда в съответствие с чл. 12 от конвенцията. Това са хипотези на предвидено недобросъвестно поведение на органите на замолената държава, които след

като са приели трансфера, не са образували наказателно производство или впоследствие са отменили решението си за трансфер, или не са продължили производството.

Чл. 466в НПК предоставя на Върховна касационна прокуратура като централен орган по конвенцията право на преценка дали българските съдебни органи да образуват наказателно производство в случаите на чл. 4 НПК, когато е получена информация от друга държава за започнато наказателно производство срещу същото лице за същото деяние, извършено на територията на другата държава (т.нар. решение по субсидиарната компетентност).

III. Трансфер на осъдени лица

Конвенцията за трансфер на осъдени лица, която България прилага от 1994 г., предвижда осъденото на лишаване от свобода лице да бъде предадено за изтърпяване на наказанието на държавата, на която е гражданин, след като е дало изрично съгласието си за това. В този смисъл беше и уредбата на трансфера на осъдени лица в НПК – чл. 442, ал. 1 предвижда предаване на осъдено лице за изтърпяване на наказание лишаване от свобода в държавата, на която е гражданин, само при наличие на неговото писмено съгласие. Изменението на Наказателно-процесуалния кодекс уреди възможността за предаване на лицето и без неговото съгласие, за да може Република България ефективно да изпълнява задълженията си, поети с ратифициране на Допълнителния протокол към Конвенцията за трансфер на осъдени лица. За тази цел се създаде **нов член 442а НПК**, който обхваща трансфера на изпълнението на присъди, без да е необходимо съгласието на осъденото лице, а именно:

- когато присъдата или последващо административно решение на осъдилата държава включва заповед за експулсиране (депортиране) или друг акт, по силата на който лицето, след освобождаването му от мястото за лишаване от свобода, не може да остане на територията на осъдилата го държава и

- когато преди да изтърпи присъдата, осъденото лице е избягало от осъдилата го държава на територията на държавата, на която е гражданин.

В първия случай се взема предвид мнението на осъденото лице. Тази хипотеза се предвижда с оглед обстоятелството, че депортирането (експулсирането) лишават осъдения от правото на пребиваване на територията на осъдилата го държава. От това не следва, че осъденият при всички случаи трябва да се върне на територията на Република България, след като изтърпи наказанието си в осъдилата го държава. Възможно е лицето да не желае да се завърне в България и да има други виждания за своето бъдещо местопребиваване, поради което и неговото мнение за трансфера следва да бъде взето.

При втората хипотеза вземането на мнението на лицето не е необходимо, доколкото то само и доброволно се е завърнало на територията на страната .

Изменено бе и заглавието на раздела, уреждащ предаването на осъдени лица за изтърпяване на наказание лишаване от свобода в държавата, на която са граждани. Освен това изразите “предаване и приемане” в чл. 442 и чл. 445 НПК бяха заменени с термина “трансфер”. Тази терминологична промяна се наложи с оглед привеждане на вътрешното ни законодателство в съответствие с

възприетата терминология през годините, в които Република България се присъедини към международните правни актове, уреждащи тази материя. Законите за ратифициране както на Европейската конвенция за трансфер на осъдени лица, така и на Допълнителния протокол към нея въведоха в правния език термина “трансфер на осъдени лица”. Необходимо беше основният законодателен акт, който съдържа нормативната уредба на тази материя, да бъде приведен в съответствие с наложилата се терминология и с цел избягване на смесване между институтите на предаване на осъдени лица за изтърпяване на наказание (трансфер) и предаване на лица, отклонили се от наказателното производство, за изпращане пред съд (екстрадиция).

IV. Международна правна помощ по наказателни дела

Направените изменения и допълнения на чл. 87, чл. 95, чл. 97а, чл. 98 и чл. 122 НПК предвиждат възможност за извършване на разпити на обвиняеми, свидетели и експерти чрез видеоконференция и/или телефонна конференция. Това са съвременни способности за разпит, които са въведени законодателно в голяма част от държавите-членки на Европейския съюз и в някои други европейски държави. Те улесняват извършването на разпити, когато личното явяване на лицето, което трябва да бъде разпитано, е невъзможно или нежелателно. Съвременното развитие на технологиите направи възможно извършването на разпитите чрез новите способности и в посочените случаи.

В раздел V - „Правна помощ по наказателни дела“ на Глава XXII от НПК се направиха изменения и допълнения, насочени към създаване на вътрешноправен механизъм за прилагане на нови форми за международна правна помощ и сътрудничество, както и за да се отразят промените в досега прилаганите, съгласно изискванията на Втория допълнителен протокол към Европейската конвенция за взаимопомощ по наказателноправни въпроси.

Новата редакция на чл. 461, ал. 2 НПК не изброява изчерпателно всички възможни форми на международна правна помощ, а примерно посочва някои от тях: връчване на документи, действия по разследване, събиране на доказателства, предоставяне на информация. Независимо от това, тази норма (в т. 5) отразява в пълнота всички други форми на международна правна помощ, които е възможно да са предвидени в международните договори, по които Република България е страна, или при условията на взаимност. Така формулирана, нормата е отворена с оглед бъдещите договори, които България би сключвала в областта на международната правна помощ. При тази редакция не се налага непрекъснатото допълване и промяната на текста в бъдеще, доколкото формите на правна помощ по други международни договори биха могли да бъдат многообразни.

Новият чл. 463а от същата глава на НПК урежда използването на специалните способности – видеоконференция и телефонна конференция при разпит на лица в качеството им на свидетели, експерти и обвиняеми (заподозрени). В регламентиранията случаи способите се прилагат, ако обвиняемият, респ. свидетелят или експертът се намират извън страната, където се води наказателното производство.

Органът, който прави искане за такъв вид правна помощ, трябва да представи молба и в нея да посочи причините, поради които се иска разпит на лицата по този начин, наименованието на органа в замолената страна, от който иска правна помощ, данни на лицата от молящата страна, които ще провеждат разпита, съгласието на свидетеля или експерта да участват в разпит чрез телефонна конференция или на обвиняемия за участие в разпит чрез видеоконференция.

Органът, компетентен да изпълни молбата в Република България, е различен в зависимост от фазата, на която се намира производството в чуждата държава. Ако наказателното производство е в досъдебната фаза, молбата за разпит чрез телефонна или видеоконференция се изпълнява от Националната следствена служба. Ако се касае за съдебно производство, компетентен е българският съд, равен по степен на молящия съд, а в случаите на видеоконференция – апелативният съд. С оглед на местната компетентност и в двата случая това ще е съдът по местоживеенето на лицето, чийто разпит ще се извършва.

Разпитът се провежда пряко от органа на молящата държава или под неговото пряко ръководство, по реда, предвиден в законодателството на тази държава.

Когато Република България е моляща държава, разпитът чрез видеоконференция или телефонна конференция се извършва от неин компетентен орган – следовател от Националната следствена служба (ако наказателното производство е в досъдебна фаза) или съд (ако производството е в съдебна фаза). При провеждането на разпита в тези случаи е приложимо българското наказателнопроцесуално право.

Предвидени са и специални правила по отношение на протоколирането на разпитите, както те са указани във Втория допълнителен протокол към Европейската конвенция за взаимопомощ по наказателноправни въпроси.

Доколкото разпоредбите на НПК се прилагат и при изпълнението на съдебни поръчки на чужда държава (чл. 2, ал. 2 НПК), със ЗИД на НПК се създаде разпоредбата на чл. 465, ал. 2 НПК, съобразно която българските органи, осъществяващи наказателното производство (разследващи органи, прокуратура, съд), могат да приемат за изпълнение молби за правна помощ и приложенията към тях, получени чрез факс и по електронен път. Така тези молби имат същия процесуален режим както молбите, изпратени по стандартната процедура. Разпоредбата цели ускоряване на международната правна помощ чрез използване и на съвременните далекосъобщителни средства, като същевременно създава възможност за извършване на проверка на автентичността на материалите и за получаването им в оригинал.

Вторият допълнителен протокол към Европейската конвенция за взаимопомощ по наказателни въпроси (чл. 17) урежда “трансграничното наблюдение” на лица за целите на международната правна помощ между органите, които събират доказателствата в наказателния процес. Ето защо беше необходимо този институт да се въведе в НПК.

Разпоредбите на чл. 18 и чл. 19 от Протокола уреждат съответно “контролирани доставки” и “разследване под прикритие” като способности за събиране на доказателства, които да послужат на наказателното производство в молящата държава. Предвид нуждите на сътрудничеството в областта на противодействие

на международната организирана престъпност, тези способности бяха въведени във вътрешното ни законодателство за целите на международната правна помощ.

Създадените нови ал. 4, ал. 5, ал. 6 и ал. 7 на чл. 465 НПК – **глава XXII, раздел V „Международна правна помощ по наказателни дела“** посочват Върховната касационна прокуратура като орган, компетентен да подава молби и да се произнася по молби на други държави за извършване на трансгранично наблюдение, контролирани доставки и разследване чрез агент под прикритие. Регламентирани са някои специфични условия за отделните способности, като е посочено, че изпълнението на молбите се извършва от компетентния разследващ орган със съдействието на полицейски, митнически и други административни органи.

Разпоредбата на чл. 20 от Втория допълнителен протокол към Европейската конвенция за взаимопомощ по наказателни въпроси урежда дейността на “съвместни екипи за разследване”, която също не беше регламентирана в българското законодателство. Аргументите, наложили допълването на НПК с новата уредба в националното ни законодателство на дейността им, са идентични с тези за “трансграничното наблюдение”, “контролираните доставки” и “разследването под прикритие”. Особеност при формирането на “съвместните екипи за разследване” е, че те се създават ad hoc чрез сключването на споразумение между участващите страни. Приетият текст на чл. 465, ал. 3 НПК урежда създаването и действието на “съвместните екипи за разследване”. Върховната касационна прокуратура е компетентният орган от българска страна за взимане на решения във връзка с формирането на екипите. Работещите на българска територия “съвместни екипи за разследване” са длъжни да спазват международните договори, споразумението, с което са създадени, и българското законодателство.

Рамковото решение относно европейската заповед за задържане

Решението и процедурата за предаване между държавите-членки са приети на 13 юни 2002 г. от Съвета на Европейския съюз. Решението влезе в сила за държавите-членки на ЕС на 1 януари 2004 г., като предварително – до 31 декември 2003 г. те трябваше да приведат своите национални правни норми в съответствие с него.

За държавите-кандидатки Решението има действие от момента на влизане в сила на договора за присъединяване към ЕС, като и при тях е задължително предварително въвеждане на съответните разпоредби на Решението във вътрешното им законодателство.

Рамковото решение създава изцяло нова концепция за предаване на лица за съдене или за изтърпяване на наказание по постановена присъда между държавите-членки на ЕС, която заменя досега съществуващите процедури за екстрадиция. Европейската заповед за задържане представлява акт (присъда, решение, определение, постановление), издаден от съдебен орган на една държава (съд, прокуратура), който се изпълнява от съответните съдебни органи в друга държава на основата на взаимното признаване и изпълнение на чужди съдебни решения по наказателни дела. Целта е максимално да се опрости

и ускори предаването на извършители на престъпления, и най-вече да се противодейства на транснационалната организирана престъпна дейност.

Решението отменя съответните разпоредби на европейските актове за екстрадиция между държавите-членки на ЕС.

Рамковото решение ревизира приложението на досега действащите при екстрадиционна процедура принципи на двойната наказуемост, на специалността, на непредаване на собствени граждани, както и основанията за отказ от екстрадиция. Това налага и подготовка на Република България по отношение на промяната на института на екстрадицията чрез предприемане на съответните промени във вътрешното ѝ законодателство. С още по-голяма сила това е необходимо, тъй като Рамковото решение за приемане на европейската заповед за задържане ще стане част от действащото право, с което България ще е длъжна да се съобразява от датата, на която стане член на Европейския съюз. За определен брой тежки умишлени престъпления, изрично изброени в чл. 2 на Рамковото решение, не се прилага изискването за наличие на двойна наказуемост. Исканото за предаване лице може да декларира отказ от приложението на принципа на специалност при задържането му за предаване или в момента на вземането на решение за предаването му от съответния съдебен орган на изпълняващата държава (чл. 13, чл. 27). Основанията за отказ са разделени в три категории – абсолютни (чл. 3), относителни (чл. 4) и условни (чл. 5). Гражданството на лицето на изпълняващата държава вече не се разглежда като абсолютно основание за отказ.

Рамковото решение поставя кратки императивни срокове за изпълнение на европейската заповед за задържане: 10 дни, когато лицето е дало съгласие за предаването му, и 60 дни при липса на съгласие, които могат да бъдат удължени с още 30 дни в специфични случаи (чл. 17).

Всички тези нови изисквания доведоха до необходимост от сериозни промени в екстрадиционното законодателство на повечето от държавите-членки и кандидатки, а предаването на собствени граждани предполага за болшинството от държавите, в това число и за България, конституционни промени.

Рамковото решение относно европейската заповед за задържане е документ на Европейския съюз, който не е непознат на българските юристи. Хармонизирането на българските национални правни разпоредби със стандартите на това рамково решение е в ход. То обхваща предложения за законодателни изменения, включително за промени в Конституцията. Конституционните промени, свързани с присъединяването на България към Европейския съюз, в това число и предложението за предаване на български граждани на чужда държава или международен съд за целите на наказателното преследване, се разглеждат в момента в *ad hoc* Комисия на парламента, която има задача да подготви проект за изменение на Конституцията.

Нормите на Рамковото решение ще бъдат въведени с проекта на Закон за екстрадицията, изработен в Министерството на правосъдието.

Прилагането на конвенциите и протоколите на Съвета на Европа в наказателноправната област, както и подготовката по прилагането на Рамковото

решение относно европейската заповед за задържане, ще допринесат за реализиране на един от важните приоритети на Република България за активно участие в международното сътрудничество за борба с организираната трансгранична престъпност. Въвеждането на разпоредбите на тези международни актове във вътрешното ни законодателство значително подобрява възможностите на България за съдебно сътрудничество в наказателната област с европейските държави.

Summary

AMENDMENTS TO THE CRIMINAL PROCEDURE CODE IN CONNECTION WITH INTERNATIONAL INSTRUMENTS OF THE COUNCIL OF EUROPE IN THE FIELD OF LEGAL COOPERATION IN CRIMINAL MATTERS

Pavlina Panova*

The article makes a review of the provisions of international instruments of the Council of Europe, which Bulgaria ratified in 2004 – the European Convention on the International Validity of Criminal Judgments, the European Convention on the Transfer of Proceedings in Criminal Matters, the Additional Protocol to the European Convention on the Transfer of Sentenced Persons, and the Second Additional Protocol to the European Convention on Mutual Assistance in Criminal Matters.

The author comments on the provisions of the Bulgarian Code of Criminal Procedure, newly introduced or amended in September 2004 in order to secure compliance with the requirements of these instruments. This will also allow Bulgaria to apply the instruments of the European Union in the same field, having in mind that the State has to adapt its domestic law before the date of its accession to the Union.

The article further notes the ongoing work on the harmonization of Bulgarian law with the EU Council Framework Decision on the European Arrest Warrant.

In conclusion, the author points out that these legislative changes are expected to contribute to the country's active participation in combating transnational organized crime, as well as in judicial cooperation in criminal matters between European countries.

* Judge in Sofia Court of Appeal, Doctor in Law

СЪДЕБНА ПРАКТИКА

ЕВРОПЕЙСКИ СЪД ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

Дело Кракси срещу Италия

(*Craxi c. Italie*)

Жалба № 34896/97

Решение от 5 декември 2002 г. на I отделение на Съда, станало окончателно на 5 март 2003 г.

Европейска конвенция за правата на човека - чл. 6, т. 1: право на справедливо гледане на делото от независим и безпристрастен съд при наличие на наказателно обвинение; **чл. 6, т. 2:** презумпция за невиновност; **чл. 6, т. 3, б.б. „b“ и „d“:** право на обвиняемия да разполага с достатъчно време и възможности за подготовка на защитата си и да участва в разпита или да иска разпит на свидетелите на обвинението

По принцип в наказателния процес доказателствата трябва да се представят при участие на подсъдимия в публично заседание. Изключения са възможни само при зачитане на правата на защитата. Използването на показания, дадени във фазата на предварителното производство, когато разпитът не може да бъде повторен, не противоречи само по себе си на чл. 6, т.т. 1 и 3 „d“, ако обвиняемият е имал адекватна и достатъчна възможност да ги оспори в момента на депозирането им или по-късно. Правата на защитата се ограничават по несъвместим с гаранциите на чл. 6 начин, ако осъждането се основава изцяло или в решаваща степен на показанията на лице, което обвиняемият не е могъл да разпита или да поиска да бъде разпитано нито във фазата на следствието, нито по време на съдебния процес.

Съдилищата са единствено компетентни да се произнесат по виновността, но от това не следва, че предварително или по същото време въпросите, които те разглеждат, не могат да бъдат предмет на обсъждане в специализирани издания, в пресата или сред обществеността. Границите на допустимия коментар обаче не включват изявления, които, съзнателно или не, крият риск за ограничаване шансовете на дадено лице да се ползва от справедлив процес или за подкопаване доверието на обществеността в ролята на съдилищата в наказателното правораздаване.

Фактите по делото

Жалбоподателят е Бетино Кракси – заемал постовете секретар на Италианската социалистическа партия и министър-председател на Италия, починал в Тунис през 2000 г.

През 1992 г. прокуратурата на Милано повдигнала обвинения срещу много лица, между които и той, за неистинско счетоводство, незаконно финансиране на политически партии, корупция, злоупотреби и престъпления по служба. Наказателното производство срещу жалбоподателя и други фигури от сферата на политиката и бизнеса било отразено в пресата. Жалбоподателят бил подсъдим по шест отделни дела и бил наказан с различни срокове лишаване от свобода. По едно от делата – *Ени-Саи*, по което бил обвинен в корупция, адвокатът му представил в съда доказателства, че той е в болница в Тунис, а и идването му в Милано би застрашило личната му сигурност. Поискал отлагане на делото, но съдът не приел отсъствието на подсъдимия за оправдано. В течение на проведените 55 други заседания по делото съдът разрешил да бъдат прочетени дадените в течение на досъдебното производство показания на негови съобвиняеми, които предпочели да запазят мълчание по време на съдебния процес, на починал свидетел и на свидетел, който не можел да бъде намерен, за да бъде разпитан в съда. Жалбоподателят не възразил, но се оплакал от използването на тези неизслушани пред съда показания в жалбата си срещу присъдата, която апелативният съд оставил без уважение. В касационната си жалба г-н Кракси отново формулирал това оплакване, наред с оплаквания срещу гледането на делото в негово отсъствие и срещу пречките, които многобройните паралелни процеси срещу него създали за подготовката на защитата му. Касационният съд оставил жалбата му без уважение, като отбелязал, че присъдата не се основава единствено на спорните показания и че по-нискостоящите съдилища правилно са разгледали делото в негово отсъствие, тъй като не са съществували действителни пречки за участието му. Що се отнася до паралелните производства съдът приел, че може да се постави въпрос по Конвенцията, но делото било разгледано в съответствие с вътрешното право и жалбоподателят не обосновал как именно неговите разпоредби й противоречат.

Резюме на решението на Европейския съд

I. Обявени за допустими оплаквания и предмет на делото

55-57. Съдът припомня, че предметът на делото се определя от решението по допустимостта на жалбата. В случая за допустими са обявени оплакванията на жалбоподателя за несправедливост на производството по делото *Ени-Саи* поради лисата на достатъчно време и възможност за подготовка на защитата му, поради твърдяното нарушение на правото му да участва в разпита или да изисква разпит на свидетелите на обвинението и поради влиянието на медийната кампания върху съда. Във връзка с тях жалбоподателят се позовава на чл. 6, т.т. 1, 2 и 3 “b”, “c” и “d”. Като се има предвид, че изискванията на чл. 6, т. 2 и т. 3 представляват специални аспекти на правото на справедлив процес, гарантирано от т. 1, Съдът ще разгледа отделните оплаквания в светлината на тези

два текста, взети заедно (виж, наред с много други, решенията *Ван Гейзегем с/у Белгия*¹ [GC], n° 26103/95, CEDH 1999-I, § 27 и *Камазински с/у Австрия*², 19.12.1989 г., А.168, стр. 31-32, § 62).

58. Що се отнася до позоваването на чл. 6, т. 3, б. “с” обаче Съдът отбелязва, че фактите по делото не сочат на каквото и да било нарушение на тази разпоредба, поради което анализира оплакванията само от гледна точка на чл. 6, т.т. 1, 2 и 3 “b” и “d”.

II. По твърдяното нарушение на чл. 6 от Конвенцията вследствие близките дати на съдебните заседания по различните дела срещу жалбоподателя

59-62. Жалбоподателят се оплаква, че не е разполагал с достатъчно време и възможности за подготовка на защитата си поради близките дати на съдебните заседания и броя на паралелните заседания по различните дела, както и поради необичайната бързина, с която били проведени производствата. Съдебното производство в Италия било известно с бавността си и бързината по неговите дела се обяснявала със стремежа да се увреди политическият му имидж.

63-65. Правителството оспорва. Жалбоподателят имал достатъчно време и няколко адвокати. Само четири съдебни заседания съвпадали по време със заседания по другите дела срещу него и във всичките участвал поне един от адвокатите му, които не поискали отлагане на делото. Италианските власти съчетали осигуряването на възможност за подготовка на защитата със съблюдаване на изискването за разумен срок на производството.

66-67. Съдът припомня, че по делото *Ени-Саи*, което е предмет на разглеждане, в периода от 18 октомври 1994 г. до постановяването на присъдата на 6 декември с.г. съдебните заседания пред първоинстанционния съд са били насрочени съгласно график, одобрен от адвокатите на жалбоподателя, поради което той няма основание да се оплаква.

68-69. Що се отнася до предшествания период Съдът отбелязва, че разглеждането на делото е започнало на 29 март 1994 г. Събирането на доказателствата е приключило на 18 октомври с.г., след прекъсване поради съдебната ваканция от 8 юли до 22 септември. През тези малко повече от четири активни месеца, по делото *Ени-Саи* са били проведени 38 съдебни заседания, като по същото или почти същото време са се състояли и многобройни заседания по другите дела. Така през април е имало общо 8 съдебни заседания, през май – 11, през юни и през юли по 21, от 20-ти до 30-ти септември – 7 и от 1-ви до 18 октомври - 13.

70-71. Съдът обръща внимание, че жалбоподателят не се е явил на първото заседание по делото *Ени-Саи*, а на 5 май 1994 г., т.е. малко повече от месец след започването му, доброволно е напуснал страната и е заминал за Тунис, като по този начин се е отклонил от юрисдикцията на държавата и имплицитно се е отказал от правото си да се яви в съдебните заседания. От този момент нататък е бил защитаван от избрани от него адвокати. Наистина, те е трябвало да се явят

¹ Van Geyseghem c. Belgique, решение на Голямото отделение

² Kamazinski c. Autriche

на голям брой съдебни заседания в кратък срок, но нищо не сочи осигурената от тях защита да е страдала от недостатъци или да е била неефективна. Напротив, те са участвали в събирането на доказателствата и са изложили фактически и правни доводи.

72-73. Освен това адвокатите на жалбоподателя, които го представляват и пред Европейския съд, не дават задоволително обяснение защо до 9 ноември 1994 г. не са привлекли вниманието на националните власти върху тези затруднения. Те не са поддържали подобно оплакване и пред националния апелативен съд.

74. При изложените обстоятелства Съдът не намира нарушение на чл. 6 в това отношение.

III. По твърдяното нарушение на чл. 6 от Конвенцията вследствие невъзможността на подсъдимия да участва в разпита или да иска разпит на свидетелите на обвинението

75-77. Жалбоподателят твърди, че е бил осъден само въз основа на показанията на свидетели и на съобвиняемите му, дадени по време на досъдебното производство или по други дела, т.е. в отсъствие на адвокатите му.

78-82. Правителството изтъква, че жалбоподателят не е възразил срещу четенето на тези показания в съда. Наред с неговия интерес да участва в разпита на съобвиняемите му, съществувал и техният интерес да запазят мълчание пред съда, както и този на съда да използва събраните по време на следствието доказателства. Това поставяло сложни проблеми, с които италианският законодател се занимавал неведнъж и в резултат на това били направени законодателни изменения.

83. Съдът отбелязва, че показанията на свидетеля, който не е бил разпитан поради невъзможност да бъде намерен, не са послужили за мотивиране на присъдата и следователно с това правото на жалбоподателя да участва в разпита или да иска разпит на свидетелите на обвинението не е било нарушено (виж, *mutatis mutandis*, цитираното дело *Камазински*, стр. 40, §§ 89-91). При това г-н Кракси не е доказал, че тези показания са били необходими за установяване на истината и че невъзможността за изслушването им е накарнила правото на защита (виж *Брикмон с/у Бегия*³, решение от 7.7.1989 г., А.158, стр. 31, § 89). Поради това не се налага Съдът да се произнася дали свидетелят действително е бил неоткриваем, както твърди правителството, или е могъл лесно да бъде намерен, както поддържа жалбоподателят.

“84. (...) Съдът припомня, че допустимостта на доказателствата е въпрос преди всичко на вътрешното законодателство и че по принцип националните съдилища са тези, които преценяват събраните доказателства. (...) Задачата, която Конвенцията му е поставила, не е да се произнася дали дадени свидетелски показания основателно са били приети като доказателства, нито дали са били достатъчни, за да обосноват осъждане, а да изследва дали производството, разгледано в целостта му, включително начинът на представяне на доказателствата,

³ Bricmont c. Belgique

е имало справедлив характер (виж, наред с други, *Доорсон с/у Холандия*⁴, решение от 26.03.1996 г., *Resueil* 1996-II, стр. 470, § 67 и *Ван Мехелен и др. с/у Холандия*⁵, решение от 23.04.1997 г., *Resueil* 1997-III, стр. 711, § 50).

85. По принцип доказателствата трябва да се представят при участие на подсъдимия в публично заседание, за да се осигури състезателност на производството. Този принцип не е без изключения, но те могат да бъдат приети само под резервата, че са зачетени правата на защитата. Като правило т.т. 1 и 3 "d" на чл. 6 изискват на обвиняемия да се осигури адекватна и достатъчна възможност да оспори дадени свидетелски показания, подкрепящи обвинението, и да разпита свидетеля в момента на депозирането им или по-късно (*Люги с/у Швейцария*⁶, решение от 15.06.1992 г., A.238, стр. 21, § 47; *A.M. с/у Италия*, решение от 14.12.1999 г., ECHR 1999-IX, стр. 55, § 25; *P.S. с/у Германия*, решение от 20.12.2001 г., n° 33900/96, § 21, непубликувано).

86. Наистина, при определени обстоятелства може да се окаже необходимо съдебните органи да ползват показания, дадени във фазата на досъдебното производство, по-специално когато невъзможността разпитът да бъде повторен се дължи на обективни факти като смърт на свидетеля (виж например *Ферантели и Сантанджело с/у Италия*⁷, решение от 7.08.1996 г., *Resueil* 1996-III, стр. 950-951, § 52), или когато трябва да се защити правото му да запази мълчание относно обстоятелства, които биха могли да доведат до наказателната му отговорност. Ако обвиняемият е имал адекватна и достатъчна възможност да оспори такива показания – в момента на депозирането им или по-късно, използването им не противоречи само по себе си на чл. 6, т.т. 1 и 3 "d". От това обаче следва, че правата на защитата се ограничават по несъвместим с гаранциите на чл. 6 начин, ако осъждането се основава изцяло или в решаваща степен на показанията на лице, което обвиняемият не е могъл да разпита или да поиска да бъде разпитано нито във фазата на следствието, нито по време на съдебния процес (виж *Сауги с/у Франция*⁸, решение от 20.09.1993 г., A.261-C, стр. 56-57, §§ 43-44, *Лука с/у Италия*⁹, решение от 27.02.2001 г., n° 33354/96, § 40, непубликувано; цитираното *P.S. с/у Германия*, § 24).

87. Съдът подчертава по-нататък, че възможността при решаването на въпроса за основателността на обвинението да се използват дадените преди съдебното разглеждане показания на съобвиняеми, възползвали се от правото си да запазят мълчание, или от лица, починали преди да могат да свидетелстват, е била предвидена от тогава действалото вътрешно право на държавата-ответник (...). Това обаче не може да лиши подсъдимия от правото, което му признава чл. 6, т. 3 "d", да участва в разпита или да изисква разпит в условия на състезателност на всички важни за обвинението свидетели (виж, *mutatis mutandis*, цитираното *Лука с/у Италия*, § 42)."

88. В случая националните съдилища са осъдили жалбоподателя като са се основали единствено на въпросните показания. Нито той, нито адвокатите му

⁴ Doorson c. Pays-Bas

⁵ Van Mechelen et autres c. Pays-Bas

⁶ Lüdi c. Suisse

⁷ Ferrantelli et Santangelo c. Italie

⁸ Sandi c. France

⁹ Luca c. Italie

са имали възможност на който и да било етап от производството да участват в разпита на тези лица, които следва да бъдат считани за “свидетели” по смисъла на чл. 6, т. 3 “d”, щом твърденията им са били използвани като доказателство от италианските съдии.

89. При това положение не може да се заключи, че жалбоподателят е имал адекватна и достатъчна възможност да оспори показанията, мотивирали осъждането му.

90-91. Съдът припомня практиката си, според която нито буквата, нито духът на чл. 6, т.т. 1 и 3 “d” пречат дадено лице по своя воля да се откаже изрично или мълчаливо от гаранциите им, но подобен отказ трябва да бъде недвусмислен и да не противоречи на важен обществен интерес.

92-93. В случая адвокатите на жалбоподателя не са възразили, но приемането по делото на въпросните показания е било законосъобразно съгласно италианското право и подобно възражение би имало малки изгледи за успех. Поради това липсата на официално възражение не може да се приеме за мълчалив отказ от правото на жалбоподателя да участва в разпита или да изисква разпит на свидетелите на обвинението, още повече, че жалбите му срещу присъдата са съдържали такова оплакване.

94-95. Следователно, налице е нарушение на чл. 6, т.т. 1 и 3 “d” от Конвенцията.

IV. По твърдяното нарушение на чл. 6 от Конвенцията вследствие насочената срещу жалбоподателя кампания в пресата

96-97. Според жалбоподателя, процесът му протекъл в атмосфера на враждебност, тъй като медиите провъзгласили вината му преди произнасянето на съда и повлияли както общественото мнение, така и съдиите.

98. Съдът припомня, че съгласно практиката на органите по Конвенцията яростната медийна кампания в някои случаи е в състояние да навреди на справедливостта на процеса, като повлияе общественото мнение и оттам съда, който следва да се произнесе по виновността.

“99. Приема се обаче, че съдилищата не могат да функционират във вакуум – те са единствено компетентни да се произнесат по виновността, но от това не следва, че предварително или по същото време въпросите, които те разглеждат, не могат да бъдат предмет на обсъждане в специализирани издания, в пресата или сред обществеността (виж, *mutatis mutandis*, *Сънгу таймс (№ 1) с/у Обединеното кралство*¹⁰, решение от 26.04.1979 г., А.30, стр. 40, § 65).

100. При условие, че не преминава границите, установени в интерес на доброто правораздаване, отразяването на съдебни производства, включително коментарите, допринасят за осведомяването и следователно са съобразни с

¹⁰ Sunday Times (n°1) с. Royaume-Uni. Виж резюме на решението в бр. 7-8/99 г. на изданието на *Български адвокати за правата на човека* “Бюлетин практика на Европейския съд по правата на човека” (по-нататък – Бюлетина), излизал до края на 2000 г. като приложение към Бюлетина съдебна практика на ВКС. Всички публикувани в Бюлетина и по-късно в списание “Правата на човека” решения са и на Интернет страницата на *Български адвокати за правата на човека* <http://www.blhr.org>, както и на интернет адрес www.infotel.bg/juen и в “Сиела” и “Апис”.

изискването за публичност на съдебното разглеждане, установено в чл. 6, т. 1 от Конвенцията. На функцията на медиите да съобщават такава информация съответства правото на обществеността да я получава (*ibidem*). Това е още по-вярно, когато процесът е, както в случая, на известна фигура като бивш министър-председател. Такива лица неминуемо и съзнателно се излагат на внимателен контрол както от журналистите, така и от гражданите (виж по-специално *Лингенс с/у Австрия*¹¹, решение от 8.07.1986 г., А.103, стр. 26, § 42). Поради това границите на допустимите коментари са по-широки по отношение на политик, визиран в това му качество, отколкото по отношение на обикновено частно лице (*ibidem*).

101. Въпреки това, и известните личности като всеки друг имат право на справедлив процес, така както е гарантиран от чл. 6, т. 1 от Конвенцията, което включва и правото на независим съд. В едно демократично общество това право заема толкова важно място, че рестриктивното тълкуване на чл. 6 не би отговаряло на предмета и целта на разпоредбата (*Делкур с/у Белгия*¹², решение от 17.01.1970 г., А.11, стр. 15, § 25). Журналистите трябва да го помнят, когато пишат статии за висящи наказателни производства, тъй като границите на допустимия коментар може да не включват изявления, които, съзнателно или не, крият риск за ограничаване шансовете на дадено лице да се ползва от справедлив процес или за подкопаване доверието на обществеността в ролята на съдилищата при наказателното правораздаване (*Ворм с/у Австрия*¹³, решение от 29.08.1997 г., *Recueil* 1997-V, стр. 1552, § 50 ; цитираното *Папон с/у Франция*).”

102. В случая интересът на медиите към делото *Ени-Сай* и значението му в очите на общественото мнение са били следствие от високата позиция на жалбоподателя, от политическия контекст на събитията и от естеството им.

103-104. Съдът отбелязва, че в едно демократично общество е неизбежно пресата понякога остро да коментира чувствителни дела, които, както това на жалбоподателя, касаят морала на висшите държавни служители и отношенията между политиката и бизнеса; че делото е било разглеждано само от професионални съдии, чиито образование и опит, за разлика от съдебните заседатели, са преграда срещу външно влияние; че присъдата е произнесена след състезателно производство, в което жалбоподателят е имал възможност да изложи всички свои доводи. Нищо не дава основание да се смята, че при тълкуването на националното право или при преценката на доводите на страните съдиите са били повлияни от твърденията в пресата.

105. Съдът намира за недоказано оплакването, че прокуратурата системно съобщавала на пресата конфиденциална информация.

106-108. Поради изложеното и предвид присъщите на съдебното производство гаранции, Съдът не намира данни за засягане справедливостта на процеса. Следователно не е налице нарушение на чл. 6 от Конвенцията в това отношение.¹⁴

¹¹ *Lingens c. Autriche*. Виж резюме на решението в бр. 7-8/99 г. на Бюлетина.

¹² *Delcourt c. Belgique*

¹³ *Worm c. Autriche*

¹⁴ Решението е единодушно по всички въпроси.

Съдът приема, че констатирането на нарушението само по себе си представлява достатъчно справедливо обезщетение за всички имуществени и неимуществени вреди, които жалбоподателят е могъл да претърпи. Отхвърля искането му за присъждане на направените разноски като неуточнено и недоказано.

Резюме и превод от френски език: Анна Гаврилова-Анчева

Дело Садък и други срещу Турция (№ 1)

(*Sadak and Others v. Turkey (no. 1)*)

Жалби №№ 29900/96, 29901/96, 29902/96 и 29903/96

Решение от 17 юли 2001 г. на I отделение на Съда

Европейска конвенция за правата на човека - чл. 6, т. 1: право на справедливо гледане на делото от независим и безпристрастен съд при наличие на наказателно обвинение; **чл. 6, т. 3, б. „а“, „б“ и „д“:** право на обвиняемия да бъде информиран в подробности относно характера и причините за обвинението, да разполага с достатъчно време и възможности за подготовка на защитата си и да участва в разпита или да иска разпит на свидетелите на обвинението

Актът, с който се формулира обвинението, играе ключова роля в наказателния процес, тъй като именно от момента на връчването му за сегнатото лице бива официално писмено уведомено за фактическото и правно основание, на което е обвинено. Член 6, т. 3 „а“ признава на обвиняемия правото да бъде информиран не само за причината за обвинението, т.е. за деянията, които се твърди да е извършил и на които се основава обвинението, но също така и подробно за правната квалификация, дадена на тези деяния. Подточки „а“ и „б“ на чл. 6, т. 3 са свързани и правото на уведомяване за характера и причината за обвинението трябва да се преценява в светлината на правото на обвиняемия да подготви защитата си.

По принцип всички доказателства трябва да се представят в публично заседание, в присъствие на подсъдимия, за да се осигури състезателност. Съществуват изключения, но те не трябва да нарушават правата на защитата. Ако осъждането се основава изцяло или в решаваща степен на показанията на лице, което обвиняемият не е могъл да разпита или да поиска да бъде разпитано нито във фазата на следствието, нито по време на съдебния процес, правата на защитата се ограничават в несъвместима с гаранциите на чл. 6 степен. Точка 1 на чл. 6, разгледана съвместно с т. 3, изисква договарящите държави да предприемат позитивни мерки, по-специално за да осигурят на обвиняемия възможност да участва в разпита или да изиска разпит на свидетелите, които дават показания срещу него.

Фактите по делото

Жалбоподателите – бивши членове на турския парламент и на Демократическата партия (DEP), разпусната от Конституционния съд на 16 юни 1994 г., били обвинени по чл. 125 от Наказателния кодекс (НК) на Турция в измяна

към целостта на държавата – престъпление, наказуемо със смърт. Обвинението се основавало на дейността, която се твърдяло, че са извършвали от името на ПКК, и на техни устни и писмени изявления в подкрепа на тази организация.

На 8 декември 1994 г. – датата на последното съдебно заседание по делото им, разглеждано от Съда по национална сигурност в Анкара, жалбоподателите научили, че прокуратурата иска изменение на обвинението. Съдът ги поканил да изложат доводи по новата квалификация на деянията – принадлежност към въоръжена група по чл. 168 от НК. Адвокатите им отсъствали на това заседание, защото протестирали срещу отказа на съда да удовлетвори тяхно процедурно искане. Същия ден била постановена присъдата, с която жалбоподателите били осъдени по новото обвинение на лишаване от свобода за срок от 15 години. Относно квалификацията съдът се позовал на съществуващата практика, че чл. 125 НК определя престъплението чрез преследваните цели, а чл. 168 – чрез използваните средства. Измяната към целостта на държавата по чл. 125 била престъпление, което предполага извършването на действия, излагащи просъществуването на държавата на действителна опасност, а чл. 168, ал. 2 инкриминирал самата принадлежност към въоръжена организация, за която вече е прието, че преследва противна на чл. 125 цел, и която има свои дисциплинарни правила и йерархическа структура. Чл. 168 изисквал също така деецът да е съзнавал, че принадлежи към незаконна организация.

Присъдата била обжалвана от подсъдимите и протестирана от прокурора. Жалбоподателите поддържали, че съдът по национална сигурност не е независим и безпристрастен, както и че не им е бил осигурен справедлив процес поради редица нарушения, между които използването на свидетелски показания, дадени без тяхно участие пред прокурора и неизслушани в съда поради твърдяна опасност за свидетелите.

На 26 октомври 1995 г. касационният съд потвърдил присъдата.

Резюме на решението на Европейския съд

31. Жалбоподателите се оплакват, че наказателното производство пред Съда по националната сигурност е било несправедливо и че съдът не е бил независим и безпристрастен, както и че е нарушено правото им на свобода на словото и на сдружаването. Твърдят също така, че във връзка с тези права са станали жертва на дискриминация на основата на политическите им мнения.

I. Твърдяното нарушение на чл. 6 от Конвенцията

A. Независимост и безпристрастност на Съда по националната сигурност

37. Съдът изтъква, че по делата *Иншал с/у Турция*¹ (решение от 9.06.1998

¹ *Incal v. Turkey*

² *Çiraklar v. Turkey*

г., *Reports of Judgments and Decisions 1998-IV*) и *Чираклар с/у Турция*² (решение от 28.10.1998 г., *Reports 1998-VII*) е разгледал подобни оплаквания и е отбелязал, че някои аспекти на статута на военните съдии като членове на съдилищата по национална сигурност поставят под съмнение тяхната независимост и безпристрастност. Подчертал е, че те са военнослужещи, които принадлежат към армията, която от своя страна е подчинена на изпълнителната власт. Подчинени са и на военната дисциплина и решенията относно назначаването им са до голяма степен в компетентността на административни органи и на армията.

38. Съдът взема предвид, че междувременно са направени законодателни промени за съобразяване с изискванията на Конвенцията. Задачата му обаче се ограничава до преценка на обстоятелствата по конкретния случай и той не може да приеме, че не съществува правен интерес поради последващи релевантният момент развития.

39. По въпроса дали обективно погледнато жалбоподателите са имали основание да се съмняват, че съдът по националната сигурност, който е разгледал делата им, не е независим и безпристрастен, Съдът не вижда причина да направи изводи, различни от тези по делата *Иншал* и *Чираклар*, жалбоподателите по които също са цивилни лица. Жалбоподателите по настоящото дело, съдени по обвинение в подкопаване независимостта и целостта на страната, обяснимо са били загрижени по повод състава на съда, включващ редовен армейски офицер. С основание са могли да се страхуват, че съдът може да бъде повлиян от съображения, които нямат нищо общо с естеството на случая. Накратко, съмненията на жалбоподателите относно независимостта и безпристрастността на съда могат да се приемат за обективно оправдани (виж цитираното *Иншал*, стр. 1573, § 72 *in fine*).

40. Поради това Съдът намира, че осъдилият жалбоподателите съдебен състав не е съставлявал независим и безпристрастен съд по смисъла на чл. 6 от Конвенцията.

Б. Справедливост на производството пред съда по националната сигурност

1. Общи бележки

41-42. Съдът вече е отбелязвал, че съдебен орган, който не се отличава с независимост и безпристрастност, при никакви обстоятелства не може да гарантира справедлив процес (виж, наред с други, цитираното *Чираклар*, стр. 3074, §§ 44-45).

Въпреки това, в случая той счита, че трябва да разгледа и другите твърдения на жалбоподателите за несправедливост на процеса. Само така той ще може да се произнесе по съществуващото на основните им оплаквания, а и произнасянето по чл.чл. 10, 11 и 14 от Конвенцията зависи от отговора на въпроса дали фактите, на които се основава присъдата, са били установени в резултат на справедливо гледане на делото.

2. Промяната в квалификацията на деянията по време на процеса

43. Жалбоподателите считат, че преквалифицирането на деянията непосредствено преди произнасянето на присъдата съставлява нарушение на чл. 6 от Конвенцията. Съдът ще разгледа тези оплаквания по чл. 6, т. 1 и т. 3 “а” и “б”.

44. Жалбоподателите се оплакват по-специално, че обвиненията срещу тях са били изменени на последното съдебно заседание пред първоинстанционния съд, който поискал от тях веднага да подготвят защитата си срещу новото обвинение. Отхвърлил искането им за предоставяне на допълнително време и те не могли да се отбраняват и да представят доказателства.

45-46. Комисията и Интерпарламентарният съюз, встъпил по делото като трето лице, по същество се съгласяват с това твърдение.

47. Правителството възразява, че новата квалификация, при която се е предвиждало наказание лишаване от свобода, е била по-лека от първоначалната, обуславяща смъртно наказание. В случая не можело да се говори за преквалификация, тъй като двата текста от НК се намирили в един и същи негов раздел – “Престъпления срещу държавата” и този, по който в крайна сметка били осъдени жалбоподателите, бил обща разпоредба спрямо всички останали в раздела. Осъждането им по общия, вместо по специалния текст, било резултат от извършената от съда преценка на доказателствата и на доводите на защитата.

“48. Съдът подчертава, че разпоредбата на чл. 6, т. 3 “а” от Конвенцията отразява необходимостта да се обръща специално внимание на уведомяването на засегнатото лице за “обвинението”. Актът, с който се формулира обвинението, играе ключова роля в наказателния процес, тъй като именно от момента на връчването му засегнатото лице бива официално писмено уведомено за фактическото и правно основание, на което е обвинено (виж *Камазински с/у Австрия*³, решение от 19.12.1989 г., А.168, стр. 36-37, § 79). Член 6, т. 3 “а” признава на обвиняемия и правото да бъде информиран не само за причината за обвинението, т.е. за деянията, които се твърди да е извършил и на които се основава обвинението, но също така и подробно за правната квалификация, дадена на тези деяния (виж *Пелисие и Саси с/у Франция*⁴ [GC], по. 25444/94, § 51, ECHR 1999-II).

49. (...) Съдът счита, че по наказателни дела предоставянето на засегнатото лице на пълна и подробна информация относно обвиненията срещу него – и следователно правната квалификация, която съдът може да възприеме – е съществена предпоставка за осигуряване справедливостта на процеса (виж цитираното *Пелисие и Саси*, § 52).

50. Накрая, що се отнася до оплакванията по чл. 6, т. 3 “б” от Конвенцията, Съдът счита, че подточки “а” и “б” на чл. 6, т. 3 са свързани и правото на уведомяване за характера и причината за обвинението трябва да се преценява в светлината на правото на обвиняемия да подготви защитата си (виж цитираното *Пелисие и Саси*, § 54).”

51. В настоящия случай жалбоподателите са били обвинени само по чл. 125 от НК. Връзките им с ПКК са били разглеждани единствено с оглед състава на престъплението по този текст. Не се спори, че до последния ден процесът пред съда по националната сигурност е бил само относно престъплението измяна

³ *Kamasinski v. Austria*

⁴ *Pélissier and Sassi v. France*, решение на Голямото отделение

към целостта на държавата.

52-53. За да прецени дали жалбоподателите са могли да предвидят в достатъчна степен, че квалификацията може да бъде променена на принадлежност към въоръжена организация, създадена с цел разрушаване целостта на държавата, Съдът отбелязва, че измяната към целостта на държавата може да се осъществи само чрез извършването на деяния, които са достатъчно сериозни, за да изложат на действителна заплаха просъществуването на държавата. От друга страна, от обективна страна престъплението по чл. 168, ал. 2 от НК се състои в принадлежност към въоръжена организация, за която вече се приема, че действа с противна на чл. 125 цел и която има своя система от дисциплинарни правила и йерархическа структура. В този контекст не е било необходимо самите жалбоподатели да са извършили деяния, които могат да изложат на действителна заплаха оцеляването на държавата. Освен това съставът предвижда особен субективен елемент – съзнанието за принадлежност към незаконна организация.

54. Поради това Съдът не може да възприеме аргумента на правителството, че двата текста касаят различна тежест на едно и също престъпление. Макар да са в един и същи раздел на НК, те ясно се различават както от обективна, така и от субективна страна.

55-56. Съдът няма за задача да преценява по същество каква защита биха възприели жалбоподателите, ако имаха време да се подготвят по обвинението в принадлежност към незаконна организация, но има основание да се твърди, че тя би била различна от защитата при обвинение в измяна към целостта на държавата. Разглеждането на последното се е съсредоточило върху въпроса дали действията на жалбоподателите са могли да изложат целостта на държавата на действителна заплаха. По обвинението в принадлежност към незаконна организация жалбоподателите е трябвало да убедят съда, че не са имали позиция в йерархическата структура на ПКК и не са били длъжни да се съобразяват с нейните дисциплинарни правила, както и че не са имали съзнанието, че принадлежат към нея. Поради това Съдът счита, че принадлежността към незаконна въоръжена организация не съставлява присъщ елемент на престъплението, в което жалбоподателите са били обвинени първоначално.

57. Като е упражнил несъмненото си право да преквалифицира факти, по които е разполагал с юрисдикция, съдът по национална сигурност е трябвало да даде възможност на жалбоподателите да упражнят правото си на защита практически и ефективно, по-специално като им предостави необходимото за целта време. Материалите по делото показват, че съдът, който е могъл примерно да отложи заседанието след като е преквалифицирал фактите, не е дал на жалбоподателите възможност да подготвят защитата си по новото обвинение, за което са били уведомени едва в последния ден на процеса, непосредствено преди произнасяне на присъдата, т.е. очевидно прекалено късно. При това този ден адвокатите им са отсъствали и те не са могли да се посъветват с тях във връзка с преквалификацията.

58-59. По изложените съображения правото на жалбоподателите да бъдат информирани в подробности относно характера и причините за обвинението и правото им да разполагат с достатъчно време и възможности за подготовка на

защитата си са били нарушени. Следователно, налице е нарушение на чл. 6, т. 3 “а” и “b”, разгледан съвместно с чл. 6, т. 1 от Конвенцията.

3. Възможност на обвиняемите да участват в разпита или да изискват разпит на свидетелите на обвинението

60. Трима от жалбоподателите се оплакват и от това, че са били осъдени въз основа на дадени пред прокурора показания на свидетели, които не са могли да разпитат или да искат да бъдат разпитани в съда. Позовават се на чл. 6, т. 1 и т. 3 “d” от Конвенцията.

61. Според правителството въпросните свидетели не фигурирали сред тези, чийто разпит жалбоподателите поискали, а и присъдата не се основавала само на техните показания. Отказът да бъдат разпитани бил мотивиран от съществуващата за тях реална опасност.

62. Жалбоподателите подчертават, че и в досъдебното производство защитата не е имала възможност да участва в разпита на тези свидетели, които прокуратурата целенасочено подтикнала да дадат показания срещу тях. Интерпарламентарният съюз по същество се съгласява с тях.

63. Съдът припомня, че уредбата относно допустимостта на доказателствата, както и тяхната преценка по принцип са в компетентността на националните власти, а неговата задача е да установи дали производството в целостта му, включително начина на събиране на доказателствата, е било справедливо (виж, наред с други, *Доорсон с/у Холандия*⁵, решение от 26.03.1996 г., *Reports* 1996-II, стр. 470, § 67 и *Ван Мехелен и др. с/у Холандия*⁶, решение от 23.04.1997 г., *Reports* 1997-III, стр. 711, § 50).

“64. По принцип всички доказателства трябва да се представят в публично заседание, в присъствие на подсъдимия, за да се осигури състезателност. Съществуват изключения от този принцип, но те не трябва да нарушават правата на защитата. По общо правило т.т. 1 и 3 “d” на чл. 6 изискват на обвиняемия да бъде дадена адекватна възможност да оспори показанията и да участва в разпита на лицето, което свидетелства срещу него – в момента на депозиране на показанията му или на по-късен етап (виж *Люди с/у Швейцария*⁷, решение от 15.06.1992 г., А.238, стр. 21, § 49 и цитираното *Ван Мехелен и др.*, стр. 711, § 51).

65. Както Съдът е посочвал по много поводи (виж, наред с други, *Исгро с/у Италия*⁸, решение от 19.02.1991 г., А.194-А, стр. 12, § 34 и цитираното *Люди*, стр. 21, § 47), при определени обстоятелства може да се окаже необходимо съдебните органи да ползват показания, дадени във фазата на досъдебното производство. Ако на обвиняемия е била дадена адекватна и достатъчна възможност да оспори тези показания – в момента на депозирането им или по-късно, приемането им не противоречи само по себе си на чл. 6, т.т. 1 и 3 “d”. От това обаче следва, че ако осъждането се основава изцяло или в решаваща степен на показанията на лице, което обвиняемият не е могъл да разпита или да поиска да бъде разпитано нито в досъдебната фаза, нито по време на съдебния процес, правата на защитата се ограничават в несъвместима с гаранциите на чл. 6 сте-

⁵ Doorson v. the Netherlands

⁶ Van Mechelen and Others v. the Netherlands

⁷ Lüdi v. Switzerland

⁸ Isgrò v. Italy

⁹ Unterpertinger v. Austria

пен (виж *Унтерпертингер с/у Австрия*⁹, 24.11.1986 г. А.110, стр. 14-15, §§ 31-33; *Сауди с/у Франция*¹⁰, 20.09.1993г., А.261-С, стр. 56-57, §§ 43-44 и цитираното *Ван Мехелен и гр.*, стр. 712, § 55).”

66. Както е отбелязала и Комисията, в случая съдилищата, намерили тримата жалбоподатели за виновни, са се основали в значителна степен на показанията на свидетели, дадени пред прокурора преди съдебния процес, че тези жалбоподатели са действали като говорители на ПКК. Жалбоподателите не са имали възможност да участват в разпита или да изискат разпит на тези свидетели нито по време на разследването, нито по време на съдебния процес. Следователно те не са били в състояние да подложат на проверка достоверността на показанията им или да ги поставят под съмнение.

67. Относно довода на правителството, че тримата жалбоподатели не са поискали изрично въпросните свидетели да бъдат разпитани в публично съдебно заседание, Съдът отново подчертава, че отказът от гарантирано от Конвенцията право – доколкото е позволен от националния закон – трябва да бъде установен по несъмнен начин. В случая жалбоподателите са се оплакали както пред съда по националната сигурност, така и пред касационния съд, че не са могли да участват в разпита на тези свидетели по време на разследването или на съдебния процес. Оспорили са и достоверността на дадените само пред прокурора показания.

“Във всеки случай т. 1 на чл. 6, разгледана съвместно с т. 3, изисква договарящите държави да предприемат позитивни мерки, по-специално за да дадат на обвиняемия възможност да участва в разпита или да изиска разпит на свидетелите, които дават показания срещу него (виж *Барбера, Месеге и Ябардо с/у Испания*¹¹, решение от 6.12.1988 г., А.146, стр. 33, § 78). Такива мерки са част от усърдието, което договарящите държави трябва да проявят, за да осигурят, че гарантираните от чл. 6 права ще бъдат упражнени ефективно.”

Правителството не даде обяснение по какъв начин въпросните свидетели биха се изложили на опасност, ако се явят пред съда по националната сигурност.

68. В обобщение, засегнатите трима жалбоподатели са претърпели толкова сериозни нарушения на правата им на защита, че са били лишени от справедлив процес. Следователно, налице е нарушение на т. 3 “d”, разгледана заедно с т. 1 на чл. 6.

II. Твърдените нарушения на чл.чл. 10, 11 и 14 от Конвенцията

70-71. Жалбоподателите се оплакват, подкрепени и от Интерпарламентарния съюз, че са били осъдени защото в качеството си на депутати са изразявали аспирациите на хората от кюрдски произход в Турция, като са предлагали мирно разрешаване на проблемите.

¹⁰ Saïdi c. France

¹¹ Barbera, Messegué and Jabardo v. Spain

72. Правителството поддържа, че изразяваните от тях възгледи не са съставлявали мирна подкрепа за политическа кауза, а ясно са показвали зависимостта им от незаконна въоръжена организация, от която са получавали инструкции.

73. Подобно на Комисията Съдът счита, че основният правен въпрос, повдигнат от жалбоподателите, е този за наличието на справедлив процес по смисъла на чл. 6 от Конвенцията и не се налага да се произнася и по оплакванията им по чл.чл. 10, 11 и 14.¹²

Жалбоподателите претендират обезщетение за имуществени вреди, изразяващи се в изгубената възможност да получават възнаграждение като депутати и в пропуснати вследствие ограничаването на гражданските им права доходи. Съдът не може да предвиди какъв би бил изходът от процеса, ако бяха осигурени гаранциите на чл. 6, но смята, че те са пропуснали действителни възможности и наред с това са претърпели и неимуществени вреди, които констатацията на нарушенията не компенсира достатъчно. Присъжда по справедливост по 25 000 щатски долара обезщетение на всеки от тях, както и общо на четиримата 10 000 щатски долара за направените разноски.

Резюме и превод от английски език: Анна Гаврилова-Анчева

¹² Решението е единодушно по всички въпроси.

Дело Сипавичюс срещу Литва

(Sipavičius v. Lithuania)

Жалба № 49093/99

Решение от 21 февруари 2002 г. на III отделение на Съда, станало окончателно на 10 юли 2002 г.

Европейска конвенция за правата на човека - чл. 6, т. 1: право на справедливо гледане на делото при наличие на наказателно обвинение; **чл. 6, т. 3, б. „а“ и „б“:** право на обвиняемия да бъде информиран в подробности относно характера и причините за обвинението и да разполага с достатъчно време и възможности за подготовка на защитата си

Член 6, т. 3 „а“ признава на обвиняемия правото да бъде информиран не само за „причината“ за обвинението, т.е. за деянията, които се твърди да е извършил и на които се основава обвинението, но също така и за правната квалификация, дадена на тези деяния. Разпоредбата обаче не налага някакво специално формално изискване за начина, по който обвиняемият следва да бъде уведомен за характера и причината за обвинението срещу него.

Съобразността с чл. 6 трябва да се преценява в светлината на процеса като цяло, включително производството по обжалване.

Фактите по делото

Жалбоподателят – полицейски комисар, бил заподозрян в участие в контрабанда. Бил задържан и на 22 август 1995 г. бил обвинен в придобиване на материална облага чрез измама по чл. 274 Наказателния кодекс (НК) и злоупотреба със служебно положение по чл. 285 от НК. На 20 февруари 1996 г. обвинението било внесено в Окръжния съд на Вилнюс.

По време на съдебното заседание на 24 април 1998 г. съдията заявила, че обвинението в измама може да бъде допълнено, а това по чл. 285 от НК може да бъде изменено чрез добавяне на “в свой интерес”. В заседанието на 11 май с.г. тя казала, че обвинението по чл. 285 от НК може да бъде допълнено с нарушения на специални разпоредби на Закона за полицията.

На 22 май 1998 г. окръжният съд оправдал жалбоподателя по обвинението в придобиване на материална облага чрез измама по чл. 274 НК. Относно обвинението по чл. 285 НК съдът приел, че е неоснователно, но че жалбоподателят в качеството си на длъжностно лице поради проявена небрежност не е изпълнил служебните си задължения, като не е осигурил надлежно разследване и контрол по повод подозираната контрабанда. Тъй като този пропуск съставлявал нарушение на разпоредби от Закона за полицията, съдът го приел за виновен в неизпълнение на служебни задължения по чл. 288 от НК.

Той обжалвал присъдата, като се оплакал, че е осъден за престъпление, различно от онова, в което е бил обвинен и по което се е защитавал. На

9 септември 1998 г. апелативният съд провел открито съдебно заседание по фактическите и правни въпроси в присъствие на жалбоподателя и адвоката му. Оставил жалбата без уважение, като наред с другото приел, че както чл. 285, така и чл. 288 от НК касаят престъпления по служба. Първоинстанционният съд установил, че жалбоподателят не е изпълнил служебните си задължения поради небрежност, без да е се е възползвал умишлено от служебното си положение. В съответствие с Наказателно-процесуалния кодекс той предупредил подсъдимия, че обвинението може да бъде допълнено с нарушения на конкретни разпоредби на Закона за полицията. Страните не пожелали отлагане за подготовка на защитата.

В касационната жалба, която отправил до Върховния съд, жалбоподателят отново се оплакал *inter alia*, че изменението на обвинението е нарушило правото му на защита. На 2 март 1999 г. Върховният съд оставил жалбата без уважение. Приел, че е приложен закон за по-леко наказуемо престъпление, като съдът просто е направил правни заключения, съответстващи на установените пред него факти, при спазване на процедурните изисквания.

Резюме на решението на Европейския съд

Твърдяното нарушение на чл. 6 от Конвенцията

1. Жалбоподателят се оплаква, че тъй като наказателното преследване срещу него е било предприето за злоупотреба със служебно положение, извършеното от първоинстанционния съд преквалифициране в неизпълнение на служебни задължения му е попречило да упражни пълноценно правото си на защита и е направило процеса несправедлив.

15. Правителството поддържа, че престъплението неизпълнение на служебни задължения поради небрежност е присъщ елемент на деянието по първоначалното обвинение в злоупотреба със служебно положение. Замяната на едното обвинение с другото била осъществена от националния съд в съответствие с материалните и процесуални вътрешноправни разпоредби. Освен това съдът два пъти предупредил жалбоподателя за възможната преквалификация на деянието и по този начин му били осигурени гаранциите на чл. 6, т. 1 и т. 3 "а" и "б".

16. Жалбоподателят признава, че в съдебните заседания на 24 април и 11 май 1998 г. съдията го е предупредила за възможното утежняване на обвинението в придобиване на имуществена облага чрез измама и изменение на обвинението в злоупотреба със служебно положение. Никое от тези предупреждения обаче не съдържало указание за възможна преквалификация или за въвеждане на ново обвинение в неизпълнение на служебни задължения по чл. 288 НК. В нарушение на чл. 6 от Конвенцията той бил осъден за престъпление, съвсем различно от това, което до присъдата се твърдяло, че е извършил.

"17. Съдът припомня, че справедливостта на процеса трябва да се преценява с оглед на производството като цяло. Разпоредбата на т. 3, б. "а" на чл. 6 подчертава необходимостта да се обръща специално внимание на уведомяването на засегнатото лице за "обвинението". Подробностите относно престъплението играят ключова роля в наказателния процес, тъй като именно от момента

на съобщаването им засегнатото лице бива официално писмено уведомено за фактическото и правно основание, на което е обвинено. Член 6, т. 3 “а” призовава на обвиняемия и правото да бъде информиран не само за “причината” за обвинението, т.е. за деянията, които се твърди да е извършил и на които се основава обвинението, но също така и за правната квалификация, дадена на тези деяния. Информацията трябва да бъде подробна (*Далос с/у Унгария*¹, по. 29082/95, 1.3.2001 г., § 47).

18. По-специално, обхватът на задълженията по горната разпоредба трябва да бъде преценяван в светлината на по-общото право на справедливо гледане на делото, гарантирано от чл. 6, т. 1 от Конвенцията. По наказателни дела предоставянето на пълна и подробна информация относно обвиненията срещу засегнатото лице – и следователно правната квалификация, която съдът може да възприеме – е съществена предпоставка за осигуряване справедливостта на процеса. В това отношение трябва да се отбележи, че чл. 6, т. 3 “а” не налага някакво специално формално изискване за начина, по който обвиняемият следва да бъде уведомен за характера и причината за обвинението срещу него. Съдът припомня също така, че подточки “а” и “б” на чл. 6, т. 3 са свързани и че правото на уведомяване за характера и причината за обвинението трябва да се преценява в светлината на правото на обвиняемия да подготви защитата си (*Пелисие и Саси с/у Франция*² [GC], по. 25444/94, 25.3.1999 г., § 51, ECHR 1999-II).”

19. В настоящия случай, макар няколко седмици преди произнасянето на присъдата окръжният съд да е посочил някои възможни изменения на обвинението на злоупотреба със служебно положение, остава безспорно, че до осъждането му жалбоподателят действително не е бил уведомен, че съдът може да преквалифицира деянието като неизпълнение на служебни задължения. Това обстоятелство положително е накърнило възможността му да се защити срещу обвинението.

20. Съдът обаче припомня, че съобразността с чл. 6 трябва да се преценява в светлината на процеса като цяло, включително производството по обжалване. Така по споменатото дело *Далос*, по което въззивният съд е преквалифицирал деянието, Европейският съд е придал решаващо значение на последващото производство пред Върховния съд и не е намерил нарушение на чл. 6, тъй като той е разгледал в открито заседание всички относими процедурни и материалноправни въпроси (§§ 47-53 от решението по делото).

21. В настоящия случай жалбоподателят е могъл да атакува присъдата по отношение на всички релевантни правни и фактически аспекти пред апелативния съд, който е провел открито заседание и е разгледал оплакванията относно преквалификацията както от процедурна гледна точка, така и по същество. Не се твърди апелативният съд да не е разполагал с правомощието да отмени присъдата и да оправдае жалбоподателя или във въззивното производство той да не е могъл да се защитава срещу преформулираното обвинение. Трябва да се отбележи също така, че съгласно вътрешното законодателство присъдата е станала изпълнима едва след произнасянето на решението на апелативния съд. Освен това, след неуспешния за жалбоподателя изход на въззивното производство, делото

¹ Dallos v. Hungary

² Pélissier and Sassi v. France, решение на Голямото отделение

е било разгледано и в касационно производство от Върховния съд, който също е преценил материално- и процесуалноправните елементи на преквалификацията и е имал правомощието да предостави на жалбоподателя удовлетворението, което е търсел. Фактът, че оплакванията му не са били намерени за основателни, не означава, че процедурите по обжалването не са били в състояние да поправят недостатъците на първоинстанционното производство.

22. Поради това Съдът счита, че жалбоподателят е имал възможността да проведе пред апелативния и Върховния съд защитата си по отношение на измененото обвинение. В това отношение случаят следва да се разграничи от този по споменатото дело *Пелисие и Саси* (*loc. cit.*, §§ 51-63) в който касационният съд не е проконтролирал “дискрецията” на въззивния съд при преквалификация, или от този по делото *Т. с/у Австрия*³ (но. 27783/95, 14.11.2000, §§ 70-72), в който оплакването на жалбоподателя срещу преквалификацията е било отхвърлено като недопустимо въвеждане на нови факти в производството по обжалване и в това производство не е било проведено открито съдебно заседание.

23-24. Преценявайки справедливостта на производството като цяло, Съдът намира за установено, че възможните недостатъци в производството пред окръжния съд са били поправени в производствата по обжалването. Поради това Съдът е убеден, че правото на жалбоподателя да бъде информиран в подробности за характера и причината за обвинението срещу него и да има достатъчно време и възможности за подготовка на защитата си не е нарушено. Следователно отсъства нарушение на чл. 6 от Конвенцията.⁴

Резюме и превод от английски език: Анна Гаврилова-Анчева

³ Т. v. Austria

⁴ Решението е единодушно.

Дело Доусет срещу Обединеното кралство
(*Dowsett v. the United Kingdom*)
Жалба № 39482/98

Решение от 24 юни 2003 г. на II отделение на Съда, станало окончателно на 24 септември 2003 г.

Европейска конвенция за правата на човека - чл. 6, т. 1: право на справедливо гледане на делото при наличие на наказателно обвинение; **чл. 6, т. 3, б. "b":** право на обвиняемия да разполага с достатъчно време и възможности за подготовка на защитата си

Основен аспект на правото на справедлив процес е, че наказателното производство трябва да бъде състезателно и трябва да съществува равенство между обвинението и защитата по отношение на процедурните средства. Както на обвинението, така и на защитата трябва да бъде дадена възможност да се запознаят с представените от противната страна доказателства и да вземат становище по тях. Освен това чл. 6, т. 1 изисква органите на обвинението да разкрият пред защитата всички значими доказателства, с които разполагат - в полза на обвиняемия или срещу него.

Правото на разкриване на относимите доказателства не е абсолютно. В някои случаи може да е нужно определени доказателства да не бъдат разкривани на защитата, за да се охранят основните права на друг индивид или да се защити важен обществен интерес. Чл. 6, т. 1 обаче позволява само такива ограничаващи правата на защитата мерки, които са строго необходими. Освен това, за да се осигури, че подсъдимият ще получи справедлив процес, евентуални затруднения, причинени на защитата вследствие ограничаването на правата ѝ, трябва да намерят достатъчен противовес в следваните от съдебните органи процедури.

Фактите по делото

Жалбоподателят бил осъден от кралския съд за убийството на своя бизнес партньор и му било наложено наказание доживотен затвор. Обвинението било, че той е платил на две други лица да убият партньора му, защото знаел за участието на жалбоподателя в измама. Защитата поддържала, че той им е платил по-малка от твърдяната сума, за да му нанесат само телесна повреда с цел временно да го извадят от строя, но единият от тях го убил, след което започнал да изнудва жалбоподателя за още пари. Прекият извършител дал показания срещу жалбоподателя относно твърдяното сговаряне за убийство.

Според жалбоподателя, той бил информиран, че съществуват 17 кутии с неразкрити му доказателства, някои от които биха подкрепили защитната му теза, че не е имал мотив да убие партньора си. Част от доказателствата му били

разкрити през седмицата преди разглеждането на делото от въззивния съд, но други останали неразкрити. Правителството твърди, че разкритите преди въззивното производство доказателства били две категории. Едните имали за източник компютърната система, използвана от полицията при разследването. Втората категория били свързани с паралелното разследване на измама, извършена от множество лица, включително жалбоподателя. По време на първоинстанционното производство обвинението застанало на становище, че те не следва да бъдат разкривани на защитата. След осъждането на жалбоподателя, предвид междувременното развитие в задължението за разкриване по общото право, това становище било ревизирано и те били разкрити.

Доказателствата, които останали неразкрити, били изброени в списък, предоставен на защитата преди заседанието пред апелативния съд. Като основания за запазването им в тайна били посочени професионална конфиденциалност и обществен интерес.

Неразкриването на доказателства в първоинстанционното производство и по-специално на събраните при разследването на измамата било едно от основанията за обжалване на присъдата, изложени от жалбоподателя. Апелативният съд оставил жалбата му без уважение.

Резюме на решението на Европейския съд

I. Твърдяното нарушение на чл. 6, т. 1 от Конвенцията във връзка с чл. 6, т. 3 “b”

34. Жалбоподателят твърди, че производството пред кралския съд и пред апелативния съд, разгледани съвместно, са нарушили правата му по горните разпоредби.

A. Твърденията на страните

35-36. Според жалбоподателя, неразкриването на доказателства, които са признати за релевантни и значими, накърнява правото на справедлив процес и по-специално принципа за равенство по отношение на процедурните средства и правото по чл. 6, т. 3 “b” на достатъчна възможност за подготовка на защитата. При отказа на обвинението за разкриване на доказателства по време на първоинстанционното и апелативното производство, без одобрението на съдебен орган, нямало гаранции срещу злоупотреба. Жалбоподателят се позовава на решението по делото *Роу и Дейвис с/у Обединеното кралство*¹ ([GC], по. 28901/95, ECHR 2000-II), където се подчертавало, че съдът, а не обвинението, следва да решава въпросите относно разкриването на доказателства.

37-39. Правителството поддържа, че процесът като цяло е бил справедлив. Познавайки се *inter alia* на решението по делото *Егуаргс с/у Обединеното кралство*² (от 16.12.1992, A.247-B), твърди, че неразкриването на част от доказателствата в първоинстанционното производство не е нарушило правото на

¹ *Rowe and Davies v. the United Kingdom*, решение на голямото отделение

² *Edwards v. the United Kingdom*

справедлив процес, тъй като те са били разкрити в апелативното производство. По отношение на другите, останали неразкрити доказателства прокуратурата преценила, че не са от значение. Адвокатът на жалбоподателя можел да поиска съдът да упражни контрол върху това решение.

Б. Преценката на Съда

40. Тъй като гаранциите в т. 3 на чл. 6 са специални аспекти на правото на справедлив процес, установено в т. 1 (виж цитираното *Egyarcs c/y Обединеното кралство*, стр. 34, § 33), Съдът не разглежда твърденията на жалбоподателя отделно по т. 3 “b”, а преценява доколко производството в целостта му е било справедливо (*ibid.*, стр. 34-35, § 34).

“41. Основен аспект на правото на справедлив процес е, че наказателното производство, включително процедурните му елементи, трябва да бъде състезателно и трябва да съществува равенство между обвинението и защитата по отношение на процедурните средства. По наказателни дела правото на състезателен процес означава, че както на обвинението, така и на защитата трябва да бъде дадена възможност да се запознаят с представените от противната страна доказателства и да вземат становище по тях (виж *Брандстетер c/y Австрия*³, решение от 28.08.1991 г., А.211, стр. 27-28, §§ 66-67). Освен това чл. 6, т. 1 изисква, както впрочем и английското право, органите на обвинението да разкрият пред защитата всички значими доказателства, с които разполагат – в полза на обвиняемия или срещу него (виж цитираното решение *Egyarcs*, стр. 35, § 36).

42. Правото на разкриване на относимите доказателства обаче не е абсолютно. Във всяко наказателно производство е възможно да съществуват конкуриращи интереси, като националната сигурност или необходимостта от защита на свидетелите, които рискуват ответни действия, или запазването в тайна на полицейските методи за разследване на престъпления, които трябва да бъдат поставени на везните срещу правата на обвиняемия (виж например *Доорсон c/y Холандия*⁴, решение от 26.03.1996 г., *Reports of Judgments and Decisions* 1996-II, стр. 470, § 70). В някои случаи може да е нужно определени доказателства да не бъдат разкривани на защитата, за да се охранят основните права на друг индивид или да се защити важен обществен интерес. Чл. 6, т. 1 обаче позволява само такива ограничаващи правата на защитата мерки, които са строго необходими (например *Ван Мехелен и др. c/y Холандия*⁵, решение от 23.04.1997 г., *Reports* 1997-III, стр. 712, § 58). Освен това, за да се осигури, че подсъдимият ще получи справедлив процес, евентуални затруднения, причинени на защитата вследствие ограничаването на правата ѝ, трябва да намерят достатъчен противовес в следваните от съдебните органи процедури (виж цитираните *Доорсон*, стр. 471, § 72 и *Ван Мехелен и др.*, стр. 712, § 54).

43. Когато определени доказателства не са били разкрити на защитата по съображения за обществен интерес, Европейският съд няма за функция да ре-

³ Brandstetter v. Austria

⁴ Doorson v. the Netherlands

⁵ Van Mechelen and Others v. the Netherlands

шава дали това е било строго необходимо, тъй като по общо правило задача на националните съдилища е да преценяват представените пред тях доказателства (виж цитираното *Egyarpc*, стр. 34-35, § 34). Задачата на Съда е да установи дали следваната процедура за вземане на решение във всеки отделен случай е била съобразна, доколкото е възможно, с изискванията на състезателното производство и равенството на процедурните средства и дали е включвала адекватни гаранции за защита интересите на обвиняемия.”

44. Съдът отбелязва, че случаят е много сходен с този по цитираното дело *Роу и Дейвис с/у Обединеното кралство*. Както и там, по време на първоинстанционното производство по делото на жалбоподателя прокуратурата е решила, без да предупреди съдията, да не разкрива определени релевантни доказателства по съображения, *inter alia*, за обществен интерес. Подобна процедура, посредством която самото обвинение се опитва да прецени важността на неразкритата информация за защитата и да я съпостави с обществения интерес от запазването ѝ в тайна, не отговаря на споменатите изисквания на чл. 6, т. 1, нито е в съответствие с принципите, признати от английската съдебна практика.

45. В началото на въззивното производство представителят на обвинението е разкрил някои преди това пазени в тайна материали, но е уведомил защитата, че други ще останат неразкрити. За разлика от случая по делото *Роу и Дейвис*, апелативният съд не е разгледал последните в заседание *ex parte*.

46. Относно разкритите в началото на въззивното производство доказателства Съдът отбелязва, че жалбоподателят е могъл да се ползва от тях в подкрепа на доводите си пред апелативния съд, а адвокатът му е изложил съображения относно естеството и значението им. По мнение на Съда тази процедура е достатъчна, за да задоволи изискванията за справедливост по отношение на така разкритите доказателства (виж цитираното *Egyarpc*, §§ 36-37).

47. Страните спорят по въпроса дали един конкретен документ е бил разкрит на защитата непосредствено преди въззивното производство. Съдът не е убеден, че това е станало, но въпросът не е съществен за решението му, тъй като е безспорно, че други документи не са били разкрити по това време.

48. Правителството изтъква, че жалбоподателят е могъл да поиска от апелативния съд да прегледа тези доказателства. Това несъмнено е вярно и теоретически би могло да доведе до резултата съдът да не сподели становището на обвинението и да предостави на защитата и други документи. Съдът обаче припомня, че по споменатото дело *Роу и Дейвис* не е приел процедурата пред апелативния съд за достатъчна да поправи несправедливостта, причинена вследствие на невъзможността първоинстанционният съд да разгледа неразкритата информация:

“За разлика от [първоинстанционния съд], който е изслушал свидетелите и е бил изцяло запознат с всички доказателства и въпроси по делото, съдиите от апелативния съд са били зависими при преценката си относно релевантността на неразкритите материали от протоколите на заседанията пред кралския съд и от обясненията на представителя на обвинението. Освен това първоинстанционният съдия би бил в състояние да следи за нуждата от разкриване в течение на целия процес, като преценява значимостта на неразкритите доказателства при възникване на нови въпроси и при възможност за сериозно разколебаване

не достоверността на показанията на ключови свидетели чрез кръстосания им разпит, и когато защитата все още е могла да възприеме редица различни насоки или акценти. За разлика от това апелативният съд е трябвало да извърши преценката си *ex post facto* и дори може до известна степен несъзнателно да бъде повлиян от заключението на журито за виновност, като подцени значението на неразкритите доказателства.”

49. В такъв случай при решаване на въпроса дали тези материали трябва да бъдат разкрити апелативният съд не би бил подпомогнат от доводите на защитата относно релевантността им, нито би бил в състояние да се запознае непосредствено със събраните в първата инстанция доказателства. При тези обстоятелства възможността за искане пред апелативния съд не може да се разглежда като адекватна гаранция за защитата.

50-51. В заключение Съдът подчертава отново, че е важно релевантните за защитата доказателства да бъдат представени пред първоинстанционния съдия, за да се произнесе по въпроса за разкриването в момента, когато то може най-ефективно да способства за упражняване правата на защитата. В това отношение може да се направи разграничение със случая по делото *Egyarpgs*, където въззивното производство е било в състояние да поправи недостатъците при първоинстанционното разглеждане, тъй като по това време защитата е била получила голямата част от липсващата информация и апелативният съд е могъл да разгледа отражението на новите материали върху правилността на присъдата в светлината на подробните и подкрепени с доказателства доводи на защитата (стр. 35, §§ 36-37).

52. Следователно жалбоподателят не е получил справедлив процес и е извършено нарушение на чл. 6, т. 1 във вр. с чл. 6, т. 3 “b” от Конвенцията ⁶.

По искането на жалбоподателя за обезщетение за неимуществени вреди Съдът приема, че констатирането на нарушението съставлява достатъчно справедливо удовлетворение. Присъжда разноски за производството в Страсбург в размер на 14 000 евро за адвокатите му и 1 500 евро за негови лични разходи.

Резюме и превод от английски език: Анна Гаврилова-Анчева

⁶ Решението е единодушно по всички въпроси.

Мерит срещу Украйна

(*Merit v. Ukraine*)

Жалба № 66561/01

Решение от 30 март 2004 г. на II отделение на Съда

Европейска конвенция за правата на човека - чл. 35, т. 1: изчерпване на вътрешноправните средства за защита; **чл. 6, т. 1:** право на гледане на делото в разумен срок при наличие на наказателно обвинение; **чл. 13:** право на ефикасно вътрешноправно средство за защита

Решаващият въпрос при преценката за ефективността на дадено средство за защита по оплакване от продължителността на производството е дали жалбоподателят може да повдигне оплакването си пред националните съдилища, като претендира конкретно поправяне на нарушението, т.е. дали съществува средство за защита, което може да отговори на оплакванията му като предостави пряко и бързо поправяне на нарушението, а не просто косвена защита на правата, гарантирани от чл. 6 от Конвенцията. Едно средство за защита е „ефикасно“, ако може да бъде използвано или за да ускори постановяването на решение от съдилищата, които разглеждат делото, или за да предостави на страната по спора адекватно удовлетворение за вече допуснатото забавяне.

Фактите по делото

Жалбоподателят, понастоящем живеещ в Израел, е собственик на 99% от регистрираната в Украйна компания *Jason Development Enterprises Ltd*. През 1997 г. митническите власти установили, че представители на компанията са изготвили митническа декларация за товар на базата на фалшифицирани документи и било предприето разследване за контрабанда и измама. Били иззети документи и замразени сметки на компанията. Иззето било и нейно и на жалбоподателя имущество.

На 28 януари 1998 г. жалбоподателят бил задържан, на 30 януари му била определена мярка за неотклонение задържане под стража, а на 4 февруари с.г. бил обвинен в контрабанда и измама. На 5 февруари прокурорът продължил срока за разследване с 4 месеца, а на 17 март – срока на задържането на жалбоподателя под стража също с 4 месеца. На 6 април 1998 г. прокурорът продължил срока за разследване с още 5 месеца и 14 дни. На 9 юни с.г. на жалбоподателя били повдигнати допълнителни обвинения за укриване на данъци и умишлено използване на подправен документ. На 10 юни той бил уведомен за приключването на разследването. На 30 януари 1999 г. прокурорът одобрил обвинителния акт и на 3 февруари с.г. делото било изпратено в районния съд.

На 29 юни 1999 г. съдът върнал делото на прокуратурата за допълнително

разследване. През юли с.г. прокуратурата подаде искане за отмяна на решението за връщане за допълнително разследване, но окръжният съд го оставил без уважение.

На 25 август 1999 г. жалбоподателят бил освободен, но не трябвало да напуска местоживеенето си. На 22 септември с.г. това задължение било заменено с ангажимент за явяване пред следствените органи и съда. На същата дата следствието било спряно за издирване на друг заподозрян по делото.

През май 2000 г. жалбоподателят завел в районния съд дело срещу прокуратурата с искане за прекратяване на следствието срещу него. На 2 юни с.г. съдът отхвърлил искането му поради липса на компетентност да се произнесе по него. Приел, че жалбоподателят не се е възползвал от специалния ред за подаване на оплаквания срещу действия на следователя в течение на досъдебното производство.

На 20 юли 2000 г. следствието било прекратено поради липса на достатъчно доказателства, но с резолюция от 19 септември с.г. прокурорът отменил това постановление и върнал делото за допълнително разследване.

Към момента на решението на Европейския съд следствието било спряно за национално издирване на друг заподозрян.

Резюме на решението на Европейския съд

43. На основание чл. 6, т. 1 от Конвенцията жалбоподателят се оплаква от неразумния срок на наказателното производство срещу него. Твърди също така, че не е разполагал с изискваното от чл. 13 ефикасно вътрешноправно средство за защита във връзка с това си оплакване.

44. На 14 март 2003 г. той е подал допълнително оплакване по чл. 1 от Протокол № 1 към Конвенцията. В отговора си на становището на правителството поддържа също, че независимо от решението от 22 октомври 2002 г., с което жалбата е обявена за частично недопустима, чл.чл. 1, 4 (2), 5 (1), (2), (3), (4) и (5), 6 (1), (2) и (3), 8 (1) и 13, както и чл. 4 от Протокол № 7 към Конвенцията също са нарушени.

I. Допустимост

A. Предварителни съображения

47. Съдът веднага отбелязва, че оплакванията на жалбоподателя по чл.чл. 3, 4, 5 (1) и (3), 6 (1) (справедливост) и 14 от Конвенцията са обявени за недопустими и решението не може да бъде преразгледано.

48. По повод нововъведеното оплакване по чл. 1 от Протокол № 1 Съдът обръща внимание, че наказателното производство срещу жалбоподателя все още е висящо. След приключването му той ще има възможност да предяви претенцията си за връщане на имущество пред националните съдилища. Следователно оплакването е преждевременно и следва да бъде обявено за недопустимо поради неизчерпване на вътрешноправните средства за защита. След изчерпването им жалбоподателят би могъл да го предяви отново, ако все още се счита за жертва на твърдяното нарушение.

49. Накрая Съдът отбелязва, че нови оплаквания са направени и по чл.чл. 5 (2), (4) и (5), 6 (2) и (3) и чл. 4 от Протокол № 7. Без оглед на други основания за недопустимост, Съдът намира, че по делото няма никакви данни за нарушение на тези разпоредби. Следователно въпросните оплаквания са явно необосновани.

Б. Доводи на страните по оплакванията, съобщени на правителството за становище

50. Правителството твърди, че жалбоподателят не е изчерпал вътрешноправните средства за защита, тъй като не е подал жалба пред по-горестоящия прокурор срещу решението за спиране на следствието. Не се възползвал и от съществуващата възможност да се оплаче пред съдилищата от твърдения пропуск на следователя да се съобрази с резолюцията на прокурора от 19 септември 2000 г.

51. Жалбоподателят възразява, че е направил оплаквания пред съдилищата от незаконните действия по време на следствието. Що се отнася до резолюцията от 19 септември 2000 г., тя съставлявала окончателно решение от гледна точка на задължението за изчерпване на вътрешноправните средства за защита и не съществували ефикасни средства за атакуването ѝ. Той многократно се оплаквал от продължителността на производството пред окръжната и пред Главната прокуратура и полученият на 7 декември 2001 г. окончателен отговор бил, че разследването все още продължава.

52. Правителството изтъква, че междувременни законодателни промени са дали на жалбоподателя възможност да се оплаче пряко пред съда от действията на следователя и да поиска поправка на нарушението.

53. Жалбоподателят възразява, че тази възможност не е съществувала по времето, когато той е подал жалбата си пред Европейския съд.

В. Преценката на Съда

1. Съществуващите средства за защита по украинското право

54-56. Съдът отбелязва, че националното право предвижда възможност за съдебен контрол върху актовете на следствените органи. Остава обаче да се прецени дали в случая е имало възможност този контрол да бъде упражнен ефективно и дали по времето на подаване на жалбата е бил достъпен, а не само теоретичен и илюзорен. Трябва да се установи по-специално дали въпросните средства за защита са предлагали разумни изгледи за успех по отношение на основаното на Конвенцията оплакване за неразумен срок на производството.

2. Принципи, залегнали в чл. 35, т. 1 от Конвенцията

“57. Съдът припомня, че според установената му практика целта на правилото относно вътрешноправните средства за защита в чл. 35, т. 1 от Конвенцията

е да даде на договарящите държави възможност да предотвратят или поправят твърдените нарушения, преди оплакванията да бъдат отнесени пред него. Средствата за защита, които трябва да бъдат изчерпани обаче, са само ефективните. Правителството, което твърди неизчерпване, трябва да убеди Съда, че в релевантния момент съответното средство е било ефективно и разполагемо теоретически и практически. След като това доказване в негова тежест бъде осъществено, жалбоподателят следва да установи, че твърдяното от правителството средство е изчерпано или че по някаква причина то е неадекватно и неефективно в конкретния случай, или пък че съществуват особени обстоятелства, които го освобождават от това изискване (виж *Данкевич с/у Украйна*¹, по. 40679/98, § 107, 29.04.2003 г.).

58. Съдът подчертава, че прилагането на това правило трябва да държи сметка за контекста. В съответствие с това той е признал, че чл. 35 трябва да се прилага с известна доза гъвкавост и без прекален формализъм. Приел е, че правилото за изчерпване на вътрешноправните средства за защита нито е абсолютно, нито може да се прилага автоматично. При преценката дали то е спазено, от съществено значение е да се имат предвид конкретните обстоятелства на случая. Това означава, наред с другото, че Съдът трябва реалистично да вземе под внимание не само съществуването на формални средства за защита в правната система на съответната договаряща държава, но и общия правен и политически контекст, в който те функционират, както и обстоятелствата, свързани с личността на жалбоподателя (виж *Акдивар и др. с/у Турция*², решение от 16.09.1996 г., *Reports* 1996-IV, стр. 1211, § 69). Съдът следва да прецени дали с оглед обстоятелствата по случая в целостта им жалбоподателят е направил всичко, което разумно може да се очаква, за да изчерпи вътрешноправните средства за защита.

59. Съдът припомня освен това, че решаващият въпрос при преценката за ефективността на дадено средство за защита по оплакване от продължителността на производството е дали жалбоподателят може да повдигне оплакването си пред националните съдилища, като претендира конкретно поправяне на нарушението, или с други думи, дали съществува средство за защита, което може да отговори на оплакванията му като предостави пряко и бързо поправяне на нарушението, а не просто косвена защита на правата, гарантирани от чл. 6 от Конвенцията (виж *Девеер с/у Белгия*³, решение от 27.02.1980 г., A.35, стр. 16, § 29). Съдът е приел също така, че едно средство за защита е “ефикасно”, ако може да бъде използвано или за да ускори постановяването на решение от съдилищата, които разглеждат делото, или за да предостави на страната по спора адекватно удовлетворение за вече допуснатото забавяне (виж *Кудла с/у Полша*⁴ [GC], по. 30210/96, §§ 157-159, ECHR 2000-XI; *Мифсюд с/у Франция*⁵ (решение по допустимостта) [GC], по. 57220/00, § 17, ECHR 2002-VIII).”

60. В случай на средство за защита, въведено след подаването на жалбата

¹ *Dankevich v. Ukraine*

² *Akdivar and Others v. Turkey*

³ *Deweer v. Belgium*. Виж резюме на решението в бр. 3-4/98 г. на Бюлетина.

⁴ *Kudla v. Poland*, решение на Голямото отделение. Виж резюме на решението в бр. 1/2002 г. на сп. “Правата на човека”.

⁵ *Mifsud v. France (dec.)*, решение на Голямото отделение

в Страсбург, Съдът е приел по дела срещу Италия относно продължителността на производството, че жалбоподателите трябва да използват средствата, въведени със “Закона Пинто”, независимо че той е бил приет след подаването на жалбите им (виж например *Джакомети и др. с/у Италия*⁶ (решение по допустимостта), по. 34939/97, 8.11.2001 г.). Подобно решение е взето и по дела срещу Хърватия и Словакия след влизането в сила на конституционно изменение, позволяващо на Конституционния съд да предостави удовлетворение с превантивен и компенсационен характер на лицата, оплакващи се от недопустимо забавяне на съдебното производство (виж *Ноголича с/у Хърватия*⁷ (решение по допустимостта), по. 77784/01, 5.09.2002 г.; *Анграшик, Церман, Бедач, Лахман, Коцур, Дубравицки и Бразда с/у Словакия*⁸ (решения по допустимостта), nos. 57984/00, 60237/00, 60242/00, 60679/00, 60680/00, 68563/01 и 60226/00, 22.10.2002 г.).”

3. Преценката на Съда относно изчерпването на вътрешноправните средства за защита

61. Като прилага горните съображения в случая, Съдът намира, че считано от 23 май и 29 юни 2001 г. жалбоподателят е имал възможност да се оплаче пред компетентния съд от резолюцията на прокурора от 19 септември 2000 г., с която разследването е било подновено – било по реда на гражданския, било по реда на наказателния процесуален кодекс. Следователно трябва да се прецени дали тези средства за защита са задоволявали критериите на чл. 35, т. 1 от Конвенцията.

62. Що се отнася до оплакването пред по-горестоящия прокурор Съдът счита, че то не може да се приеме за “ефикасно” и “достъпно”, тъй като статутът на прокурора по вътрешното право и участието му в наказателното производство срещу жалбоподателя не предоставят достатъчно гаранции за независимо и безпристрастно разглеждане.

63. Съдът отбелязва по-специално, че украинската конституция предвижда разделение на законодателната, изпълнителната и съдебната власти, като съдебни функции са поверени само на независимите съдилища. Правителството сочи, че прокурорите са подчинени на главния прокурор, който се избира от парламента по предложение на президента на Украйна и може да бъде освободен от него без съгласие на парламента. Безспорно е следователно, че при изпълнението на функциите си прокурорите са подчинени на контрола на орган, принадлежащ към изпълнителната власт. По мнение на Съда простият факт, изтъкнат от правителството, че наред с обвинителните си функции прокурорите действат и като пазители на обществения интерес, не може да се счита за предоставящ им съдебен статут или статут на независим и безпристрастен орган. Прокурорите изпълняват следствени и обвинителни функции и следователно положението им в наказателното производство по времето на събитията е на страна по него. Поради това Съдът намира, че обжалването пред прокурор, който е бил страна

⁶ *Giacometti and Others v. Italy* (dec.)

⁷ *Nogolica v. Croatia* (dec.)

⁸ *Andrasik, Cerman, Bedac, Lachmann, Kocur, Dubravicky and Brazda v. Slovakia* (dec.)

в наказателното производство в случая, не е предоставяло разумни изгледи за успех, тъй като не е било “ефикасно”. Следователно жалбоподателят не е бил длъжен да изчерпи това средство за защита.

64. Що се отнася до твърдения гражданскоправен път за защита, чрез него жалбоподателят би могъл да се оплаче пред съдилищата от действията на конкретен следовател или прокурор като длъжностно лице. Правителството не установи как това производство би поправило забавянето на разследването.

65. По въпроса за средството по Наказателно-процесуалния кодекс (НПК) Съдът отбелязва, че то е било на разположение считано от 29 юни 2001 г., но само по време на предварителното (административно) съдебно заседание или по време на разглеждането на делото по същество. Следователно то не удовлетворява критериите на чл. 35, т. 1 по отношение на достъпността, защото оплакването от продължителността на разследването може да се направи едва след приключването му, а не и по време на самото досъдебно производство. Що се отнася до измененията в НПК, позволяващи оплакване срещу прокурора или следователя да бъде направено и по време на следствието, съдът намира, че макар това средство за защита да съществува теоретически от 30 януари 2003 г., правителството не доказва практическите му последици. Освен това законът не уточнява дали то е средство за защита именно срещу продължителността на производството и какво удовлетворение би предоставило при констатация за нарушението на изискването за “разумен срок”.

66. При тези обстоятелства Съдът счита за недостатъчно установено, че прибягването до посочените от правителството средства за защита би било в състояние да предостави на жалбоподателя удовлетворение във връзка с оплакването му от продължителността на производството. Той намира, освен това, че случаят се различава от тези по делата срещу Италия (и подобните им срещу Хърватия и Словакия), тъй като средството за защита по “Закона Пинто” задоволява изискванията за ефективност и достъпност на чл. 35, т. 1 от Конвенцията (виж например цитираното *Джакомети и др. или Бруско с/у Италия*⁹ (решение по допустимостта), по. 69789/01, ECHR 2001-IX). Той отбелязва също така, че средствата за защита по тези дела са имали за цел именно предоставяне на удовлетворение при оплаквания от продължителността на производството.

67. Съдът счита, че жалбата поставя сериозни фактически и правни въпроси по Конвенцията, които изискват разглеждане по същество. Тя не може да бъде обявена за недопустима поради неизчерпване на вътрешноправните средства за защита, нито се установиха други основания за подобно решение.

II. По съществуването на оплакванията

68. Правителството твърди, че производството е имало четири отделни етапа, всеки от които отговаря на изискването за “разумен срок”.

69. Жалбоподателят оспорва този подход – производството продължило 6 години и все още

A. Периодът, който следва да се вземе предвид

⁹ Brusco v. Italy (dec.)

70. Съдът намира, че предлаганият от правителството подход не съответства на постоянната му практика (виж цитираното *Кугла с/у Полша*, § 124). В наказателното право “разумният срок” по чл. 6, т. 1 има за начало момента, в който лицето бъде “обвинено”, което може да стане и преди внасянето на делото в съда – например в момента на ареста, на официалното уведомяване за предприемане на наказателно преследване или на образуването на предварително разследване (виж *Вемхоф с/у Германия*¹⁰, решение от 27.06.1968 г., А.7, стр. 26-27, § 19; *Ноймайстер с/у Австрия*¹¹, от същата дата, А.8, стр. 41, § 18 и *Рингайзен с/у Австрия*¹², решение от 16.07.1971 г., А.13, стр. 45, § 110). “Обвинението” по смисъла на чл. 6, т. 1 може да се дефинира като “официалното уведомяване на дадено лице от компетентния орган за твърдението, че е извършило престъпление” – определение, което съответства и на критерия “положението на [заподозрения] да е било съществено засегнато” (виж цитираното *Девеер с/у Белгия*, стр. 24, § 46; *Фоти и др. с/у Италия*¹³, решение от 10.12.1982 г., А.56, § 52). Що се отнася до края на “срока”, периодът, който има предвид чл. 6, т. 1, обхваща наказателното производство в неговата цялост, включително производството по обжалване (виж *Кьониг с/у Германия*¹⁴, решение от 28.06.1978 г., А.27, стр. 33, § 98).

71. В случая периодът, който трябва да се вземе предвид, е от 28 януари 1998 г., когато жалбоподателят е бил задържан по подозрение в извършване на престъпление, т.е. когато е бил съществено засегнат от разследването. След повече от 6 години, то е все още висящо.

Б. Разумен характер на продължителността на производството

72. Съдът припомня практиката си, че преценката се прави с оглед на сложността на случая и поведението на обвиняемия и на властите (виж, наред с други, *Пелисие и Саси с/у Франция*¹⁵ [GC], по. 25444/94, § 67, ECHR 1999-II и *Филис с/у Гърция (№ 2)*¹⁶, решение от 27.06.1997 г., ECHR 1997-IV, стр. 1083, § 35).

73. Производството срещу жалбоподателя е включвало две съдебни инстанции, като и двете са постановили решенията си през 1999 г., връщайки делото за допълнително разследване. Съдът намира, че са налице значителни забавяния в производството, които не могат да бъдат обяснени с невъзможността един от заподозрените да бъде изправен пред съда, тъй като производството срещу него е могло да бъде отделено. Правителството не даде задоволително обяснение защо това не е било сторено.

74. Жалбоподателят може да се приеме за отговорен за някои незначител-

¹⁰ *Wemhoff v. Germany*

¹¹ *Neumeister v. Austria*. Виж резюме на решението в бр. 11-12/97 г. на Бюлетина.

¹² *Ringeisen v. Austria*. Виж резюме на решението в бр. 1-2/98 г. на Бюлетина.

¹³ *Foti and Others v. Italy*. Виж резюме на решението в бр. 5-6/98 г. на Бюлетина.

¹⁴ *König v. Germany*. Виж резюме на решението в бр. 1-2/98 г. на Бюлетина.

¹⁵ *Pillissier and Sassi v. France*, решение на Голямото отделение

¹⁶ *Philis v. Greece (no. 2)*

ни забавяния, причинени поради запознаването му с материалите по делото. Те обаче са резултат от упражняването на правата му по националното право. Не бе посочено убедително оправдание за периодите на бездействие между решенията на съда и предприетото от прокуратурата разследване (19 септември 2000 г.) и от тази дата до момента.

75. Обстоятелството, че спирането на наказателното производство нямало отрицателни последици за жалбоподателя, тъй като той можел свободно да се придвижва и да избира местоживеенето си и бил длъжен само да се явява при призоваване, не може да представлява отговор на оплакването му. Той все още живее в състояние на несигурност относно изхода на наказателното производство срещу него.

76. Тъй като правителството не даде задоволително обяснение за забавянето, съдът приема, че изискването за “разумен срок” не е изпълнено и следователно е налице нарушение на чл. 6, т. 1 от Конвенцията.

III. Твърдяното нарушение на чл. 13 от Конвенцията

77. Жалбоподателят се оплаква, че в Украйна не съществува ефективно средство за защита, което да даде възможност за поправяне на твърдяна прекомерна продължителност на наказателното производство.

78. Съдът припомня, че чл. 13 гарантира ефикасно средство за защита пред национален орган при твърдяно нарушение на изискването на чл. 6, т. 1 за “разумен срок” (виж цитираното *Кугла с/у Полша*, § 156). Той припомня също така, че средството е “ефикасно”, ако може да бъде използвано или за да ускори постановяването на съдебното решение, или за да предостави удовлетворение за вече допуснатото забавяне (пак там, §§ 157-159). В отговор на оплакването по чл. 13 правителството изтъква същите съображения, както и по предварителния въпрос за изчерпването на вътрешноправните средства за защита, и те също следва да бъдат отхвърлени.

79. Поради това Съдът заключава, че е извършено нарушение на чл. 13 от Конвенцията.¹⁷

Съдът отхвърля искането на жалбоподателя за обезщетение за имуществени вреди, нанесени на компанията, от която той притежавава 99%, поради липса на причинна връзка с нарушението. За претърпените в резултат на дългия период на несигурност страдание и чувство за безсилие определя по справедливост обезщетение за неимуществени вреди в размер на 2 500 евро. Присъжда и 1 500 евро за направените в производството пред него разноски.

Резюме и превод от английски език: Анна Гаврилова-Анчева

¹⁷ Решението е единодушно по всички въпроси.

Дело Буткевичюс срещу Литва*(Butkevicius v. Lithuania)**Жалба № 48297/99 г.**Решение от 26 март 2002 г. на II отделение на Съда, станало окончателно на 26 юни 2002 г.*

Европейска конвенция за правата на човека - чл. 5, т. 1: законност на задържането; **чл. 5, т. 4:** право на съдебен контрол върху законността на задържането; **чл. 6, т. 2:** презумпция за невинност

Чл. 5, т. 4 от Конвенцията дава на арестуваните или задържани лица право на съдебен контрол относно процесуалните и материални условия, които са от значение за „законността“ по смисъла на Конвенцията на лишаването им от свобода. Компетентният съд трябва да провери не само съобразяването с процедурните изисквания на вътрешното право, но също така и обосноваването на подозрението, върху което се основава арестът, и законността на преследваната с ареста и задържането цел. Намесата на съдебен орган в поне една инстанция трябва да бъде съобразна с гаранциите, предвидени в този текст.

Презумпцията за невинност, установена в чл. 6, т. 2 от Конвенцията, е един от елементите на справедливия наказателен процес, гарантиран от чл. 6, т. 1. Тя ще бъде нарушена, ако изявление на представител на властите, касаещо обвинено в престъпление лице, изразява мнението, че лицето е виновно, преди това да е доказано по предвидения в закона ред, като от значение са и използваните изрази.

Фактите по делото

Жалбоподателят бил министър на отбраната и член на парламента на Литва в периода между 1996 г. и 2000 г.

На 12 август 1997 г. бил заловен, докато получавал пощенски плик с 15 000 щатски долара от К.К. – изпълнителен директор на петролна компания, който бил подал сигнал, че жалбоподателят му е поискал 300 000 щатски долара, за да съдейства за прекратяване на наказателното производство във връзка със задължняването на компанията. По искане на главния прокурор парламентът дал разрешение за образуване на наказателно производство срещу жалбоподателя. На 14 октомври 1997 г. той бил обвинен в опит за придобиване на имуществена облага чрез измама.

На 20 октомври 1997 г. главният прокурор поискал от парламента да разреши задържането на жалбоподателя, а на 28 октомври, денят, в който разрешението било дадено, той поискал от районния съд във Вилнюс да издаде за-

повед за задържане под стража. Още същия ден жалбоподателят бил изправен пред съдия, който издал исканата заповед с мотива, че обвиняемият би могъл да попречи на установяването на истината по делото. Жалбоподателят бил задържан.

На 30 октомври 1997 г. съдията удължил срока на задържането до 30 ноември 1997 г. на същите основания. На 3, 5 и 7 ноември жалбоподателят обжалвал мярката, като поискал да бъде насрочено открито съдебно заседание, но на 11 ноември окръжният съд отхвърлил жалбите му в закрито заседание.

От 27 ноември до 5 декември 1997 г. на жалбоподателя и адвоката му бил даден достъп до материалите по делото. На 5 декември жалбоподателят поискал от прокурора производството срещу него да бъде прекратено. Тази молба била отхвърлена, подобно на няколкото му молби до прокуратурата за промяна на мярката за неотклонение.

На 8 декември съдът удължил срока на задържането до 31 декември 1997 г., което жалбоподателят обжалвал на следващия ден, но окръжният съд приел, че това решение не подлежи на обжалване.

На 29 декември 1997 г. главният прокурор потвърдил обвинителния акт и го внесъл във Вилнюския окръжен съд.

От 1 до 5 януари 1998 г. жалбоподателят подал жалби до съдилищата, администрацията на затвора, омбудсмана и парламента, в които твърдял, че задържането му е незаконно. Заключение на омбудсмана било, че след 31 декември 1997 г. жалбоподателят действително е задържан незаконосъобразно.

Задържането на жалбоподателя било продължавано от окръжния съд няколко пъти, без да бъдат посочени конкретни мотиви и без да бъде определен срок. По жалбите срещу тези решения апелативният съд приел, че съгласно НПК те не подлежат на обжалване. Отделно от това, на 5 и 19 февруари, 1 юли, 21 октомври и 3 ноември 1998 г. окръжният съд в открити заседания отхвърлил молбите на жалбоподателя за отмяна на задържането.

На 18 ноември 1998 г. окръжният съд признал жалбоподателя за виновен в извършването на опит за измама и му наложил наказание 5 години и 6 месеца лишаване от свобода и глоба. Половината от имуществото му било конфискувано. Той обжалвал, но на 17 февруари 1999 г. апелативният съд потвърдил присъдата, като приел, че по време на разследването и съдебното производство не са извършени процесуални нарушения.

Жалбоподателят подал касационна жалба, но Върховният съд я оставил без уважение и в решението си подчертал, че не е компетентен да разгледа твърденията на жалбоподателя за незаконност на задържането му.

През 1997 г. медиите публикували изказвания на главния прокурор и на председателя на парламента, в които те коментирали случая на жалбоподателя. Така, според статия от 14 август 1997 г., главният прокурор потвърдил наличието на достатъчно убедителни доказателства за вината на жалбоподателя, а два дни по-късно в-к "Република" цитирал друго негово изказване, в което той квалифицирал престъплението, в което бил заподозрян жалбоподателят, като опит за измама. Освен това, на 15 и 20 август 1997 г. и 6 октомври 1998 г. медиите публикували изказвания на председателя на парламента, че жалбоподателят без

съмнение е приел подкуп, обещавайки престъпно съдействие.

Резюме на решението на Европейския съд

I. Твърдяното нарушение на чл. 5, т. 1 от Конвенцията

33-35. Жалбоподателят твърди, че в нарушение на чл. 5, т. 1 от Конвенцията, от 30 ноември до 8 декември 1997 г. и от 31 декември 1997 г. до 8 януари 1998 г. е бил задържан без наличието на съдебно разпореждане в този смисъл. Правителството поддържа, че задържането е било оправдано, тъй като той бил заподозрян в извършването на престъпление, имал достъп до материалите по делото и то било внесено в съда за разглеждане. Жалбоподателят възразява, че изтъкнатите от правителството обстоятелства не могат да заместят валидната заповед за задържане.

“36. Съдът напомня, че използваните в чл. 5, т. 1 от Конвенцията понятия “законен” и “в съответствие с предвидена в закона процедура” отправят към националното право и налагат задължение за съобразяване с материалните и процесуални изисквания, съдържащи се в разпоредбите му. Законосъобразността на задържането съгласно вътрешното право обаче не винаги е решаващ елемент. В допълнение на това Съдът трябва да се увери, че задържането през разглеждания период е било съвместимо с целта чл. 5, т. 1 от Конвенцията, която е защитата на гражданите срещу произволно лишаване от свобода. Освен това Съдът трябва да провери дали вътрешното право само по себе си е в съответствие с Конвенцията, включително с общите принципи, изразени или имплицитно съдържащи се в нея (*Йесуус с/у Литва*¹, 31.07.2000 г., ECHR 2000-IX, § 56).”

37. По делото *Йесуус* Съдът е приел, че достъпът до материалите по делото или самият факт, че то е внесено в съда, не съставляват “законно” основание за задържане по смисъла на чл. 5, т. 1 и не могат да продължат действието или да заместят валидната заповед за задържане, изисквана съгласно вътрешното право (пак там, §§ 57-64).

38. Съдът отбелязва, че в периодите от 30 ноември до 8 декември 1997 г. и от 31 декември 1997 г. до 8 януари 1998 г. не е била издадена съдебна заповед за задържането на жалбоподателя съгласно приложимите разпоредби на НПК на Литва, нито пък е било налице друго “законно” основание по смисъла на чл. 5 от Конвенцията. Съответно, било е извършено нарушение на чл. 5, т. 1.²

II. Твърдяното нарушение на чл. 5, т. 4 от Конвенцията

40-42. Жалбоподателят поддържа, че тъй като през релевантния период решенията на съдилищата, с които те са разпореждали или продължавали мярката задържане под стража, не са подлежали на обжалване, той не е бил в състояние да оспори законосъобразността ѝ и това е довело до нарушение на чл. 5, т. 4 от Конвенцията. Правителството възразява, че жалбоподателят е разполагал с достатъчна възможност да оспори законността на задържането, като подава молби за освобождаване, подлежащи на разглеждане от съда. Освен това, съдът, който

¹ Ječius v. Lithuania

² Решението е единодушно.

гледал делото му, неколкократно обсъждал по свой почин законосъобразността на задържането, а апелативният съд разгледал оплакването му по този въпрос в производството по обжалване на присъдата.

“43. Съдът припомня, че чл. 5, т. 4 от Конвенцията дава на арестуваните или задържани лица право на съдебен контрол относно процесуалните и материални условия, които са от значение за “законността” по смисъла на Конвенцията на лишаването им от свобода. Това означава, че компетентният съд трябва да провери не само съобразяването с процедурните изисквания на вътрешното право, но също така и обосноваването на подозрението, върху което се основава арестът, и законността на преследваната с ареста и последващото задържане цел. Чл. 5, т. 4 не гарантира, като такова, право на обжалване³ на решенията, разпореждащи или продължаващи задържането, но намесата на съдебен орган в поне една инстанция трябва да бъде съобразна с гаранциите на чл. 5, т. 4 (виж решението *Йесуис*, цитирано по-горе, § 100).”

44-45. По отношение на фактите в настоящия случай Съдът отбелязва, че в решенията, с които са разрешили задържането на жалбоподателя или са отхвърлили неговите молби за освобождаване, вътрешните съдилища не са се произнесли по многобройните му оплаквания срещу незаконосъобразността на задържането в периодите между 30 ноември и 8 декември 1997 г. и 31 декември 1997 г. и 8 януари 1998 г. Ето защо Съдът счита, че не е била извършена адекватна съдебна преценка на тези оплаквания, както изисква чл. 5, т. 4 (виж, *mutatis mutandis*, решението *Йесуис*, цитирано по-горе, § 101). Следователно, налице е нарушение на чл. 5, т. 4 от Конвенцията.⁴

III. Твърдяното нарушение на чл. 6, т. 2 от Конвенцията

46-48. Жалбоподателят твърди, че публикуваните в медиите изказвания на главния прокурор и на председателя на парламента са нарушили презумпцията за невинност, установена в чл. 6, т. 2 от Конвенцията. Правителството оспорва и поддържа, че следва да се има предвид контекстът, в който са били направени изказванията, и че те трябва да се тълкуват като разясняване на обществото на необходимостта от започване на наказателно производство срещу жалбоподателя. Според жалбоподателя, въпросните изказвания представлявали обявяване на неговата виновност в престъпления, за които е бил или не е бил обвинен, и избраните изрази не могли да бъдат оправдани с необходимостта от информиране на обществото. _

“49. Съдът припомня, че презумпцията за невинност, установена в чл. 6, т. 2 от Конвенцията, е един от елементите на справедливия наказателен процес,

³ В официалния български превод на Конвенцията е употребен терминът “обжалване”. В английския й текст изразът е “to take proceedings”, а във френския – “d’introduire un recours”. В § 100 от цитираното решение по делото *Йесуис* Съдът обяснява по-подробно: “Член 5, т. 4 не гарантира, като такова, право на обжалване на решенията, разпореждащи или продължаващи задържането, тъй като разпоредбата говори за “производство”, а не за жалба. По принцип намесата на един орган задоволява изискванията на чл. 5, т. 4, при условие че следваната процедура има съдебен характер и дава на засегнатото лице гаранции, съответстващи на вида лишаване от свобода, за който става дума.” (Б.ред.)

⁴ Решението е единодушно.

гарантиран от чл. 6, т. 1. Тя ще бъде нарушена, ако изявление на представител на властите, касаещо обвинено в престъпление лице, изразява мнението, че лицето е виновно, преди това да е доказано по предвидения в закона ред. Дори при липса на формално заключение, достатъчно е да съществува известна обосновка, която показва, че представителят на властите счита обвиненото лице за виновно. Освен това, презумпцията за невиновност може да бъде нарушена не само от съдия или съд, но също и от други представители на властите (*Дактарас с/у Литва*⁵, 10.10.2000 г., ECHR 2000-X, §§ 41-42). В решението по делото *Дактарас* Съдът е подчертал важността на избора на думи, които длъжностните лица използват в изказванията си преди дадено лице да е било съдено и признато за виновно. Въпреки всичко, въпросът дали определено изявление на длъжностно лице нарушава презумпцията за невиновност трябва да се решава в контекста на конкретните обстоятелства, при които е било направено.”

50. Съдът отбелязва, че в настоящия случай спорните изказвания са били направени от главния прокурор и от председателя на парламента пред националните медии, т.е. в контекст, който не е бил свързан с наказателното производство. Фактът, че жалбоподателят е бил важна политическа фигура, действително е изисквал най-високопоставените представители на властите, в това число главният прокурор и председателят на парламента, да информират обществото за повдигнатите обвинения и последващото наказателно производство. Той обаче не може да се съгласи с правителството, че това обстоятелство може да оправдае всеки възможен избор на изрази в интервютата им за медиите.

51. Освен това, въпросните изявления, с изключение на едно изказване на председателя на парламента, са били направени само няколко дни сред ареста на жалбоподателя. Съдът подчертава, че в този начален стадий, преди дори да е започнало наказателното производство срещу жалбоподателя, е било особено важно да не се правят публични изявления, които биха могли да се тълкуват като потвърждения на вината му от страна на важни представители на властите.

52. Жалбоподателят се позовава на две изказвания на главния прокурор. Първото е направено в деня, когато е поискано разрешението на парламента за образуване на наказателно производство. В него главният прокурор е потвърдил, че разполага с “достатъчно убедителни доказателства за вината” на жалбоподателя. Във второто, направено два дни по-късно, той е квалифицирал престъплението на жалбоподателя като опит за измама. Въпреки че изказванията, и по-специално потвърждаването на вината на жалбоподателя, дават известни основания за безпокойство, Съдът приема, че те могат да бъдат тълкувани като твърдения от страна на главния прокурор, че съществуват достатъчно доказателства, които да подкрепят установяването на вината на жалбоподателя от съда, и по тази причина оправдават поисканото от парламента разрешение за образуване на наказателно производство.

53. Според Съда по-голямо безпокойство поражда изказванията на председателя на парламента, че не се съмнява, че жалбоподателят е взел подкуп, че е приел парите “като е обещал престъпно съдействие” и че е корумпиран. В тази връзка Съдът отдава специално значение на факта, че парламентът е отнел депутатския имунитет на жалбоподателя с цел срещу него да бъде образувано

⁵ *Daktaras v. Lithuania*

наказателно производство.

Съдът не е съгласен с правителството, че изказванията на председателя за наличие на подкуп са ирелевантни към настоящата жалба. Безспорно е, че извършеното от жалбоподателя деяние, което впоследствие е било квалифицирано от прокуратурата и съдилищата като опит за измама, преди постановяването на присъдата често е било определяно от медиите и обществото като “подкуп”. Правителството не твърди председателят на парламента да е визирал нещо различно от въпросното наказателно производство. Забележката му, че жалбоподателят е подкупен, според Съда би могла да се тълкува като потвърждение на мнението му, че същият е извършил престъплението, в което е обвинен.

Съдът счита, че макар и изказванията на председателя на парламента да са били лаконични и направени по различни поводи, те са съставлявали изявления на представител на властите по повод вината на жалбоподателя, които са насърчавали обществото да вярва, че той е виновен, и са предрешавали фактическите въпроси на обвинението, преди компетентният съд да се е произнесъл по тях.

54. Съдът заключава, че е извършено нарушение на чл. 6, т. 2 от Конвенцията.⁶

Съдът оставя без уважение искането на жалбоподателя за присъждане на обезщетение за претърпени загуби и пропуснати ползи поради отсъствието на причинна връзка между установените нарушения и твърдените имуществени вреди. Той счита обаче, че жалбоподателят определено е понесъл неимуществени вреди, които не могат да бъдат компенсирани в достатъчна степен само с установяването на извършеното нарушение, и му присъжда по справедливост сумата 5 700 евро.

По отношение на претенцията за присъждане на разноски, направени във вътрешното производство и пред органите по Конвенцията, Съдът отбелязва, че част от претендираната сума е била изразходвана от жалбоподателя за организиране на неговата защита срещу наказателното обвинение и поради това не съставлява необходими разноски, направени за поправяне на установените от Съда нарушения на чл.чл. 5 и 6 от Конвенцията. Преценявайки по справедливост, Съдът уважава частично претенцията и присъжда сумата 2 900 евро.

Резюме и превод от английски език: Георгица Петкова

⁶ Решението е единодушно.

Дело Кадем срещу Малта

(*Kadem v. Malta*)

Жалба № 55263/00 г.

Решение от 9 януари 2003 г. на I отделение на Съда, станало окончателно на 9 април 2003 г.

Европейска конвенция за правата на човека - чл. 5, т. 4: право на арестуването или лишено от свободата си лице да обжалва законността на задържането пред съда, който да се произнесе в кратък срок

Изискваният от чл. 5, т. 4 контрол има за цел да установи дали лишаването от свобода на даден индивид е оправдано, поради което трябва да бъде достатъчно широк, за да обхване различните обстоятелства за и против задържането. Като гарантира на задържаните правото да обжалват законността на задържането си, чл. 5, т. 4 прогласява и правото им да получат съдебно решение по този въпрос в кратък срок.

Фактите по делото

Жалбоподателят е роден през 1952 г. и живее в Холандия.

На 25 октомври 1998 г. по заповед на мирови съдия той бил арестуван във връзка с искане за екстрадирането му, получено чрез Интерпол от Кралство Мароко. Срещу жалбоподателя имало обвинение за участие в международен трафик на канабис.

На 26 октомври той бил изправен пред мировия съд, компетентен да се произнесе по искането за екстрадиция. Не оспорил законосъобразността на ареста си и делото било отложено за 3 ноември с. г.

На заседанието на 3 ноември жалбоподателят направил възражение, че мировият съд не е компетентен да разгледа делото за екстрадиция и поради това заповедта за ареста е незаконна и той следва да бъде освободен. Делото отново било отложено. И в следващото съдебно заседание на 13 ноември жалбоподателят възразил срещу компетентността на малтийския съд, като се аргументирал подробно.

На 20 ноември мировият съд отхвърлил възражението за липса на компетентност. Г-н Кадем подал жалба до Апелативния съд, който приел, че той няма право на жалба на този етап от производството, а едва след като срещу него бъде издадена заповед за задържане в очакване на екстрадицията.

На 23 декември, докато производството по екстрадицията все още било висящо, жалбоподателят подал конституционна жалба пред компетентното Първо отделение на Гражданския съд. Претендирал нарушения на чл. 5, т. 1, б. "f" и т. 4 от Конвенцията. Основният му аргумент бил, че Малта не е ратифици-

рала никакъв международен договор, предоставящ ѝ законно основание да го арестува с цел екстрадиция в Мароко. Поддържал също така, че не разполага с никаква възможност да оспори законността на задържането си, преди да бъде взето решение по случая и той да подаде жалба срещу него.

На 15 януари 1999 г. жалбоподателят бил освободен от мировия съд, тъй като не били представени необходимите доказателства в подкрепа на искането на Кралство Мароко за екстрадиция. Полицията, в качеството си на орган по имиграцията, наредила на жалбоподателя да се върне в Холандия в рамките на часове.

Жалбоподателят поискал да остане в Малта до разглеждането на конституционната му жалба, но му било отказано. Съдът му дал възможност да упълномощи процесуален представител, но тъй като той не сторил това, на 1 септември 1999 г. жалбата му била обявена за оттеглена и делото било прекратено.

Чл. 137 от Наказателния кодекс (НК) урежда процедурата *habeas corpus*. Разпоредбата предвижда лишаване от свобода за мирови съдии и административни длъжностни лица, които откажат да разгледат оплакване за незаконно задържане или съответно да го докладват пред своите висшестоящи.

Резюме на решението на Европейския съд

I. Предварително възражение на правителството

33. Правителството твърди, че жалбоподателят не е изчерпал вътрешноправните средства за защита, тъй като не се е възползвал от процедурата *habeas corpus* по чл. 137 от Наказателния кодекс (НК). В решението си по допустимостта на жалбата Съдът е приел, че въпросът за изчерпването на вътрешноправните средства е свързан със съществуването на оплакването на жалбоподателя по чл. 5, т. 4 от Конвенцията и че следователно трябва да бъде решен при разглеждането на делото по същество.

II. Относно твърдяното нарушение на чл. 5, т. 4 от Конвенцията

34. Жалбоподателят се оплаква, че не е разполагал с възможност да оспори в кратък срок законността на ареста и задържането си.

A. Правомощията на мировия съд

35. Жалбоподателят твърди, че мировият съд, издал заповедта за задържането му, не можел да контролира законосъобразността на собственото си решение, нито да разпорежи незабавно освобождаване, тъй като разглеждал по същество искането за екстрадиция. Съгласно закона, заповедите на мировия съд за освобождаване влизали в сила едва три дни след постановяването им. Както се виждало от решението на апелативния съд в неговия случай, търсенето на защита пред този съд не било възможно, преди мировият съд да е издал заповед за екстрадиция.

36. Жалбоподателят подчертава също така, че е повдигнал възражение за

липса на компетентност на мировия съд на 3 ноември 1998 г., а съдът се е произнесъл седемнадесет дни по-късно, на 20 ноември.

37-40. Правителството поддържа, че мировият съд се е произнесъл в кратък срок по законността на заповедта за арест и на последвалото задържане на жалбоподателя – седем дни след като той направил възражение за незаконосъобразност. Обстоятелството, че решението му не подлежало на обжалване пред апелативния съд, било ирелевантно от гледна точка на чл. 5, т. 4 от Конвенцията. Във всеки случай мировият съдия, издал заповедта за задържане, извършил проверка за законност от гледна точка на Закона за екстрадиция и предоставените му от властите материали и решението му отговаряло на изискванията на чл. 5, т. 4. Правителството подчертава, че мировият съд има правомощието да разпорежи незабавно освобождаване на задържания, ако установи, че задържането е незаконно, включително и при производства за екстрадиция. Основната задача на мировия съд била да се произнесе дали са налице законови пречки за екстрадицията, но той бил компетентен да разреши и всички странични въпроси, които могат да възникнат, включително и този за законосъобразността на задържането. В случай на бездействие мировите съдии носели наказателна отговорност по чл. 137 от НК.

“41. Съдът припомня, че съгласно чл. 5, т. 4, арестуваното или лишено от свобода лице има право да инициира производство пред съд, който да разгледа процесуалните и материалноправните условия, които са от съществено значение за “законността” на лишаването му от свобода (виж *Йециус срещу Литва*¹, по. 34578/97, 31.07.2000 г., ECHR 2000 § 100). По-конкретно, компетентният съд трябва да провери не само спазването на процесуалните изисквания на националния закон, но също и легитимността на преследваната с ареста цел (виж *Гарсия Алва срещу Германия*², по. 23541/94, 13.02.2001 § 39) и трябва да разполага с правомощието да разпорежи освобождаване в случай на незаконно задържане (виж *Мушиал срещу Полша*³, [GC], по. 24557/94, 25.03.1999, ECHR 1999-II § 43, и *Воденичаров срещу Словакия*⁴, по. 2453094, 21.12.2000 § 33). Освен това, според практиката на Съда чл. 5, т. 4 има предвид вътрешноправни средства за защита, които са достатъчно сигурни – иначе не биха били изпълнени изискванията за достъпност и ефективност (виж *Сакик и други срещу Турция*⁵, решение от 26.11.1997 г., *Reports of judgments and decisions* 1997-VII стр. 2625, § 53).

42. В настоящия случай страните спорят доколко мировият съд разполага с правомощието служебно да разпорежи освобождаване на задържания. Жалбоподателят твърди, че съдът не е можел да го освободи, преди да вземе решение относно екстрадирането му, а правителството поддържа, че мировият съд има правомощието служебно да разпорежи освобождаване, ако установи, че задържането е незаконосъобразно. Дори и да се приеме, че правителството дава вярното тълкуване на националния закон, Съдът счита, че чл. 5, т. 4 не би бил спазен. Въпросите, които “съдът” трябва да разгледа за целите на чл. 5, т. 4, не се изчерпват с цитираното от правителството основание за законност.

¹ Jecius v. Lithuania

² Garcia Alva v. Germany

³ Musial v. Poland, решение на Голямото отделение

⁴ Vodenicarov v. Slovakia

⁵ Sakik and Others v. Turkey

Изискваният от чл. 5, т. 4 контрол има за цел да установи дали лишаването от свобода на даден индивид е оправдано, поради което този контрол трябва да е достатъчно широк, за да обхване различните обстоятелства за и против задържането. От наличните доказателства обаче Съдът не може да заключи, че мировият съд, пред който жалбоподателят е подал молба за незабавно освобождаване, е имал правомощието да извърши такъв контрол по свой почин (виж, *mutatis mutandis* и във връзка с чл. 5, т. 3 от Конвенцията, *Аквилина срещу Малта*⁶, решение от 29.04.1999 г., *Reports* 1999-III, стр. 243, § 52).

43. Съдът припомня също така, че като гарантира на арестуваните или задържани лица правото да обжалват законността на задържането, чл. 5, т. 4 прогласява и правото им в кратък срок след образуването на такова производство да получат съдебно решение (виж цитираното решение *Мусиал срещу Полша*, § 43). Въпросът за спазването на правото по чл. 5, т. 4 следва да се разреши в светлината на обстоятелствата във всеки конкретен случай (виж *Ребок срещу Словения*⁷, по. 29462/95, 28.11.2000 г., непубликувано в *Reports*, § 84).

44. В настоящия случай жалбоподателят е повдигнал оплакване за незаконосъобразност на неговия арест за първи път на заседанието на 3 ноември 1998 г. пред мировия съд. Съдът се е произнесъл по оплакването 17 дни по-късно, на 20 ноември.

45. При това положение Съдът намира, че мировият съд не се е произнесъл “в кратък срок” по законността на задържането на жалбоподателя, както се изисква от чл. 5, т. 4 от Конвенцията (виж цитираното решение *Ребок срещу Словения*, §§ 82-86, в което Съдът е приел, че забавяне с 23 дни на произнасянето по молбата на жалбоподателя за незабавно освобождаване е било прекомерно). Остава да се установи дали жалбоподателят е разполагал с други ефикасни и бързи средства, чрез които да оспори законосъобразността на задържането си.”

Б. Други средства за защита на разположение на жалбоподателя

46-48. Относно възможността по чл. 137 от НК жалбоподателят заявява, че не съществува дори един единствен случай, в който тази разпоредба успешно да е била използвана като средство за защита. При това чл. 137 бил неприложим при производството за екстрадиция, което се уреждало от специални разпоредби. Дори и мировият съдия да постановял освобождаване на задържания, решението му не влизало в сила веднага. Що се отнася до конституционната жалба, тя не съставлявала ефективно вътрешноправно средство за защита и оплакванията му не били разгледани в кратък срок.

49. Правителството поддържа, че жалбоподателят е могъл да се възползва от процедурата по чл. 137 от НК, която предоставяла право на всеки задържан да оспори законосъобразността на задържането си. Конституционният съд на Малта бил приел, че тази процедура е приложима във всички случаи, при които

⁶ *Aquilina v. Malta*

⁷ *Rehbock v. Slovenia*. Виж резюме на решението в бр. 3/2002 г. на списание “Правата на човека”.

се твърди незаконно задържане. Правителството цитира два случая, в които въпросното средство за защита е било използвано с успех.

50-51. Правителството изтъква, че жалбоподателят е избрал да не изчака решението на мировия съд по съществото на искането за екстрадиране. В случай на неблагоприятно решение, той можел да го обжалва пред Апелативния наказателен съд. Вместо това, той незабавно подал молба до Първото отделение на Гражданския съд с оплакване за нарушение на чл. 5, т. 4 от Конвенцията. След това решил да не продължава производството и молбата му била обявена за оттеглена.

52. Съдът се запозна с делата, цитирани от правителството в подкрепа на твърдението, че жалбоподателят е могъл да се възползва от средството за защита по чл. 137 от НК. Тази разпоредба цели предимно санкциониране на длъжностни лица, които не са разгледали оплаквания за незаконно задържане. Вярно е, че в някои случаи съдилищата са се основали на нея, за да разпоредят освобождаване на задържано лице. Единият от цитираните от правителството два случая е бил свързан с изтичане на 48-часовия срок за изправяне на задържания пред съдия, а в другия защитата и обвинението са се съгласили, че задържането е било незаконно. Правителството не посочва нито един пример, в който чл. 137 да е бил използван с успех за оспорване на законосъобразността на задържане във връзка с образувано производство по екстрадиция. Случаят на жалбоподателя не е аналогичен с тези, на които се позовава правителството. Поради това Съдът намира за недоказано, че жалбоподателят би могъл да предизвика преглед на законосъобразността на задържането чрез позоваване на чл. 137 от НК (виж *Сабьор Бен Али срещу Малта*⁸, по. 35892/97, 29.06.2000 г., не публикувано в *Reports*, § 39).

53. Що се отнася до това, че жалбоподателят не е продължил да поддържа претенцията си пред Първо отделение на Гражданския съд, необходимо е да се припомни, че целта на чл. 5, т. 4 е да гарантира “в кратък срок” преглед на законността на задържането (виж например, *Барановски срещу Полша*⁹, по. 28358/95, 28.03.2000 г., ECHR 2000-III § 68). Съдът отбелязва, че подаването на конституционна жалба е тромава процедура, подчинена на общия ред, а производството винаги продължава по-дълго от това, което би могло да се квалифицира като “кратък срок” по смисъла на чл. 5, т. 4 (виж цитираното решение *Сабьор Бен Али*, § 40). В настоящия случай жалбата до Гражданския съд е била подадена на 23 декември 1998 г. и все още е била висяща към датата на освобождаването на жалбоподателя – 15 януари 1999 г. От това следва, че поддържането на конституционната жалба не би осигурило на жалбоподателя преглед на законността на задържането му в кратък срок.

54. Следователно не е доказано, че жалбоподателят е разполагал с вътрешноправно средство, чрез което да оспори законосъобразността на задържането си. Поради това е налице нарушение на чл. 5, т. 4 от Конвенцията и възражението на правителството относно изчерпването на вътрешноправните средства следва да се отхвърли.¹⁰

⁸ *Sabeur Ben Ali v. Malta*

⁹ *Baranowski v. Poland*

¹⁰ Решението е единодушно.

Съдът отхвърля претенцията на жалбоподателя за обезщетение за претърпени в резултат на задържането материални загуби, като приема, че липсва причинна връзка с констатираното нарушение, тъй като не може да се спекулира какъв би бил изходът от производството. Присъжда 5 000 евро обезщетение за неимуществени вреди и 2 500 евро за направените разноски в производството в Страсбург.

Резюме и превод от английски език: Даниела Екимова

Дело Смирнова срещу Русия

(Smirnova v. Russia)

Жалби №№ 46133/99 и 48183/99

Решение от 24 юли 2003 на III отделение на Съда, станало окончателно на 24.10.2003 г.

Европейска конвенция за правата на човека - чл. 5: законност и продължителност на задържането; **чл. 6:** разумен срок на наказателния процес; **чл. 8:** право на личен живот

За опасността от укриване не може да се съди единствено на основата на тежестта на евентуалната присъда. Тя трябва да бъде преценявана с оглед на други релевантни фактори, и по-специално личността на обвиняемия, неговите нрави, имуществото му, връзките му с държавата, в която е подложен на наказателно преследване, и международните му контакти.

Когато обвиняемият е бил задържан повече от веднъж в рамките на едно и също наказателно производство, трябва не само общата продължителност на задържането да е разумна, но и повторемостта на задържането да съответства на чл. 5, т. 3.

Когато обвиняемият е бил задържан като мярка за неотклонение, самият факт на задържането му е фактор, който трябва да бъде отчетен при преценката дали делото е било разгледано в разумен срок.

Изземването на паспорт представлява намеса в личния живот, когато документът е необходим за всекидневния живот. Намесата в личния живот може да бъде последица не само от еднократен акт, но и от множество ежедневни неудобства, взети като цялост.

Фактите по делото

Жалбоподателките г-ца Е.С. и г-ца И.С. са сестри близначки, руски гражданки, и живеят в Москва. На 5 февруари 1993 г. срещу тях било образувано наказателно производство по подозрение в извършване на измама, свързана с банков кредит. На 26 или 27 август 1995 г. Е.С. била задържана под стража като мярка за неотклонение. Няколко дни по-късно ѝ било повдигнато обвинение.

На 5 септември 1995 г. производството срещу И.С. било спряно.

След задържането на Е.С. нейният адвокат подал молба за изменение на мярката за неотклонение. На 13 септември съдът приел, че е твърде късно жалбата да бъде разгледана, тъй като предварителното производство вече е приключило.

На 26 март 1996 г. следствените органи внесли делото в районния съд на Тверск. На 21 март 1997 г. съдът се произнесъл, че не са събрани доказателства за всички престъпления, които Е.С. може би е извършила. Съдът приел, че

липсва основание за спиране на производството срещу И.С., тъй като имало доказателство за нейното участие в престъпление. Съдът върнал делото за доразследване. По свой почин съдът възобновил наказателното производство срещу И.С. Било разпоредено Е.С. да остане задържана под стража, а И.С. да бъде задържана веднага, след като бъде установено нейното местонахождение.

И двете жалбоподателки обжалвали това определение, но на 23 юли 1997 г. Московският градски съд отхвърлил жалбите им.

Тъй като И.С. продължавала да се укрива, било решено делото срещу нея да бъде отделено и спряно. Срокът на задържане на Е.С. бил продължен.

На 9 декември 1997 г. Люблинският московски районен съд изменил мярката за неотклонение на Е.С., тъй като удължаването на задържането ѝ било незаконно и поради влошеното ѝ здраве. На 15 декември 1997 г. делото срещу Е.С. било внесено в съда за втори път.

На 30 март 1999 г. полицията задържала И.С. Производството срещу нея било възобновено.

Второто гледане на делото срещу Е.С. било проведено на 31 март 1999 г. Съдът приел, че поради връзката между престъпленията, в които сестрите са обвинени, делата следва да бъдат съединени. Отбелязал освен това, че на Е.С. не е била предоставена достатъчна възможност за запознаване с материалите по делото. В резултат делото било върнато за доразследване. На същата дата Е.С. била задържана на основание тежестта на обвинението. Определението на съда влязло в сила, след като било потвърдено от въззивната инстанция.

На 29 април 1999 г. Люблинският районен съд уважил молбата на И.С. за изменение на наложената ѝ мярка за неотклонение, тъй като разследващите органи не били представили убедителни доказателства в подкрепа на продължаващото ѝ задържане. Следствените органи обжалвали определението и на 19 май 1999 г. Московският градски съд уважил жалбата. Независимо от това към тази дата И.С. вече била освободена от затвора.

На 20 май 1999 районният съд на Тверск приел, че делото срещу И.С. трябва да бъде върнато на следствените органи, за да бъде съединено с това срещу Е.С. На 3 септември 1999 г. И.С. била задържана под стража.

На 2 октомври 1999 г. Е.С. била освободена от затвора, тъй като следствието било приключило и срокът за задържане, определен от Главна прокуратура, бил изтекъл. На 7 октомври 1999 г. И.С. също била освободена. И на двете жалбоподателки била определена мярка за неотклонение "подписка".

На 29 октомври 1999 г. следствените органи внесли делото в районния съд на Тверск. На 10 ноември съдът се произнесъл, че с оглед тежестта на повдигнатите обвинения и "характера на жалбоподателките" те следвало да бъдат задържани под стража.

На 14 януари 2000 г. Конституционният съд разгледал подадена от И.С. жалба и приел, че чл. 256 от Наказателно-процесуалния кодекс е противоконституционен, тъй като оправомощава наказателните съдилища да започват по свой почин наказателно преследване срещу трети лица, които не са участвали в първоначалното производство, да налага мерки за неотклонение и да нарежда извършването на доразследване. Съдът приел, че като образуват наказателни производства, по същество съдилищата поемат прокурорски функции в нарушение на принципа за разделение на властите.

На основата на решението на Конституционния съд председателят на Московския градски съд подал искане за възобновяване на делото на жалбоподателките. На 24 февруари 2000 г. Президиумът на Московския градски съд уважил жалбата. Определенията от 21 март и 23 юли 1997 г. били отменени по отношение на И.С. Определението от 31 март 1999 г. било отменено по отношение и на двете жалбоподателки. Определенията от 13 и 20 май и от 10 ноември 1999 г. също били отменени. Делото било върнато за доразследване. И.С. била освободена, но сестра ѝ останала в затвора.

На 20 март 2000 г. районният прокурор на Тверск възобновил наказателното производство срещу И.С. Делото срещу нея било съединено с това срещу Е.С. На 20 април 2000 г. предварителното производство завършило. На 25 април в районния съд бил внесен обвинителен акт. На същата дата Е.С. била освободена поради изтичането на определения срок за задържане.

Делото било насрочено за 9 юни 2000 г., но било отложено, тъй като жалбоподателките не се явили, въпреки че неколкократно били призовавани, за да им бъде връчен обвинителният акт. Делото било отложено за 22 август 2000 г., но отново не му бил даден ход, тъй като жалбоподателката не се явила в съда. Тъй като жалбоподателките продължили да не се явяват и не живеели на постоянния си адрес, на 28 август 2000 г. съдът наредил да бъдат задържани под стража, което било сторено на 12 март 2001 г. Съдебното производство било възобновено и на 24 септември 2001 г. съдът продължил срока на задържането им с още 3 месеца.

На 9 януари 2002 г. съдът признал жалбоподателките за виновни и осъдил И.С. на 8 години лишаване от свобода и конфискация на имуществото ѝ, а Е.С. – на 6 години лишаване от свобода и конфискация на имуществото ѝ.

На 9 април 2002 г. Московски градски съд отменил присъдата, прекратил производството и освободил жалбоподателките от изтърпяване на наказанието поради изтичане на предвидената в закона давност. Подсъдимите били освободени в съдебната зала.

При ареста на Е.С. на 26 август 1995 г. следствените органи иззели паспорта ѝ. Е.С. неколкократно подавала жалби. Липсата на паспорт затруднила всекидневния ѝ живот – било ѝ отказвано да бъде наета на работа; една московска клиника я уведомила, че за да получи безплатно медицинско обслужване е необходимо да представи здравна осигуровка и паспорт; по същата причина ѝ било отказано откриването на телефонна линия; Московският нотариат я уведомил, че за извършването на нотариални актове е необходимо да докаже самоличността си и това може да стане например с паспорт; било отказано бракът ѝ да бъде регистриран; била глобена от полицията, тъй като при проверка не представила паспорт.

На неуточнена дата районният съд на Тверск я уведомил, че за определени цели паспортът ще бъде на нейно разположение, но е необходимо да остане в папката по делото, тъй като в противен случай властите нямало да могат да я различат от близначката ѝ, която се укривала.

На 31 март 1999 г. в жилището на жалбоподателките отишъл полицай, който трябвало да отведе Е.С. в съда. Объркан от почти еднаквата им външност, полицаят поискал да се представят или да покажат документи за самоличност. Тъй като те отказали и му било известно, че И.С. също е издирвана от полицията,

полицаят решил да задържи и двете и ги отвел в полицейския участък.

Резюме на решението на Европейския съд

I. Твърдяното нарушение на чл. 5 от Конвенцията

48-53. Жалбоподателките твърдят, че многократното им задържане под стража не е било оправдано. Не съществувал риск да се укрият – имали постоянно местоживееие и единствен източник на доходи в Москва; придържали се към закона и ценели репутацията си; И.С. страдала от сериозно заболяване. Нямаło основание и за опасение, че ще попречат на осъществяване на правосъдието. Задържането не било необходимо за предотвратяване извършването на нови престъпления, предвид чистото им съдебно минало и личните им качества, нито съществувала опасност от нарушаване на общественя ред, ако бъдат освободени. Задържането съставлявало санкциониране за жалбите им до международни организации и до Съда – съвпадало с важни моменти в процедурата.

54-55. Правителството поддържа, че жалбоподателките са нарушавали условията, при които са били освобождавани, не информирали властите за движението си, не се явявали в съда. Задържането било съобразно с националното право и имало за основание най-вече опасността жалбоподателките да се укрият. При това освобождаването им от изтърпяване на наказанието съставлявало справедливо удовлетворение за времето, през което били задържани.

1. Общи принципи

“56. Член 5, т. 1, б. “с” от Конвенцията трябва да бъде разбиран във връзка с член 5, т. 3, който образува едно цяло с него (виж *Чула с/у Италия*¹, решение от 22.02.1989 г., серия А, № 148, § 38).

57. При преценката относно продължителността на задържането след датата на влизане на Конвенцията в сила, Съдът взема предвид стадия, до който е достигнало производството. Поради това в тази степен той може да отчете и предишното задържане (виж *Вентура с/у Италия*², №7438/76 г., решение на Комисията по допустимостта от 9.03.1978 г., DR 12, стр. 38).

58. Обвиняемият във всички случаи трябва да бъде освободен преди гледането на неговото дело в съда, освен ако държавата е в състояние да докаже, че съществуват “относими и достатъчни” причини, обосноваващи продължаващото задържане (виж като пример решението от 27.06.1968 г. по делото *Вемхоф с/у Германия*³, серия А №7, стр. 24-25, §12, *Якчъ и Саргън с/у Турция*⁴ от 8.06.1965 г., серия А № 319-А, § 52).

59. Съдебната практика по Конвенцията е утвърдила четири основни допустими основания да бъде отказано освобождаване под гаранция: опасност, че

¹ Ciulla v. Italy

² Ventura v. Italy

³ Wemhoff v. Germany

⁴ Yagci and Sargin v. Turkey

обвиняемият ще се укрие (виж решението от 10.11.1969 г. по делото *Стюогмюлер с/у Австрия*⁵, серия А, № 9, § 15); опасност, че ако бъде освободен обвиняемият ще извърши действия за осуетяване на правораздаването (виж цитираното *Вемхоф*, § 14) или ще извърши нови престъпления (виж решението от 10.11.1969 г. по делото *Матцнетер с/у Австрия*⁶, серия А, № 10, § 9), или ще причини безредици (виж решението от 26.06.1991 г. по делото *Летелие с/у Франция*⁷, серия А, № 207, § 51).

60. За опасността от укриване не може да се съди единствено на основата на тежестта на евентуалната присъда; тя трябва да бъде преценявана с оглед на други релевантни фактори, които могат или да потвърдят наличието на опасност от укриване или да я направят толкова малка, че да не може да оправдае задържането под стража като мярка за неотклонение. В този контекст трябва да се държи сметка по-специално за личността на обвиняемия, за неговите нрави, за имуществото му, за връзките му с държавата, в която е подложен на наказателно преследване, и за международните му контакти (виж решението от 26.01.1993 г. по делото *В. с/у Швейцария*⁸, серия А, № 254-А, § 33).

61. Въпросът дали даден срок на задържане е разумен не може да бъде решаван абстрактно. Дали е разумно даден обвиняем да остане задържан под стража е въпрос, който трябва да бъде разглеждан съобразно с особеностите на всеки отделен случай. Продължаващото задържане може да бъде оправдано единствено ако съществуват конкретни данни за действителна необходимост от обществен интерес, която въпреки презумпцията за невиновност надделява над правилото за зачитане на личната свобода (виж цитираното *В. с/у Швейцария*, § 30).

62. На първо място националните съдебни власти са длъжни да гарантират, че в дадения случай задържането на обвиняемия под стража като мярка за неотклонение не надхвърля разумния срок. За тази цел те трябва да изследват всички обстоятелства за или против наличието на действителна необходимост от обществен интерес, която да оправдава допускането на отклонение от правилото за зачитане на личната свобода, като се съобразяват с принципа на презумпцията за невиновност. Националните съдебни органи трябва да изложат такива мотиви в определенията си по молбите за освобождаване. Съдът е призван да реши дали е налице нарушение на чл. 5, т. 3 от Конвенцията преди всичко на основата на мотивите към тези определения и на действителните факти, упоменати от жалбоподателя в неговите жалби (виж цитираното *Летелие*, § 35).

63. Доводите за и против освобождаването не трябва да бъдат “общи и абстрактни” (виж решението от 12.12.1991 г. по делото *Клоот с/у Белгия*⁹, серия А, № 225, § 44).

64. В случаите, когато обвиняемият или заподозреният е задържан под стража, той има право делото му да бъде разгледано с предимство и производството да бъде проведено с особено усърдие (виж цитираното *Матцнетер*, § 12).

⁵ Stögmüller v. Austria

⁶ Matznetter v. Austria

⁷ Letellier v. France

⁸ W. v. Switzerland

⁹ Clooth v. Belgium

2. Приложение на принципите към настоящия случай

65. Съдът отбелязва, че освобождаването на жалбоподателките от изтърпяване на наказанието не ги лишава от статуса им на жертви на твърдените нарушения на Конвенцията, тъй като ответното правителство не е признало извършването на нарушения (виж решението от 28.09.1999 г. по делото *Далбан с/у Румъния*¹⁰, Reports 1999-VI, § 44).

66. Е. С. е била задържана четирикратно: от 26 август 1995 до 9 декември 1997 г.; от 31 март до 2 октомври 1999 г.; от 10 ноември 1999 до 25 април 2000 г. и от 12 март 2001 до 9 април 2002 г. Общо това прави 4 години, 3 месеца и 29 дни. Тъй като Конвенцията е влязла в сила по отношение на Русия на 5 май 1998 г., то само 2 години и 15 дни от този период попадат под юрисдикцията на Съда *ratione temporis*.

И. С. също е била задържана четирикратно: от 30 март до 29 април 1999 г.; от 3 септември до 7 октомври 1999 г.; от 10 ноември 1999 до 24 февруари 2000 г. и от 12 март 2001 до 9 април 2002 г. Общо това прави 1 година, шест месеца и 16 дни.

67. В повечето дела по чл. 5, т. 3 Съдът се е занимавал със ситуацията, при която властите са отказали освобождаване на обвиняем или заподозрян, задържан под стража в течение на продължително непрекъснато време. Настоящият случай се отличава по това, че Съдът трябва да разгледа не само дали общата продължителност на задържането е разумна, но и дали повторяемостта на задържането е в съответствие с чл. 5, т. 3.

68. Продължителността на задържането на жалбоподателките не е малка сама по себе си. Въпреки това Съдът не може да изключи възможността тя да е била оправдана при дадените обстоятелства.

69. За да стигне до такова заключение, Съдът трябва на първо място да прецени мотивите, които националните власти са изложили, за да оправдаят задържането. Именно тези мотиви се явяват недостатъчни.

70. Действително, определенията, с които Съдът разполага, са забележително сбити и не описват детайлно особеностите на положението на жалбоподателките. Определението на районния съд на Тверск от 31 март 1999 г. обосновава задържането, като се позовава единствено на тежестта на обвинението срещу Е. С. Определението от 10 ноември 1999 г. се позовава на “характера” на жалбоподателките, без да обяснява какъв е той в действителност и защо прави задържането необходимо. По подобен начин на 28 август 2000 г. районният съд на Тверск е разпоредил задържането на жалбоподателките, защото те не се явявали пред съда, без да излага подробности и без да разгледа каквито и да било алтернативни мерки за процесуална принуда.

71. С други думи, повтарящото се задържане на жалбоподателките в хода на едно и също наказателно производство, основаващо се на недостатъчно мотивирани определения, съставлява нарушение на чл. 5, т.т. 1 и 3.

II. Твърдяното нарушение на чл. 6, т. 1 от Конвенцията

¹⁰ Dalban v. Romania

72-76. Жалбоподателките твърдят, че наказателното производство срещу тях не е завършило в разумен срок, в нарушение на чл. 6, т. 1 от Конвенцията. Делото не било сложно; доказателствата не били многобройни; те правели всичко възможно да ускорят производството, за разлика от властите, които го бавели под различни предлози.

77-79. Правителството твърди, че продължителността на производството се дължи главно на поведението на жалбоподателките, които се укривали, предизвиквали отлагания, подавали многобройни, често неоснователни искания.

1. Общи принципи

“80. При разглеждането на продължителността на производството след датата на влизане на Конвенцията в сила Съдът взема предвид стадия, до който производството е било достигнало. Дотолкова той може да вземе предвид и времето отпреди тази дата (виж цитираното *Вентура*).

81. Периоди, през които жалбоподателят се е укривал, трябва да бъдат приспаднати от общата продължителност на производството (виж решението от 19.02.1991 г. по делото *Джиролами с/у Италия*¹¹, серия А, № 196-Е, § 13).

82. Разумността на времетраене на производството трябва да бъде преценена в светлината на особените обстоятелства по делото, съобразно критериите, установени в практиката на Съда, и по-специално – сложността на делото, поведението на жалбоподателя и поведението на компетентните държавни органи (наред с многото други виж и решението от 27.11.1991 г. по делото *Кемаш с/у Франция*¹², серия А, № 218, § 60).

83. Когато жалбоподателят е бил задържан като мярка за неотклонение, самият факт на задържането му е фактор, който трябва да бъде отчетен при преценката дали е било спазено изискването за произнасяне по същество в разумен срок (виж решението от 25.11.1992 г. по делото *Абдоела с/у Холандия*¹³, серия А, № 248-А, § 24).”

2. Приложение на принципите към настоящия случай

84. На първо място Съдът трябва да определи частта от производството, която може да вземе предвид.

По отношение на Е.С. производството е започнало на 5 февруари 1993 г., когато властите са предприели наказателно разследване на дейността ѝ. То е завършило на 9 април 2002 г. с постановяването на въззивното решение на Московския градски съд. Следователно като цяло производството е продължило 9 години, 2 месеца и 4 дни. От този период само 3 години, 11 месеца и 4 дни попадат под юрисдикцията на Съда *ratione temporis*. Периодът от 28 август 2000

¹¹ Girolami v. Italy

¹² Kemmache v. France

¹³ Abdoella v. the Netherlands

г. до 12 март 2001 г. трябва да бъде изключен, тъй като през него Е.С. се е била отклонила неправомерно. Поради това периодът, който следва да бъде взет предвид, е 3 години, 4 месеца и 19 дни.

По отношение на И.С. производството също е започнало на 5 февруари 1993 г. То е било спряно на 5 септември 1995 г. и е било възобновено на 21 март 1997 г. На 24 февруари 2000 г. е било спряно за втори път и отново е било възобновено на 20 март 2000 г. Приключило е на 9 април 2002 г. с постановвяването на въззивното решение на Московския градски съд. Общата продължителност на производството е 7 години, 6 месеца и 23 дни. Само 3 години, десет месеца и 9 дни от този период попадат под юрисдикцията на Съда *ratione temporis*. Освен това, тъй като от 21 март 1997 г. до 30 март 1999 г. и от 28 август до 12 март 2001 г. И.С. се е била отклонила неправомерно, тези периоди трябва да бъдат изключени. Следователно периодът, който следва да бъде взет предвид, е 2 години, 5 месеца и 27 дни.

85. Що се отнася до сложността на делото, Съдът е съгласен с жалоподателките, че обвиненията срещу тях не са били особено сложни. Разследването на приписваното им престъпление – кредитна измама и присвояване на чуждо имущество – не би трябвало да продължи с години, ако е било извършвано старателно.

86. Що се отнася до поведението на жалбоподателките, Съдът не е убеден, че те винаги са проявявали готовност да се подчинят на юрисдикцията на съдилищата, тъй като и двете са се укривали от следствените органи в продължение на месеци. Нещо повече, подаването на десетки жалби – дори и същите да са били основателни – може ненужно да отклони вниманието на властите от съществените въпроси.

87. Що се отнася до поведението на властите, Съдът намира, че е имало значителни периоди на бездействие от тяхна страна, за които липсва убедително оправдание. Първоначалното разследване е продължило от февруари 1993 г. до март 1996 г. Първото гледане на делото е било на 21 март 1997 г., почти една година след завършването на предварителното производство. Второто гледане на делото е било на 31 март 1999 г., две години след първото. Последното гледане е на 9 януари 2002 г., почти три години след второто. От една страна с решението на Конституционния съд е предоставена защита срещу незаконните обвинения срещу И.С., но от друга страна то е причинило ново забавяне на производството. В допълнение – чрез произнасянето на оскъдно мотивирани повтарящи се определения за задържане и за освобождаване на жалбоподателките властите са създали у тях чувство за несигурност и недоверие към правосъдието, като с това косвено са ги подбудили да се укриват.

88. Поради горното и с оглед на всички обстоятелства по настоящото дело Съдът приема, че продължителността на производството не съответства на изискването за “разумен срок”. Следователно е налице нарушение на чл. 6, т. 1.

III. Твърдяното нарушение на чл. 8 от Конвенцията

89-93. Е.С. твърди, че изземването на документа и за самоличност, който е от съществено значение за ежедневния живот в страната, съставлява нарушение

ние на чл. 8 от Конвенцията.

94. Правителството обяснява, че се е налагало властите да държат паспорта, тъй като сестрите неведнъж използвали приликата си, за да ги объркват. Били готови да го връщат на жалбоподателката при важна нужда и я уведомили да това, но тя никога не го потърсила.

1. Дали чл. 8 е приложим

95. Съдът многократно се е произнасял, че личен живот е широко понятие, което не се поддава на изчерпателно дефиниране (виж *Пек с/у Обединеното кралство*¹⁴, № 44647/1998 г., § 57, ECHR 2003). Независимо от това е било посочвано, че то закриля моралната и физическата цялост на индивида (виж решението от 26.03.1985 г. по делото *X и Y с/у Холандия*¹⁵, серия А, № 91, §§ 22-27), включвайки правото на частен живот без нежелано внимание. Освен това то осигурява на индивида сфера, в която той или тя да може свободно да се стреми към развитие и реализация на личността (виж доклада на Комисията от 12.07.1977 г. по делото *Брюгеман и Шойтен с/у Германия*¹⁶, № 6959/1975 г., Decisions and Reports (DR) 10, стр. 115, § 55).

96. Съдът отбелязва, че паспортът на Е.С. е бил иззет на 26 август 1995 г. и ѝ е бил върнат на 6 октомври 1999 г. Е.С. не е доказала никакво конкретно събитие, което се е случило след 5 май 1998 г. – датата на влизане на Конвенцията в сила по отношение на Русия – и което като такова би съставлявало, макар и спорно, незачитане на нейния личен живот. Намесата в личния живот на Е.С. обаче е особена с това, че според жалбоподателката тя е последица не от еднократен акт, а от множество ежедневни неудобства, схванати като цялост, които са продължили до 6 октомври 1999 г. Поради това по отношение на времето Съдът е компетентен да се произнесе по положението на Е.С. поне за периода след 5 май 1998 г.

97. Съдът намира за установено, че в ежедневния си живот руските граждани са длъжни да доказват своята самоличност необикновено често, дори когато извършват такива обикновени действия като обмяна на валута или купуване на билети за влак. Освен това паспортът им е необходим и за по-съществени нужди като намиране на работа или получаване на медицински услуги. Поради това лишаването от паспорт представлява намеса в личния живот на жалбоподателката (виж, *mutatis mutandis*, *Кристин Гудуин с/у Обединеното кралство*¹⁷, № 28957/1995 г., § 77, ECHR 2002-VI).

2. Дали намесата е била “предвидена в закона”

98. Основният въпрос е дали тази намеса е била оправдана по чл. 8, т. 2 и по-специално дали е била “предвидена в закона” и “необходима в едно демократично общество” за някоя от изброените цели.

¹⁴ Peck v. the United Kingdom

¹⁵ X and Y v. the Netherlands. Виж резюме на решението в бр. 9-10/98 г. на Бюлетина.

¹⁶ Brüggeman and Scheuten v. Germany

¹⁷ Christine Goodwin v. the United Kingdom

99. Съдът припомня, че изразът “предвидени в закона” на първо място изисква мярката, предмет на жалбата, да има основание във вътрешното право (виж решението от 2.08.1984 г. по делото *Малоун с/у Обединеното кралство*¹⁸, серия А, № 82, § 66).

100. Правителството не е доказало, че невръщането на паспорта на Е.С. след нейното освобождаване е имало каквото и да е основание във вътрешното право. Следователно е налице нарушение на чл. 8.¹⁹

Жалбоподателките претендират 350 000 щатски долара като обезщетение за претърпени неимуществени вреди вследствие на емоционалното страдание поради повтарящото се и неоправдано задържане под стража, което често било в претърпкани и нехигиенични затворнически килии. Здравето им се влошило, чувствали се нещастни и онеправдани. Професионалните им кариери се провалили. Задържането под стража ги лишило от техния частен живот, доброто им име и репутация били увредени.

Съдът отбелязва, че някои видове морални вреди, включително и емоционалното страдание, поради самото си естество не винаги могат да бъдат предмет на несъмнено доказване (виж решението от 28.05.1985 г., по делото *Абдулазис, Кабалес и Балкандали с/у Обединеното кралство*²⁰, Серия А №94, § 96). Това не пречи Съдът да присъди обезщетение, ако намери, че разумно може да се приеме, че даден жалбоподател е претърпял вреди, изискващи парично обезщетяване. В настоящия случай е разумно да се приеме, че жалбоподателките са претърпели страдание, тревога и обезсърчение. В допълнение Е.С. е изтърпяла обезсърчение поради това, че не е могла да води пълноценен всекидневен живот поради отнемането на паспорта ѝ. Определяйки обезщетението по справедливост, Съдът присъжда на Е.С. 3 500 евро и 2 000 евро – на И.С.

Жалбоподателките твърдят, че са им били причинени значителни имуществени вреди, включително пропуснати ползи от неполучено трудово възнаграждение. Съдът заключава, че те не са доказали имуществените вреди, за които претендират обезщетение, действително да са им били причинени вследствие на продължителния период на задържане под стража и на гледане на делото. Нещо повече, целият период на задържане под стража като мярка за неотклонение е бил приспаднал от присъдата (виж решението от 12.12.1991 г. по делото *Тот с/у Австрия*²¹, серия А, № 224, § 91). Поради горното Съдът не намира основание за присъждане на обезщетение.

Като взема предвид правната помощ, получена от Съвета на Европа, Съдът присъжда на жалбоподателките разноски в размер на 1 000 евро.

Резюме и превод от английски език: Стоян Терзийски

¹⁸ *Malone v. the United Kingdom*. Виж резюме на решението в бр. 9-10/98 г. на Бюлетина.

¹⁹ Решението е единодушно по всички въпроси.

²⁰ *Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. the United Kingdom*. Виж резюме на решението в бр. 1/2001 г. на списание “Правата на човека”.

²¹ *Toth v. Austria*

Дело Гусински срещу Русия

*(Gusinskiy v. Russia)**Жалба № 70726/01**Решение от 19 май 2004 г. на I отделение на Съда*

Европейска конвенция за правата на човека - чл. 5, т. 1, б. „с“: законно задържане при обосновано подозрение за извършване на престъпление; **чл. 18 във вр. с чл. 5:** забрана за прилагане на допустими ограничения с различна от предвидената в Конвенцията цел.

Когато жалбоподателят не е бил задържан във физически смисъл, той не може да претендира, че е жертва на нарушение на чл. 5.

За да бъде арестът при наличие на обосновано подозрение в извършване на престъпление оправдан по смисъла на чл. 5, т. 1, б. „с“, не е необходимо полицията да се е сдобила с достатъчно доказателства за повдигане на обвинение нито в момента на ареста, нито през време на задържането. Не е необходимо също така лицето в крайна сметка да бъде обвинено или изправено пред съд. Целта на задържането за разпит е да подпомогне разследването като потвърди или обори подозренията, които дават основание за задържането. Изискването подозрението да почива на разумни основания представлява обаче съществен елемент на гаранцията срещу произволно задържане и фактът, че подозрението е поддържано добросъвестно, не е достатъчен. Понятието „обосновано подозрение“ означава да съществуват такива факти или информация, които биха убедили един безпристрастен наблюдател, че засегнатото лице може да е извършило престъплението.

Чл. 18 от Конвенцията няма самостоятелно значение и може да се прилага само във връзка с други нейни разпоредби, без да е задължително те да са били нарушени сами по себе си. Нарушение може да има само когато правото или свободата са подложени на ограничения, допустими съгласно Конвенцията, но Съдът трябва да прецени дали тези ограничения не са преследвали различна от предвидената цел.

Фактите по делото

Жалбоподателят е бивш председател на борда и основен акционер в руския частен медиен холдинг Медия мост, включващ популярния телевизионен канал NTV.

На 2 ноември 1999 г. той бил разпитан от старшият следовател към Главна прокуратура г-н Николаев във връзка с противозаконното прехвърляне на теле-

визионен лиценз от държавната компания “Руско видео” на частното дружество с ограничена отговорност “Руско видео – 11-ти канал”. Бил попълнен формуляр на протокол за разпит на свидетел, който бил подписан от жалбоподателя и от г-н Николаев. Следователят отбелязал в него, че жалбоподателят е удостоен с орден “Дружба между народите”.

През 2000 г. започнали сериозни спорове между Медия мост и Газпром – контролиран от държавата монополист в областта на производството и търговията с природен газ, по повод дълговете на медийната компания. След като Газпром прекратил преговорите относно дълга, офисите на Медия мост били претърсени от специални подразделения на прокуратурата и Федералната служба за сигурност и оттам били иззети значително количество документи и други материали.

На 15 март 2000 г. г-н Николаев образувал наказателно производство срещу жалбоподателя по подозрение в измама, касаещо търговските взаимоотношения между Медия мост и “Руско видео – 11-ти канал” ООД.

Жалбоподателят бил арестуван на 13 юни 2000 г., когато се явил за разпит като свидетел по друг случай. Издадената от г-н Николаев заповед за задържане била мотивирана с факта, че жалбоподателят е заподозрян в извършването на измама – престъпление, представляващо сериозна обществена заплаха и наказуемо единствено с лишаване от свобода, както и че можел да попречи на установяването на истината по случая и да се укрие. Жалбоподателят останал в ареста до 16 юни, като през това време бил разпитан два пъти – на 14 и 16 юни. Преди разпита на 14 юни следователят му обяснил, че е заподозрян в извършването на измама по чл. 159 от НК. Жалбоподателят определил подозренията като продиктувани от политически мотиви. В протокола за разпита г-н Николаев отново отбелязал, че жалбоподателят е удостоен с орден “Дружба между народите”.

На 15 юни адвокатите на жалбоподателя подали жалби до г-н Николаев и до компетентния районен съд в Москва, в които поддържали, че задържането на клиента им е незаконосъобразно, тъй като не били налице изключителни обстоятелства по смисъла на чл. 90 от НПК, които да оправдаят издаването на заповед за задържане преди повдигане на обвинение; не съществувала опасност жалбоподателят да се укрие или да попречи на разследването; той се ползвал от разпоредбите на Закона за амнистия в памет на 55-та годишнина от победата във Великата отечествена война (“Закона за амнистия”) от 2000 г. като носител на ордена “Дружба между народите”; подозренията срещу него били необосновани и политически мотивирани.

На 16 юни на жалбоподателя било повдигнато обвинение в измама. Същия ден била издадена заповед за освобождаването му под условие да не напуска страната.

През време на задържането на жалбоподателя между 13 и 16 юни 2000 г. министърът на печата и масовите комуникации му предложил обвиненията срещу него във връзка със случая “Руско видео” да отпаднат, ако продаде Медия мост на Газпром за цена, определена от газовия монополист. Т.нар. “юлско споразумение” за продажбата на Медия мост било сключено на 20 юли 2000 г. и в Анекс

6 към него била включена клауза за прекратяване на наказателното производство срещу жалбоподателя по случая “Руско видео”, гарантиране на неговата и на останалите акционери сигурност и защита на техните права и свободи, включително свободата на придвижване. Анекс 6 бил подписан от жалбоподателя и от представител на Газпром и приподписан от министъра.

След сключване на споразумението производството било прекратено и ограничителните мерки спрямо жалбоподателя били отменени със заповед на г-н Николаев от 26 юли 2000 г. В заповедта се подчертавало, че събраните доказателства потвърждавали незаконния характер на действията на жалбоподателя, но в процеса на разследването той осъзнал това и възстановил нанесените вреди, като прехвърлил дяловото си участие в капитала на “Руско видео – 1-ти канал” ООД на държавата и доброволно продал акциите си в Медия мост на контролирана от нея компания. Едновременно с това била отменена и забраната жалбоподателят да напуска страната и на 21 август 2000 г. той заминал за Испания. След заминаването му Медия мост отказала да изпълни задълженията си по “юлското споразумение”, като сключено под принуда.

На 20 юни 2000 г. районният съд прекратил производството по жалбата срещу задържането, тъй като заповедта за задържане вече била отменена. Решението му било потвърдено от Московския градски съд на 11 юли 2000 г.

На 27 септември 2000 г. г-н Николаев образувал ново следствие срещу жалбоподателя. Новото обвинение било за измама във връзка с получени от Медия мост заеми, гарант по които бил Газпром. Жалбоподателят бил призван да се яви в Главна прокуратура на 13 ноември, но не го сторил. По това време се намирал в Испания. Била издадена международна заповед за задържането му и на 12 декември 2000 г. бил арестуван от испанските власти. Десет дни покъсно бил освободен под гаранция от 5.5 милиона щатски долара и поставен под домашен арест.

На 26 декември 2000 г., по искане на адвокатите на жалбоподателя, компетентният районен съд в Москва приел, че образуването на следствие по случая “Медия мост” е било незаконосъобразно, тъй като събраните доказателства не са били достатъчни. На 5 януари 2001 г. Московският градски съд отменил решението с мотива, че разпорежданията на разследващите органи за образуване на наказателно производство не подлежат на обжалване по съдебен ред.

На 4 април 2001 г. испанските съдилища отхвърлили искането на руските власти за екстрадиране на жалбоподателя.

На 19 юни 2002 г. заместник-председателят на Върховния съд поискал решенията на районния съд от 20 юни 2000 г. и на Московския градски съд от 11 юли 2000 г. по оплакванията на жалбоподателя срещу задържането му по делото “Руско видео” да бъдат преразгледани, тъй като предмет на съдебен контрол трябвало да бъде не самото задържане, а неговата законосъобразност. Искането било уважено и на 26 септември 2002 г. районният съд разгледал по същество жалбата срещу задържането. Той възприел доводите на прокуратурата, че предвид заемания от него пост в Медия мост жалбоподателят е бил в състояние да попречи за установяването на истината, както и да напусне страната, тъй като притежавал двойно гражданство и можел да пътува свободно. Що се отнася до правото на амнистия съдът приел, че наказателно-процесуалният закон не

съдържа ограничения за задържане на лица, които се ползват от разпоредбите на Закона за амнистия.

Резюме на решението на Европейския съд

I. Твърдяното нарушение на чл. 5 от Конвенцията

48. Жалбоподателят прави оплакване по чл. 5 от Конвенцията, като поддържа, че е бил задържан без да е налице обосновано подозрение в извършването на престъпление, че задържането му не е било в съответствие с предвидения във вътрешното право ред и че е било разпоредено в разрез с разпоредбите на Закона за амнистия.

A. Обоснованост на подозрението

49. Жалбоподателят твърди, че и двете наказателни производства срещу него са били образувани без каквото и да било правно основание и не е било налице “обосновано подозрение”.

50-51. Правителството оспорва тези твърдения.

52. Съдът припомня, че като прокламира “правото на свобода”, чл. 5, т. 1 има предвид индивидуалната свобода в класическия ѝ смисъл, т.е. физическата свобода (виж решението от 8.06.1976 г. по делото *Енгел с/у Холандия*¹, А.22, § 58). Той отбелязва, че тъй като руските власти не са задържали физически жалбоподателя във връзка със случая “Медия мост”, той не може да претендира, че е жертва на нарушение на чл. 5. По тази причина Съдът ограничава проверката си за наличие на обосновано подозрение до случая “Руско видео”.

“53. Съдът отново подчертава, че за да бъде арестът при наличие на обосновано подозрение оправдан по смисъла на чл. 5, т. 1, б. “с”, не е необходимо полицията да се е сдобила с достатъчно доказателства за повдигане на обвинение нито в момента на извършването му, нито през време на задържането на жалбоподателя (виж решението от 29.11.1988 г. по делото *Брогън и др. с/у Обединеното кралство*², А.145-В, § 53). Не е необходимо също така лицето в крайна сметка да бъде обвинено или изправено пред съд. Целта на задържането за разпит е да подпомогне разследването като потвърди или обори подозренията, които дават основание за задържането (виж решението от 28.10.1984 г. по делото *Мъри с/у Обединеното кралство*³, А.300-А, § 55). Изискването подозрението да почива на разумни основания обаче е съществен елемент на гаранцията срещу произволен арест и задържане. Фактът, че подозрението е поддържано добросъвестно, не е достатъчен. Понятието “обосновано подозрение” означава да съществуват такива факти или информация, които биха убедили един безпристрастен наблюдател, че засегнатото лице може да е извършило престъплението (виж

¹ Engel v. the Netherlands. Виж резюме на решението в бр. 9-10/97 г. на Бюлетина.

² Brogan and Others v. the United Kingdom. Виж резюме на решението в бр. 9-10/97 г. на Бюлетина.

³ Murray v. the United Kingdom. Виж резюме на решението в бр. 9-10/98 г. на Бюлетина.

⁴ Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom

решението от 30.08.1990 г. по делото *Фокс, Кембъл и Хартли с/у Обединеното Кралство*⁴, А.182, § 32).”

54. Съдът подчертава, че вече е констатирал нарушение на чл. 5, т. 1, б. “с” в случай, когато едно лице е било задържано по обвинение в незаконно присвояване на държавни средства, въпреки че неговите действия – предоставяне на финансова помощ и заеми на развиващи се страни – по никакъв начин не са могли да обусловят наказателна отговорност за решения от такъв характер (виж решението от 20.03.1997 г. по делото *Луканов с/у България*⁵, *Reports of Judgments and Decisions* 1997-II, §§ 42–46).

55. Съдът счита обаче, че настоящият случай е различен, тъй като по делото “Руско видео” разследващите органи са заподозрели жалбоподателя, че посредством измама е лишил една държавна търговска компания от правото да излъчва телевизионен сигнал. Съдът отбелязва, че руските власти са оценили щетите, причинени на държавата, на сумата 10 милиона щатски долара и са квалифицирали действията на жалбоподателя като престъпление по чл. 159 от НПК. Той счита, че доказателствата, събрани от разследващите органи, са били в състояние да убедят един безпристрастен наблюдател, че жалбоподателят може да е извършил престъплението.

Б. Законност на задържането

56. Жалбоподателят поддържа, че задържането му не е било законосъобразно, тъй като не са били налице “изключителни обстоятелства” по смисъла на чл. 90 от НПК, които да оправдаят задържане преди повдигането на обвинение. Освен това, не съществували достатъчно доказателства, че той би могъл да се укрие или да попречи на установяването на истината. Накрая жалбоподателят подчертава, че се е ползвал от Закона за амнистия и наказателното производство срещу него е следвало да бъде прекратено.

57-59. Правителството оспорва изцяло позицията на жалбоподателя. Във връзка с въпроса дали в случая са съществували “изключителни обстоятелства” то отбелязва, че чл. 90 от НПК не е съдържал изчерпателно изброяване на такива обстоятелства и тяхното наличие е следвало да се преценява във всеки конкретен случай. Освен това задържането на жалбоподателя било оправдано, тъй като той бил заподозрян в извършването на сериозно престъпление и като бил наясно с това обстоятелство можел да се укрие или да попречи на установяването на истината. Що се отнася до задължението на властите да прекратят наказателното производство по силата на Закона за амнистия, на разследващите органи не било известно, че жалбоподателят е носител на орден. Освен това законът не забранявал задържането на лица, които имат право на амнистия.

60-61. Жалбоподателят се съгласява с правителството, че вътрешното право не е дефинирало понятието “изключителни обстоятелства”. Той не приема твърденията относно амнистията и поддържа, че по времето на ареста следователят е знаел за удостояването му с орден, което му давало право да се ползва от

⁵ Виж пълния текст на решението в поредицата *Решения на Европейския съд по правата на човека в Страсбург по дела срещу България*, издание на фондация *Български адвокати за правата на човека*.

Закона за амнистия.

“62. Съдът напомня на първо място, че когато предмет на спор е “законността” на задържането, включително въпросът дали “предвидената в закона процедура” е била спазена, Конвенцията отправя основно към националното право и налага задължение за съобразяване с неговите материални и процесуални норми, но наред с това изисква лишаването от свобода да съответства на целта на чл. 5, а именно индивидът да бъде защитен срещу произвол.

Като разпорежда, че лишаването от свобода трябва да бъде извършено “в съответствие с процедури, предвидени от закона”, чл. 5, т. 1 преди всичко изисква всеки арест или задържане да има правно основание във вътрешното законодателство. Този израз обаче не просто препраща към вътрешното право, ... а се отнася и до качеството на закона, изисквайки той да бъде съобразен с принципа за върховенство на правото – концепция, която е заложена във всички разпоредби на Конвенцията.

Качеството в този смисъл предполага, че когато национален закон допуска лишаване от свобода, той трябва да бъде достатъчно достъпен и прецизен, за да се избегне опасността от произвол (виж решението от 25.06.1996 г. по делото *Амуур с/у Франция*⁶, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-III, § 50).”

63. Съдът отбелязва, че в настоящия случай жалбоподателят е бил задържан преди срещу него да са били повдигнати обвинения, което е било изключение от общото правило, установено в чл. 89 от НПК. Подобно изключение е било допустимо съгласно чл. 90 от НПК само при наличието на “изключителни обстоятелства”. Страните не спорят, че законът не е дефинирал понятието “изключителни обстоятелства”, а правителството не е представило като пример случаи, независимо дали потвърдени от съдебни решения или не, в които да е било установено наличието на такива обстоятелства.

64-65. Съдът приема за недоказано, че тази разпоредба, позволяваща едно лице да бъде лишено от свобода, е отговаряла на изискването на чл. 5 относно “качеството на закона”. Той счита, че в светлината на горното заключение не е необходимо да изследва въпроса дали по отношение на жалбоподателя са били спазени материалните изисквания на закона.

66. Относно амнистията Съдът напомня, че националните власти, и преди всичко съдилищата, са тези, които тълкуват и прилагат националното право. Доколкото обаче съгласно чл. 5, т. 1 неспазването на вътрешното право води до нарушение на Конвенцията, Съдът може и трябва да упражни известен контрол за съблюдаването му (виж например решението от 10.06.1996 г. по делото *Бенам с/у Обединеното кралство*⁷, *Reports* 1996-III, § 41).

67. Правителството не отрича, че по силата на Закона за амнистия следователят е бил длъжен да прекрати производството срещу жалбоподателя веднага щом е научил, че той е удостоен с ордена “Дружба между народите”. Правителството поддържа, че следователят е узнал за това едва на 16 юни 2000 г., но не отрича, че същият следовател е вписал информацията за удостояването в протоколите от разпитите на 12 ноември 1999 г. и 14 юни 2000 г. Поради

⁶ *Amuur v. France*

⁷ *Benham v. the United Kingdom*. Виж резюме на решението в бр. 2/2002 г. на сп. “Правата на човека”.

това Съдът счита, че на 13 юни 2000 г. властите са знаели или с основание е могло да се очаква да знаят, че наказателното производство срещу жалбоподателя следва да бъде прекратено.

68. Съдът се съгласява с жалбоподателя, че би било неразумно Законът за амнистия да се тълкува като позволяващ задържането на лица, срещу които всички наказателни производства трябва да бъдат прекратени. Следователно разпоредбите на вътрешното право не са били спазени.

69. В съответствие с това, извършено е нарушение на чл. 5 от Конвенцията.

8

II. Твърдяното нарушение на чл. 18 от Конвенцията във връзка с чл. 5

70. Жалбоподателят поддържа, че неговото задържане представлява злоупотреба с власт, тъй като властите имали за цел да го принудят да продаде при неблагоприятни за него условия компанията Медия мост на Газпром.

71. Правителството отрича тези обвинения и твърди, че са недоказани.

72. Жалбоподателят счита, че фактите по случая говорят сами по себе си в подкрепа на твърденията му. Властите били мотивирани от желание неговата медия да замлъкне. Те започнали разследването по случая “Медия мост” веднага щом компанията отказала да спази “юлското споразумение” като подписано под въздействието на принуда.

“73. Съдът напомня, че чл. 18 от Конвенцията няма самостоятелно значение. Той може да се прилага само във връзка с други нейни разпоредби. Възможно е обаче да е извършено нарушение на чл. 18 във връзка с друга разпоредба, без да е констатирано нарушение на тази разпоредба, взета самостоятелно. От текста на чл. 18 следва също така, че нарушение може да има само когато правото или свободата са подложени на ограничения, допустими съгласно Конвенцията (виж доклада на Комисията от 14.07.1974 г. по делото *Кама с/у Холандия*⁹, № 4771/71 (DR) 1, стр. 4 и решението по допустимостта от 11.05.2000 г. по делото *Oates с/у Полша*¹⁰, № 35036/97).

74. Съдът прие в §§ 52–55 по-горе, че свободата на жалбоподателя е била ограничена “с цел да се осигури явяването му пред предвидената в закона институция при обосновано подозрение за извършване на престъпление”. Съдът подчертава обаче, че когато разглежда оплакването по чл. 18 от Конвенцията, трябва да прецени дали наред с това, и оттук в разрез с чл. 18, задържането е било наложено и с някаква друга цел, различна от предвидената в чл. 5, т. 1, б. “с”.

75. Правителството не оспорва, че Анекс 6 към “юлското споразумение” е обвързвал прекратяването на наказателното производство по делото “Руско видео” с продажбата на Медия мост на контролираната от държавата компания Газпром, нито че анексът е бил приподписан от министъра на печата и масовите комуникации. Правителството не отрича също така, че една от причините, поради които г-н Николаев е прекратил разследването срещу жалбоподателя на

⁸ Решението е единодушно.

⁹ *Kamma v. the Netherlands*

¹⁰ *Oates v. Poland*

26 юли 2000 г., е била поправянето на вредите от твърдяната измама посредством прехвърлянето на акциите му в Медия мост на контролирана от държавата компания.

“76. По мнение на Съда, целта на такива институти на публичното право, каквито са наказателното производство и задържането, не е да бъдат използвани като част от стратегия за търговски преговори. Обстоятелствата, че Газпром е поискал сключването на “юлското споразумение” докато жалбоподателят е бил в ареста, че министър е удостоверил споразумението с подписа си и че по-късно следовател го е изпълнил, като е оттеглил обвиненията, настоятелно внушават, че наказателното преследване срещу жалбоподателя е използвано с цел той да бъде сплашен.

77. При тези обстоятелства Съдът не може да заключи нищо друго, освен че ограниченията на свободата на жалбоподателя, допустими съгласно чл. 5, т. 1, б. “с”, са били наложени не само с цел той да бъде изправен пред компетентен орган по обосновано подозрение, че е извършил престъпление, но също и по други причини.”

78. Ето защо Съдът приема, че е извършено нарушение на чл. 18 във връзка с чл. 5 от Конвенцията.¹¹

Съдът не уважава искането на жалбоподателя за присъждане на обезщетение за претърпени имуществени вреди в резултат на направените разходи в производствата пред руските власти и пред органите по Конвенцията, тъй като от твърденията му не може да се направи извод, че тези разходи са били изцяло във връзка с оплакванията по Конвенцията или с изчерпването на вътрешноправните средства за защита. При това, във всеки случай е по-подходящо те да бъдат разгледани като разноски. Предвид чисто символичната сума, която жалбоподателят претендира като обезщетение за понесените неимуществени вреди, Съдът приема, че констатирането на нарушение представлява достатъчна компенсация.

Съдът уважава частично претенцията за разноски във вътрешните производства и в производството в Страсбург, като присъжда по справедливост сумата 88 000 евро.

Резюме и превод от английски език: Георгица Петкова

¹¹ Решението е единодушно.

Дело Бранд срещу Холандия

(Brand v. the Netherlands)

Жалба № 49902/99

Решение от 11 май 2004 г. на II отделение на Съда.

Европейска конвенция за правата на човека - чл. 5, т. 1, б. „а“ – законно лишаване от свобода по силата на постановена от компетентен съд присъда; **чл. 5, т. 1, б. „е“** – законно лишаване от свобода на душевно болни лица

Чл. 5, т. 1 от Конвенцията изброява изчерпателно позволените основания за лишаване от свобода. Приложимостта на едно основание не изключва приложимостта и на друго - в зависимост от обстоятелствата задържането може да бъде оправдано по повече от една подточки на този текст.

Законосъобразността на задържането според вътрешното право не е решаваща сама по себе си. Трябва да се установи също така дали то е в съответствие с целта на чл. 5, т. 1 от Конвенцията - да се предотврати произволно лишаване от свобода. Изисква се и разумен баланс между конкуриращите интереси.

Фактите по делото

На 23 юни 1994 г. жалбоподателят бил осъден на 15 месеца лишаване от свобода за участие в грабеж с причинена телесна повреда. Наред с това, като констатирал, че той страда от психично разстройство и е опасен, съдът издал разпореждане за настаняването му в специална клиника (по-нататък – заповед “TBS” – *terbeschikkingstelling met bevel tot verpleging van overheidswege*). Към момента на събитията в Холандия съществували седем клиники за настаняване на лица с издадени заповеди “TBS” – определени от властите строго охранявани държавни или частни институции за лечение с цел намаляване на опасността, която тези лица представляват за обществото, а и за себе си, и предотвратяване на рецидиви. Изборът на подходящата във всеки случай клиника с оглед на диагнозата, степента на сигурност и пр. се осъществявал обикновено след седемседмично психиатрично наблюдение.

На 10 октомври 1994 г., след като жалбоподателят изтърпял наказанието си (с приспадане на задържането под стража), заповедта “TBS” произвела действие. Той обаче не бил преместен в специална клиника, тъй като нямало свободни места. В очакване на настаняването останал задържан в общото място за задържане под стража. За да ускори приемането си в клиника, жалбоподателят инициирал бързо производство срещу холандската държава. На 28 декември 1995 г., след като бил настанен, оттеглил искането си.

На 8 февруари 1996 г. предявил пред окръжния съд в Хага иск за вреди срещу държавата в размер на 29 200 NLG – по 50 NLG за всеки ден от задържането му в очакване на настаняването през първите десет месеца, следващи

10 октомври 1994 г., и по 100 NLG за всеки следващ ден до 28 декември 1995 г. В решението си от 24 юли 1996 г. съдът приел, че забавяне с шест месеца на настаняването в специалната клиника е приемливо и държавата е действала неправомерно само през периода, надхвърлящ този срок. Присъдил му обезщетение в размер на 50 NLG за всеки ден, прекаран в очакване на настаняването, за седмия до десетия месец след 10 октомври 1994 г. и по 100 NLG за всеки следващ ден до 28 декември 1995 г. В останалата част отхвърлил иска.

И държавата, и г-н Бранд обжалвали решението пред Апелативния съд на Хага. Жалбоподателят оттеглил иска си по отношение на търсеното обезщетение за първите три месеца. С решението си от 20 март 1997 г. Апелативният съд оставил жалбата на държавата без уважение. Отменил решението на окръжния съд в частта му, обжалвана от г-н Бранд, и му присъдила още 4 800 NLG.

Държавата подала касационна жалба пред Върховния съд, който на 5 юни 1998 г. отменил решението на апелативния съд и върнал делото за ново разглеждане. Приел, че процедурата по подбор на клиника и приемане нормално трябва да бъде приключена в тримесечен срок, но надхвърлянето му не прави задържането непременно незаконно с оглед на приложимите нормативни разпоредби. То ставало незаконно само ако не е оправдано с оглед на конкретните обстоятелства, а известно несъответствие между съществуващия и необходимия капацитет на специалните клиники било приемливо от гледна точка на ефикасното разходване на съответните фондове.

На 10 януари 1999 г. срокът на заповедта "TBS" изтекъл и прокуратурата не поискала удължаването му.

С решение от 25 февруари 1999 г. Апелативният съд на Амстердам отменил решението на Хагския окръжен съд от 24 юли 1996 г. по отношение размера на присъденото на жалбоподателя обезщетение от 20 100 NLG. Присъдил му сумата 11 250 NLG и отхвърлил иска му в останалата част. Приел, че забавянето на настаняването му в клиника е незаконно само за периода, надхвърлящ шест месеца. Жалбоподателят не доказал в неговия случай да съществуват особени обстоятелства, които да правят задържането в очакване на настаняване незаконно само по себе си след изтичането на първите три месеца. Не се установило също така забавянето да е имало значително отражение върху възможностите за лечение. Обезщетението следвало да се определи по справедливост с оглед на всички конкретни обстоятелства и съдът приел, че 1 000 NLG за всеки месец след изтичането на първите шест месеца са достатъчно обезщетение за преживените от жалбоподателя несигурност и неосъществени очаквания. Тъй като обаче тези чувства се засилвали с течение на времето, присъдил и увеличение на основната сума с 250 NLG месечно за всеки следващ тримесечен период, или общо сумата 11 250 NLG.

В докладите от 1993 и 1998 г. на Европейския комитет за предотвратяване на изтезанията и нечовешкото третиране, изготвени след посещенията му в Холандия, бил отбелязан проблемът с недостига на места в специалните клиники за настаняване на лица, по отношение на които са издадени заповеди "TBS", и произтичащите от това значителни периоди на задържане в очакване на настаняване, през които на лицата не се предоставя нужното лечение.

Резюме на решението на Европейския съд

I. Дали жалбоподателят има качеството на жертва

39. Преди да се заеме със съществуването на оплакването, Съдът трябва да установи дали и до каква степен жалбоподателят продължава да бъде жертва на твърдяното нарушение по смисъла на чл. 34 от Конвенцията.

40. Правителството се позовава на решенията на Върховния съд от 5 юни 1998 г. и на Амстердамския апелативен съд от 25 февруари 1999 г. и поддържа, че националните власти са приели за незаконосъобразно задържането на жалбоподателя след изтичането на първите шест месеца в очакване да бъде настанен в клиника. Присъдили му обезщетение за периода от 10 април 1995 г. до 28 декември 1995 г. Поради това жалбоподателят не можел вече да се счита за жертва, най-малкото що се отнася до този период.

41. Жалбоподателят оспорва това становище. Качеството на жертва на нарушение на Конвенцията не се загубвало само поради заплащането на обезщетение. При това не му било заплатено обезщетение за времето, което не е лекуван по време на задържането преди настаняването в клиника.

42. Съдът подчертава отново, че за да се загуби качеството на жертва, националните власти трябва да са признали – изрично или по същество – нарушението на Конвенцията и да са го поправили (виж *Бурдов с/у Русия*¹, ж. № 59498/00, § 31, ECHR 2002-III).

43-44. Съдът приема, че за периода след първите шест месеца на задържането му в очакване да бъде настанен в клиника жалбоподателят не може да твърди, че е жертва по смисъла на чл. 34 от Конвенцията. Националните съдилища по същество са установили незачитането на правото му на свобода и сигурност, тъй както е гарантирано от чл. 5 от Конвенцията, приемайки, че задържането му е станало незаконно, след като е надхвърлило шест месеца. Присъдено му е и обезщетение, което в конкретните обстоятелства може да се счита за подходящо и достатъчно.

45. Националните съдилища обаче не са намерили за незаконосъобразно задържането на жалбоподателя в очакване да бъде настанен в клиника що се отнася до първите шест месеца. Поради това той може да твърди, че е жертва на нарушение на чл. 5, т. 1 от Конвенцията за този период.

II. Твърдяното нарушение на чл. 5, т. 1 от Конвенцията

46. Жалбоподателят се оплаква, че задържането му от датата на влизане в сила на заповедта “ТБС” до настаняването му в клиника е в нарушение на правата му по чл. 5 от Конвенцията.

A. Допустимост

¹ *Burdov v. Russia*

47. Съдът отбелязва, че това оплакване не е явно необосновано по смисъла на чл. 35, т. 3 от Конвенцията, нито е недопустимо на друго основание. Поради това го обявява за допустимо.²

Б. По същество

48-49. Правителството поддържа, че настоящият случай трябва да се разграничи от този по делото *Аертс срещу Белгия*³ (решение от 30.07.1998 г., Reports of Judgments and Decisions 1998-V), в който жалбоподателят е бил намерен за наказателно неотговорен поради душевното му разстройство и задържането му се е основавало единствено на чл. 5, т. 1, б. "е" от Конвенцията. Задържането на г-н Бранд от своя страна било резултат от присъда и следователно попадало в хипотезата на чл. 5, т. 1, б. "а". И двете разпоредби – на б. "а" и на б. "е" съставлявали основания за задържането му.

50-52. Правителството подчертава, че заповедта "TBS" има две отделни цели. От една страна, с лишаването на лицето от свободата му тя целяла да защити обществото от опасността, която то съставлява, т.е. веднъж издадена, законността на продължаването ѝ не зависела само от предоставянето на лечение и било напълно законосъобразно едно лице да бъде лишено от свободата си с такава заповед изцяло по съображения за сигурност. От друга страна, строгостта ѝ се оправдавала именно с това, че тя не се ограничава със задържане, а включва и предоставянето на грижи и лечение. Властите взели мерки за справяне с непредвидимото значително нарастване броя на издадените такива заповеди, съчетано с непропорционално малкия брой освобождаващи се места в специалните клиники, като увеличило броя им. Както намерил и Върховният съд, известно несъответствие между наличния и необходимия капацитет на тези клиники било приемливо, с оглед на управлението и балансирането на държавните разходи. Предвид двояката цел на заповедта "TBS" и обстоятелството, че възможността за задържане в очакване на настаняване била предвидена в Закона за местата за лишаване от свобода, известен период на задържане без лечение не бил сам по себе си незаконосъобразен. В същото време, тъй като другата цел на заповедта била лечение, то следвало да започне колкото е възможно по-скоро.

53. Според правителството, понеже целта на заповедта "TBS" в случая била не само осигуряване на грижи, а и защита на обществото, съществувало достатъчно съответствие между основанията за задържане на жалбоподателя и мястото и условията на задържането му в периода от влизане на заповедта в сила до приемането му в специална клиника. Като се позовава на решението по делото *Бизото срещу Гърция*⁴ (от 15.11.1996 г., Reports 1996-V, стр. 1738-1739, §§ 31-35), правителството заключава, че задържането на жалбоподателя не противоречи на чл. 5, т. 1 от Конвенцията.

54. Жалбоподателят твърди, че задържането му до 10 октомври 1994 г. е би-

² Решението е единодушно.

³ Aerts v. Belgium

⁴ Bizzotto v. Greece

ло законно задържане след осъждане от компетентен съд и следователно е било в съответствие с чл. 5, т. 1, б. “а” от Конвенцията. След тази дата обаче, когато влязла в сила заповедта “TBS” – с ненаказателен характер и издадена поради заключението, че той страда от душевно разстройство, изискващо лечение, понеже съставлява опасност за обществото – задържането му вече не попадало в приложното поле на чл. 5, т. 1, б. “а”, а в това на чл. 5, т. 1, б. “е”.

55-56. Като се позовава на изводите на Съда по делото *Аертс срещу Белгия* – че трябва да съществува връзка между основанието за позволено лишаване от свобода и мястото и условията на задържане и че по принцип “задържането” на лице като психично болен пациент е “законно” от гледна точка на б. “е” на т. 1 ако се осъществява в болница, клиника или друга подходяща институция (стр. 1961-1962, § 46), жалбоподателят твърди, че от 10 октомври 1994 г. нататък задържането му е станало незаконно. Окръжният съд имал предвид, че след изтърпяването на наказанието си той трябва да бъде лекуван в специална клиника, а не да бъде държан без лечение в място за задържане. Правата му по чл. 5, т. 1, б. “е” не били зачетени.

57. Накрая жалбоподателят изтъква, че задържането в място за лишаване от свобода на лица, за които е констатирано, че са душевно болни, е неприемливо, независимо от продължителността му.

58. Съдът отново подчертава, че чл. 5, т. 1 от Конвенцията съдържа изброяване на позволени основания за лишаване от свобода, което е изчерпателно. Въпреки това, приложимостта на едно основание не изключва непременно приложимостта и на друго – в зависимост от обстоятелствата задържането може да бъде оправдано по повече от една подточки (*Ериксен с/у Норвегия*⁵, решение от 27.05.1997 г., Reports 1997-III, р. 861, § 76).”

59. Съдът отбелязва, че в настоящия случай лишаването на жалбоподателя от свободата му се е основавало на присъдата на окръжния съд, с която му е било наложено наказание лишаване от свобода, като едновременно с това е била издадена заповед “TBS” за срок от две години. Макар към датата на влизането ѝ в сила жалбоподателят да е бил изтърпял наказанието лишаване от свобода, последващото му задържане все още се е основавало на въпросния съдебен акт. Следователно задържането му в периода между 10 октомври 1994 г. и 10 октомври 1996 г. попада в приложното поле както на подточка “а”, така и на подточка “е” на чл. 5, т. 1 от Конвенцията.

60. Поради това трябва да се прецени дали задържането му в очакване на настаняване от 10 октомври 1994 г. до 10 април 1995 г. е било “в съответствие с процедури, предвидени от закона” и “законно” по смисъла на чл. 5, т. 1 от Конвенцията. Тук Конвенцията по същество препраща към националното право и установява задължение за съобразяване с неговите материални и процесуални правила. Като припомня, че преди всичко националните власти и по-специално съдилищата са тези, които тълкуват и прилагат националния закон (решението от 29.02.1988 г. по делото *Буамар с/у Белгия*⁶, A.129, стр. 21, § 49), Съдът приема, в светлината на решението на Върховния съд от 5 юни 1998 г. и решението на Амстердамския апелативен съд от 25 февруари 1999 г., че задържането на жалбо-

⁵ Eriksen v. Norway

⁶ Bouamar v. Belgium

подателя в очакване на настаняване през разглеждания период е било законно по вътрешното право.

61. От гледна точка на чл. 5 от Конвенцията обаче, законосъобразността според вътрешното право на задържането на жалбоподателя в очакване на настаняване не е решаваща сама по себе си. Трябва да се установи също така дали задържането му в разглеждания период е било в съответствие с целта на чл. 5, т. 1 от Конвенцията, която е да се предотврати лишаване от свобода по произволен начин (*Витолд Литва с/у Полша*⁷, ж. № 26629/95, §§ 72-73, ECHR 2000–III).

62. Наистина, в миналото Съдът е приел, че трябва да съществува определена връзка между изтъкнатото основание за позволено лишаване от свобода и мястото и условията на задържане, както и че по принцип “задържането” на дадено лице като психично болен пациент е “законно” по смисъла на подточка “е” на т. 1 само ако се извършва в болница, клиника или друга подходяща институция (*виж Хътчисън Райг с/у Обединеното кралство*⁸, ж. № 50272/99, § 48, ECHR 2003-IV, с препратки), но при обстоятелствата на настоящия случай Съдът не може да се съгласи с довода на жалбоподателя, че пропускът да бъде приет в специална клиника на 10 октомври 1994 г. е направил задържането му след тази дата автоматично незаконно по смисъла на чл. 5, т. 1 от Конвенцията.

63. В това отношение Съдът намира, на първо място, че предвид разликата между осъждането на лишаване от свобода, което има наказателен характер, и заповедта “TBS”, която е от ненаказателно естество, не може да се счита за само по себе си противоречащо на чл. 5, т. 1 от Конвенцията процедурата за подбор на най-подходящата клиника да започне едва след като заповедта “TBS” произведе действие.

64. Съдът смята освен това, че след приключването на процедурата по подбор би било нереалистично и твърде строго да се очаква властите да осигурят незабавна разполагаемост на свободно място в избраната клиника. Той е съгласен с националните съдилища, че по съображения, свързани с ефикасното управление на държавните фондове, известно несъответствие между разполагемия и необходимия капацитет на специалните клиники е неизбежно и следва да се счита за приемливо.

65. Вследствие на това, трябва да се постигне разумен баланс между конкуриращите интереси. По този въпрос, като подчертава отново значението на чл. 5 в системата на Конвенцията, Съдът е на мнение, че при определянето на този баланс особена тежест следва да се придаде на правото на жалбоподателя на свобода. Едно значително закъснение в приемането в специална клиника и съответно в започването на лечението на заинтересуваното лице очевидно ще засегне изгледите за успех на лечението в рамките на законовия двегодишен срок на първоначална валидност на заповедта “TBS”. Освен това, вероятността да се наложи продължаване на действието ѝ съответно ще се увеличи.

66. Съдът не може да приеме, че при обстоятелствата на настоящия случай е постигнат разумен баланс. Като взема предвид, че проблемът със структурната липса на капацитет на специалните клиники е бил установен от холандските власти още през 1986 г., и като не вижда случаят да сочи властите да са били из-

⁷ Witold Litwa v. Poland

⁸ Hutchison Reid v. the United Kingdom

правени по времето на събитията пред изключителна и непредвидена ситуация, Съдът е на мнение, че дори и шестмесечно забавяне на приемането на дадено лице в специална клиника не може да се смята за допустимо. Да се приеме нещо друго би довело до сериозно подценяване на основното право на свобода в ущърб на засегнатото лице и по този начин до накърняване самата същност на правото, защитено от чл. 5 от Конвенцията.

67. В съответствие с това, налице е нарушение на чл. 5, т. 1 от Конвенцията.”⁹

Съдът приема, че жалбоподателят е изпитал чувства на неосъществени очаквания, несигурност и тревога, за които не е бил обезщетен напълно и за които само констатацията на нарушението не съставлява достатъчна компенсация. Присъжда му обезщетение в размер на 1 500 евро.

Резюме и превод от английски език: Анна Гаврилова-Анчева

⁹ Решението е взето с мнозинство от 5 гласа срещу 2.

Дело Х.Л. срещу Обединеното кралство
(*H.L. v. the United Kingdom*)
Жалба № 45508/99

Решение от 5 октомври 2004 г. на IV отделение на Съда

Европейска конвенция за правата на човека - чл. 5, т. 1, б. „е“: законно лишаване от свобода на душевноболно лице; **чл. 5, т. 4:** право на лишено от свободата си лице да обжалва законността на задържането пред съда

Липсата на процедурни правила и ограничения, даваща възможност на болничните медицински служители да получат пълен контрол върху свободата и лечението на едно уязвимо недееспособно лице единствено въз основа на собствените си клинични оценки, извършвани както и когато те смятат за подходящо, нарушава изискването на чл. 5, т. 1 за защита срещу произволно лишаване от свобода. Без да се подлага на съмнение добросъвестността на професионалистите и обстоятелството, че действат по начина, който според тях съответства на най-добрия интерес на психично болното лице, следва да се има предвид, че самата цел на процедурните гаранции е да защитят индивидите от евентуални погрешни преценки и професионални пропуски.

Член 5, т. 4 дава на лишено от свобода лице право законността на задържането му да бъде разгледана от съд - не само в светлината на изискванията на националното законодателство, но и с оглед на текста на Конвенцията, установените в нея общи принципи и целта на позволените от т. 1 ограничения: структурата на чл. 5 подразбира еднакво значение на понятието „законност“ в т. 1, б. „е“ и в т. 4 по отношение на едно и също лишаване от свобода. Това не гарантира право на преглед до степента съдът да има правомощия във връзка с всички аспекти на случая или да замести със своята собствена дискреция тази на решаващия орган. Съдебната преценка обаче трябва да бъде достатъчна по обхват, за да включи онези условия, които са съществени за законността на задържането на дадено лице - включително на основание душевна болест.

Фактите по делото

Жалбоподателят е роден през 1949 г. и живее в Съри. Той е аутист от раждането си. Не може да говори и нивото му на разбиране е ограничено. Често е превъзбуден и е проявявал склонност към самонараняване. Не е способен да дава или да отказва да даде съгласие за лечение. Повече от 30 години за него полагала грижи болницата Бърнууд (“болницата”), като от 1987 г. до март 1994 г. бил стационарен пациент на отделението за работа с лица с поведенческо разстройство. През март 1994 г. бил изписан пробно и бил поверен на грижите на семейство Е. срещу заплащане, макар и формално отговорна за грижите и лечението му да останала болницата. Със семейство Е. жалбоподателят живял

безпроблемно до 22 юли 1997 г. От 1995 г. посещавал ежеседмично общински дневен център.

На 22 юли 1997 г. в дневния център жалбоподателят изпаднал в тревожно състояние, започнал да удря главата си с юмруци и в стената. Персоналът на центъра не успял да се свърже със семейство Е. и повикали местния лекар, който му дал успокоително. Жалбоподателят останал тревожен и по препоръка на социалния си работник бил отведен в болницата. Според поставената от дежурния психиатър диагноза той се нуждаел от стационарно лечение. С помощта на две сестри бил прехвърлен в отделението за работа с лица с поведенческо разстройство и приет като “доброволен пациент”.

Д-р М., отговорна за Х.Л. от 1977 г. насам, обмислила възможността за принудителното му настаняване в съответствие с разпоредбите на Закона за психичното здраве от 1983 г., но преценила, че това не е необходимо, тъй като Х.Л. не протестирал, не се съпротивлявал срещу приемането в болницата и не се опитвал да избяга. Още на следващия ден семейство Е. поискали да го посетят и да бъде изписан. Д-р М. им обяснила неговото състояние, както и че се надява скоро да бъде изписан, но отказала да им позволи да се срещнат с него, защото това щяло да му даде надежди, че скоро ще може да си отиде.

През септември 1997 г. жалбоподателят поискал разрешение да обжалва по съдебен ред решението на болницата за приемането му като стационарен пациент. Висшият съд отхвърлил молбата му с мотивите, че той не бил “лишен от свобода”, а бил приет доброволно по смисъла на теорията на общото право за необходимостта. Х.Л. обжалвал.

След като Апелативният съд съобщил на 29 октомври 1997 г., че жалбата ще бъде уважена, статутът на Х.Л. бил променен на недоброволен пациент по смисъла на Закона от 1983 г.

Апелативният съд постановил, че жалбоподателят е бил “лишен от свобода” през юли 1997 г. и тъй като един пациент можел да бъде законно задържан за лечение на психическо разстройство единствено на основание Закона от 1983 г., то Х.Л. бил незаконно лишен от свобода. Здравните органи обжалвали.

Междувременно жалбоподателят се обърнал към специализиран трибунал (Mental Health Review Tribunal) за преразглеждане на задържането му. Било изготвено независимо психиатрично заключение, което препоръчвало да бъде освободен. На 5 декември 1997 г. му било позволено да излезе в отпуск и да отиде при семейство Е., а на 12 декември официално бил изписан.

На 25 юни 1998 г. Камарата на лордовете постановила, че жалбоподателят не е бил лишаван от свобода и че законосъобразно е бил приет като доброволен пациент съобразно теорията на общото право за необходимостта.

Резюме на решението на Европейския съд

I. По твърдението за нарушение на чл. 5, т. 1 от Конвенцията

79. Огладването на жалбоподателя по тази разпоредба касае периода от 22 юли до 29 октомври 1997 г., когато е бил третиран като “доброволен пациент”. Той твърди, че е бил “лишен от свобода” по смисъла на чл. 5, т. 1 от Конвенци-

ята и че задържането не е било нито “в съответствие с процедури, предвидени от закона”, нито “законно”, защото: а) той не бил “душевно болно лице”; б) теорията за необходимостта не била съобразена с критериите за законно лишаване от свобода по смисъла на чл. 5, т. 1, б. “е” и не била прецизна и в) липсвали достатъчно гаранции срещу произволно задържане на основание необходимост. Жалбоподателят добавя, че е бил със здрав разсъдък по време на последващото му задържане по смисъла на Закона от 1983 г. (от 29 октомври до 12 декември 1997 г.).

А. Бил ли е жалбоподателят “лишен от свобода” от 22 юли до 29 октомври 1997 г.?

1. Твърденията на страните

80. Според правителството, ако Съдът приеме, че жалбоподателят е бил „задържан“, това ще противоречи на отдавнашния стремеж на Обединеното кралство към избягване на формалната законова процедура на принудителното задържане в психиатрия на недееспособни пациенти, когато това не е абсолютно необходимо, и отдаване предпочитание на неформалността, пропорционалността и гъвкавостта на доктрините на общото право. Едно заключение, че жалбоподателят е бил „задържан“, щяло да означава, че грижата за недееспособните, но невъзразявящи пациенти където и да било (дори и в частни домове или частни клиники) би се считала за задържане – извод, който би имал сериозни правни и други последици за такива пациенти и за всяко лице или организация, които са отговорни за тяхното здраве и благополучие. Освен това, излишно било лице, което вече страда от заболяване, свързано със социалното общуване, да търпи и допълнителна стигма. Следователно, така както можело недееспособните лица, които се нуждаят от медицинско лечение, да бъдат приемани и лекувани в болница без формалности с оглед на техните най-добри интереси, така трябвало да им се оказва и психиатрична помощ, когато се нуждаят от нея. Нещо повече, считало се, че доброволното, не-натрапено лечение е по-вероятно да подтикне пациента да сътрудничи и следователно то било по-полезно от терапевтична гледна точка. Освен това, неформалното настаняване и лечение, проведено в интерес на недееспособното лице, не накърнявало личното достойнство на човека.

81. Правителството настоява, че жалбата следва да се разгледа с оглед на презумпцията, че всички професионалисти, въввлечени в грижите за жалбоподателя, са действали добросъвестно и по начин, който са смятали, че е в негов интерес при положение, че той не е бил в състояние да изразява правно валидна воля и е бил напълно зависим.

82. По спора дали жалбоподателят е бил „лишен от свобода“ правителството се позовава на проверката, извършена по делото *Ашингдейн срещу Обединеното кралство*¹ (решение от 28.05.1985 г., А.93, § 41), както и на решенията по делата *Нилсен срещу Дания*² (28.11.1988 г., А.144) и *Х.М. срещу Швейцария*³ (но. 39187/98, § 48, ECHR 2002-II).

¹ Ashingdane v. the United Kingdom

83. Според правителството, за лице, което е способно да изрази съгласие за психиатрично лечение, режимът в болницата очевидно не представлява лишаване от свобода. Режимът, при който бил поставен жалбоподателят, не се различавал съществено и не можело да се приеме, че е равнозначен на лишаване от свобода, само защото той е недееспособен. Освен това жалбоподателят не възразявал срещу престоя си в болницата. Що се отнася до възможността да бъде задържан, ако се беше опитал да напусне болницата, то намерението да задържиш някого в бъдеще не съставлявало задържане по смисъла на чл. 5. Тъй като било възможно способността на едно лице с психиатрично разстройство да разбира да се променя в различни моменти, не можело да се направи заключение, че е имало задържане, единствено на основата на психичното състояние, след като по същество режимът оставал същият. Дали жалбоподателят е бил в дома на семейство Е. или в болницата, не било факт, който сам по себе си е релевантен при преценката доколко е имало лишаване от свобода. От значение било естеството на ограниченията, а в случая те не съставлявали принудително задържане, а по-скоро необходима и подходяща грижа за човек с нужди като неговите.

84-85. Правителството напомня, че жалбоподателят е бил изписан само пробно и че болницата е била отговорна за неговото лечение и е била длъжна да взима решения с оглед интересите му. Оспорва част от представените от жалбоподателя доказателства.

86-89. Жалбоподателят подчертава, че основаното на Конвенцията разбиране за лишаването от свобода е по-гъвкаво от това на Камарата на лордовете и обхваща и психологическо задържане, потенциално задържане (осезаема заплаха за ограничаване) и премахване на средствата за възможно бягство. Що се отнася до типа задържане, то болницата представлявала узаконена "институция за задържане", условията в която трябвало да се разграничават от тези в дома на хората, които се грижели за него. Според жалбоподателя редица факти доказвали, че той не е бил свободен да напусне.

2. Преценката на Съда

89. Отправната точка при преценката дали става въпрос за лишаване от свобода е специфичната ситуация на засегнатото лице, като трябва да се държи сметка и за типа, продължителността, последиците и начина на прилагане на обсъжданата мярка. "Разликата между лишаване и ограничаване на свободата е единствено в степента или интензивността, но не и в естеството или същността на мярката (*Гуцарди срещу Италия*⁴, решение от 6.11.198., А.39, § 92 и цитираното *Ашингдейн*, § 41)."

90. Съдът взема предвид констатациите на националните съдилища относно фактите, но няма да се ограничи с техните правни заключения, най-малкото защото Камарата на лордовете не е изследвала въпроса от гледна точка на

² Nielsen v. Denmark

³ H.M. v. Switzerland

⁴ Guzzardi v. Italy. Виж резюме на решението в бр.9-10/97 г. на Бюлетина.

концепцията за “лишаване от свобода” по смисъла на чл. 5, т. 1 от Конвенцията, чиито критерии са различни.

“Националните съдилища и правителството акцентират върху факта, че жалбоподателят не е протестирал и никога не е правил опит или изразявал желание да напусне. Мнозинството от членовете на Камарата на лордовете изрично са провели разлика между реалното ограничаване на едно лице и ограничаване, което би му било наложено, ако пожелае да напусне. Съдът не смята, че подобно разграничаване е от съществено значение от гледна точка на Конвенцията. По същата причина той не може да приеме за определящ факта, изтъкнат от правителството, че прилаганият спрямо жалбоподателя режим (като непротестиращ, недееспособен пациент) по същество не се е различавал от прилагания спрямо лице, което не е лишено от способността да приема болнично лечение или да възразява срещу настаняване в болница. Съдът напомня, че правото на свобода е твърде важно в едно демократично общество, за да може едно лице да загуби облагите на защитата, осигурена от Конвенцията, единствено защото се е оставило да бъде задържано (*Де Вилг, Оумс и Версайп срещу Белгия*⁵, решение от 18.06.1971 г., А.12, §§ 64-65), особено когато е безспорно, че то не може правно валидно да приеме или да откаже предложения начин на действие.”

91. В конкретната ситуация основното е, че болницата е упражнявала пълен и ефективен контрол върху грижите за жалбоподателя и свободата му на придвижване от 22 юли 1997 г. до момента на принудителното му задържане на 29 октомври 1997 г.

92. Следователно Съдът е съгласен, че не е определящо дали отделението е било заключено или е можело да бъде заключвано. В тази връзка той напомня, че по делото *Ашингдейн* е прието, че жалбоподателят е бил “лишен от свобода” по смисъла на чл. 5, т. 1, б. “е” дори по време, когато е бил в открито отделение с неограничен достъп до неохранявани отделения и е имал право да напуска болницата без придружител (виж §§ 24 и 42 от решението).

93. Настоящият случай се различава от този по делото *Х. М. срещу Швейцария*⁶, най-вече защото не е било доказано, че Х.М. не е можела да изразява правно валидна воля, а и тя често е казвала, че иска да остане в дома. Това е съчетано и с напълно различен режим (социалният дом е отворена институция, в която излизането е позволено и се насърчават социалните контакти).

Правителството се позовава и на решението по делото *Нилсен*⁷, като твърди, че болницата е била отговорна за жалбоподателя. Въпреки това фактът, че тя е трябвало да се позовава на теорията за необходимостта, а впоследствие на разпоредбите на Закона от 1983 г. за принудителното лечение, доказва, че не е била правно упълномощена да действа от името на жалбоподателя по същия

⁵ De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium. Виж резюме на решението в бр. 9-10/97 г. на Бюлетина.

⁶ По това дело, по което Съдът не е намерил нарушение на чл. 5, възрастната жалбоподателка е била настанена в дом за социални грижи, за да е сигурно, че ще получава необходимото й медицинско обслужване в прилични хигиенни условия – Б. пр.

⁷ Делото разглежда оплакването на непълнолетен, който е настанен от майка си в институция. По силата на родителските си права, тя е можела да го премести от болницата по всяко време – Б. пр.

начин както майката на г-н Нилсен.

94. Следователно заключението на Съда е, че жалбоподателят е бил “лишен от свобода” по смисъла на чл. 5, т. 1 от Конвенцията в периода от 22 юли 1997 г. до 29 октомври 1997 г.”

Б. Било ли е лишаването от свобода “в съответствие с процедури, предвидени в закона”, и “законно” по смисъла на чл. 5, т. 1, б. “е”?

1. Бил ли е жалбоподателят душевно болен?

а) Становищата на страните

95-96. Правителството подчертава, че по време на производството на национално ниво е било безспорно, че жалбоподателят е душевно болен и се налага да бъде задържан за лечение и че доколкото Съдът има субсидиарна функция, той не може да замести със своето решение това на медицинските експерти.

97. Според жалбоподателя е отсъствало правно основание за задържането му, защото спешното му състояние от 22 юли 1997 г. било овладяно скоро след тази дата.

б) Преценката на Съда

“98. Следва да се напомни, че едно лице не може да бъде лишено от свобода на основание психично разстройство, освен ако не са налице най-малко следните три условия: първо, трябва да е безспорно доказано, че лицето е душевно болно; второ, психичното разстройство трябва да е от такава степен или вид, че да оправдава принудителното задържане; накрая, законността на продължаващото задържане следва да зависи от това дали разстройството продължава да съществува (вж. *Винтерверп срещу Холандия*⁸, решение от 24.10.1979 г., А.33, § 39; *Луберти срещу Италия*⁹, решение от 23.02.1984 г., А.75, § 27; *Джонсън срещу Обединеното кралство*¹⁰, решение от 24.10.1997 г., *Reports* 1997-VII, стр. 2409, § 60 и *Хътчисън Рейд срещу Обединеното кралство*¹¹, по. 50272/99, ECHR 2003-IV, § 47). Националните власти имат известна свобода на преценка по въпроса за клиничната диагноза, тъй като на първо място те следва да оценят доказателствата по конкретния случай: задачата на Съда е да прецени от гледна точка на Конвенцията решенията на властите (цитираните по-горе *Луберти*, § 27 и *Винтерверп*, § 40).”

99-101. Съдът отбелязва, че жалбоподателят не твърди съответните здравни органи да са действали недобросъвестно; че е имал сериозни поведенчески проблеми; че е бил лекуван повече от 30 години; че на 22 юли е страдал от психично разстройство; че е бил отведен в болницата по спешност. Като има предвид всички документи Съдът намира, че първоначалното решение за задър-

⁸ Winterwerp v. the Netherlands. Виж резюме на решението в бр. 9-10/97 г. на Бюлетина.

⁹ Luberti v. Italy

¹⁰ Johnson v. the United Kingdom

¹¹ Hutchison Reid v. the United Kingdom

жането на жалбоподателя на 22 юли 1997 г. е било оправдано.

Съдът подробно обсъжда и последващите заключения на здравните служби и на професионалисти и намира за доказано, че жалбоподателят е страдал от психично разстройство от вид и степен, които са налагали принудителното му задържане и това разстройство е продължило по време на цялото задържане от 22 юли до 5 декември 1997 г.

2. Законсъобразност и защита срещу произволно задържане

а) Становището на правителството

102-107. Правителството аргументира становището си, че теорията за необходимостта е достатъчно прецизна и предвидима, за да съставлява “закон” по смисъла на Конвенцията. Поддържа, че е неотнормосимо дали, както твърди жалбоподателят, теорията за необходимостта касае не само лечението на лица с психични разстройства: важното било, че тя отразява същността на критериите, посочени в решението *Винтерверп* (виж § 98 по-горе), защото допускала лекарят обосновано да направи извода, че лицето трябва да бъде задържано в болница, само когато се констатира, че психическото разстройство е толкова сериозно, че налага болнично лечение. И накрая правителството изтъква, че не съществува риск от произволно задържане, тъй като лицето има възможност да поиска съдебно разглеждане. Следователно можело да се приеме, че теорията за необходимостта включва адекватни съдебни гаранции.

б) Становището на жалбоподателя

108-113. Основният аргумент на жалбоподателя е, че концепциите за “най-добър интерес” и “необходимост” в разглеждания период са били неясни и не-предвидими.

Според него елементите на теорията за необходимостта, дори и да са предвидими, не съответстват на критериите за законност на лишаването от свобода, формулирани по делото *Винтерверп*, и са по-неблагоприятни от критериите за принудително задържане в психиатрична болница, регламентирани от Закона от 1983 г.

В заключение жалбоподателят твърди, че теорията за необходимостта не съдържа достатъчно гаранции срещу произвол или погрешно решение и че това е много сериозен недостатък, особено когато основните критерии за лишаване от свобода са сами по себе си неясни и непредвидими и когато законът предоставя – чрез липсата на прецизност – широки дискреционни правомощия и засегнатото лице е в уязвима позиция.

в) Приложими принципи

“114. Съдът напомня, че законността на лишаването от свобода зависи от това дали то е било съобразено с процесуалноправните и материалноправните аспекти на националното законодателство, като терминът “законно” се припокрива до известна степен с общото изискване на чл. 5, т. 1 за спазване

на “процедури, предвидени в закона” (виж цитираното решение *Винтерверп*, § 39). Съдът напомня също така, че като се има предвид значимостта на личната свобода, приложимото национално законодателство трябва да отговаря на установения в Конвенцията стандарт за “законност”, съгласно който всеки закон трябва да бъде достатъчно прецизен, за да позволява на гражданина – ако е необходимо след подходящ съвет – да предвиди в разумна при конкретните обстоятелства степен последиците на дадено действие (*С.У. срещу Обединеното Кралство*¹², решение от 22.11.1995 г., А.335-В, §§ 35–36, *Стийл и други срещу Обединеното кралство*¹³, решение от 23.09.1998 г., *Reports* 1998-VII, § 54 и *Кафка срещу Полша*¹⁴, по. 25874/94, 9.01.2001 г., § 49).”

115. Трябва да бъде установено, също така, че лишаването от свобода е съобразено с основната цел на чл. 5, т. 1 от Конвенцията, а именно да се предотврати произволното лишаване от свобода. “Тази цел, заедно с по-широко формулираното условие лишаването от свобода да е “в съответствие с процедури, предвидени в закона”, изисква в националното законодателство да съществуват достатъчни правни гаранции и “справедливи и подходящи процедури” (цитираното решение *Винтерверп*, § 45 и делото *Амуур срещу Франция*¹⁵, решение от 25.06.1996 г., *Reports* 1996-III, § 53).”

в) Преценката на Съда

116-117. Съдът намира за безспорно, че в периода 22 юли - 29 октомври 1997 г. правното основание за лишаването на жалбоподателя от свободата му е била теорията на общото право за необходимостта, както и че когато тази теория се прилага по отношение на психично болни лица, тя съответства на минималните предпоставки за задържане на такива лица, посочени в § 98 по-горе.

Съдът не счита, че липсата на определение за “не-протестиращ пациент” прави задържането на жалбоподателя непредвидимо.

118. Вярно е, че по времето на задържането на жалбоподателя теорията за необходимостта и по-конкретно тестът “в най-добър интерес” все още са се развивали и следователно е възможно към 1997 г. не всички техни елементи да са били напълно дефинирани.

119. По въпроса дали в тази ситуация жалбоподателят е можел, след получаването на подходящ съвет, разумно да предвиди своето задържане на основание теорията за необходимостта (*Сънди Таймс срещу Обединеното кралство (no.1)*¹⁶, решение от 26.04.1979 г., А.30, §§ 49 and 52), Съдът приема, че допълнителният елемент на законността – целта да се избегне произвол – не е бил налице.

120. В това отношение той намира за удивителна липсата на каквито и да било фиксирани процедурни правила за приемането и задържането на не-протестиращи недееспособни пациенти. По мнение на Съда контрастът между тази липса и подробните гаранции, приложими в съдебното производство за настая-

¹² S.W. v. the United Kingdom. Виж резюме на решението в бр.7-8/98 г. на Бюлетина.

¹³ Steel and Others v. the United Kingdom

¹⁴ Kawka v. Poland

¹⁵ Amuur v. France

¹⁶ Sunday Times v. the United Kingdom (no. 1). Виж резюме на решението в бр.7-8/99 г. на Бюлетина.

ване в психиатрия, регламентирано от Закона от 1983 г., е забележителен.

Като по-конкретен и най-очевиден факт Съдът отбелязва липсата на каквато и да било формална процедура за настаняване, която да определя кой може да предложи настаняване, по какви причини и на основание какви медицински и други оценки и заключения. Няма изискване за посочване на точната цел на настаняването (например за оценка или за лечение) и оттам – няма ограничения по отношение на времетраене, лечение или грижи. Няма и никаква конкретна разпоредба, изискваща периодична клинична оценка за наличието на разстройство, което да налага задържането. Назначаването на представител на пациента, който може да прави определени възражения и искания от негово име, е процесуална гаранция за всеки задържан принудително по силата на Закона от 1983 г. и би било от същата важност за пациенти, които са юридически недееспособни и, както е в настоящия случай, имат изключително ограничени възможности за комуникация.

“121. Вследствие липсата на процедурни правила и ограничения здравните служители в болницата са получили пълния контрол върху свободата и лечението на едно уязвимо недееспособно лице единствено въз основа на собствените си клинични оценки, извършени както и когато те са сметнали за подходящо. Както е отбелязано в едно от съдебните решения, това е довело до “действителен и неоспорим контрол” от тяхна страна. Съдът не подлага на съмнение добросъвестността на професионалистите и обстоятелството, че са действали по начин, който според тях е съответствал на най-добрия интерес на жалбоподателя, но самата цел на процедурните гаранции е да защитят индивидите от евентуални “погрешни преценки и професионални пропуски”.”

123. Твърдението на правителството, че лишаването от свобода не може да бъде произволно по смисъла на чл. 5, т. 1, защото съществува възможност за последващ преглед на законността му, не отчита различните и кумулативно дадени гаранции в т. 1 и т. 4 на чл. 5: първата разпоредба стриктно регулира хипотезите, при които свободата може да бъде отнета, докато втората изисква преглед на законосъобразността след този момент.

124. Така Съдът намира, че поради отсъствието на процесуални гаранции липсва защита срещу произволно лишаване от свобода, обосновано с необходимост, и следователно не е съобразена основната цел на чл. 5, т. 1 от Конвенцията. На това основание Съдът счита, че чл. 5, т. 1 от Конвенцията е нарушен.

II. По твърдението за нарушение на чл. 5, т. 4 от Конвенцията

125. Жалбоподателят се оплаква, че като доброволен пациент е имал възможност да инициира производство за съдебен преглед на законосъобразността на задържането, но това производство не задоволява изискванията на чл. 5, т. 4 от Конвенцията.

A. Становищата на страните

126-134. Правителството твърди, че възможността да се поиска съдебен преглед, съчетана с процедурата *habeas corpus*, давали възможност за съдебна преценка относно съществените условия (съобразно с установените в решението *Винтерверп* критерии и чл. 5, т. 1, б. “е” от Конвенцията) за законност на задържането. Жалбоподателят не е съгласен с това становище.

Б. Преценката на Съда

1. Общи принципи

“135. Член 5, т. 4 дава на лишеното от свобода лице право законността на задържането му да бъде разгледана от съд – не само в светлината на изискванията на националното законодателство, но и с оглед на текста на Конвенцията, установените в нея общи принципи и целта на позволените от т. 1 ограничения: структурата на чл. 5 подразбира еднакво значение на понятието “законност” в т. 1, б. “е” и в т. 4 по отношение на едно и също лишаване от свобода. Това не гарантира право на преглед до степента съдът да има правомощия във връзка с всички аспекти на случая или да замести със своята собствена дискреция тази на решаващия орган. Съдебната преценка обаче трябва да бъде достатъчна по обхват, за да включи онези условия, които са съществени за законността на задържането на дадено лице – в този случай на основание душевна болест (виж делата *Х. срещу Обединеното Кралство*¹⁷, решение от 5.11.1981 г., А.46, §§ 57-58, *Ашингдейн*, § 52, *Е. срещу Норвегия*¹⁸, решение от 29.08.1990 г., А.181-А, § 50 и *Хътчисън Рейд срещу Обединеното Кралство*, § 64).”

2. Приложение в настоящия случай

137. В цитираното решение по делото *Х. срещу Обединеното Кралство* (§§ 52-59) Съдът е приел, че контролът, който се упражнява в рамките на производството *habeas corpus* е недостатъчен за целите на чл. 5, т. 4, тъй като не е с обхват, който да включва условията, съществени за “законността” на задържането на лице, за което се твърди, че е психично болно, защото в това производство не може да се прецени по същество доколко психичното разстройство продължава да съществува.

138. Правителството се позовава и на развитите от съдебната практика принципи относно съдебния контрол. В решението си по делото *Смит и Грейди срещу Обединеното кралство*¹⁹ (№№ 33985/96 и 33986/96, §§ 137-138, ECHR 1999-VI) Съдът е имал възможност да разгледа тези принципи и е установил, че националните съдилища са обсъдили същността на оплакванията на жалбоподателя по чл. 8 от Конвенцията, но прагът, след който биха приели за неоправдана оспорваната политика в армията да не се приемат хомосексуалисти, е бил поставен толкова високо, че на практика е изключвал възможността за разглеждане на въпроса дали намесата в правата на жалбоподателя е отговоряла на належаща обществена нужда и дали е била пропорционална на преследваните цели. Така

¹⁷ X v. the United Kingdom

¹⁸ E v. Norway

¹⁹ Smith and Grady v. the United Kingdom

Съдът е заключил, че възможността за съдебен контрол, дори въз основа на тези принципи, не може да представлява ефективно вътрешноправно средство за защита (по смисъла на чл. 13) срещу нарушение на правата по чл. 8 (виж цитираното решение, §§ 35, 129-139).

139. Според Съда по същия начин за целите на чл. 5, т. 4 (който е *lex specialis* спрямо чл. 13 относно контрола за законосъобразност на задържането – *Николова срещу България*²⁰, [GC], no. 31195/96, ECHR 1999-II, § 69) може да се заключи, че дори при прилагане на въпросните принципи на съдебен контрол, за националните съдилища на практика е било невъзможно адекватно да разгледат по същество клиничните заключения, че все още е налице психична болест, която оправдава задържането. Това се потвърждава от националната съдебна практика.

140. По изложените съображения Съдът приема, че изискванията на чл. 5, т. 4 не са били удовлетворени, и не смята за нужно да обсъжда твърденията на жалбоподателя, че производствата са противоречали на тази разпоредба, защото задържаният носел тежестта на доказване или защото производството не гарантирало “бърз” и “периодичен контрол” през “разумни интервали от време”.

142. При тези обстоятелства Съдът намира за недоказано, че жалбоподателят е разполагал с процедура, която да удовлетворява изискванията на чл. 5, т. 4 от Конвенцията. Следователно тази разпоредба е нарушена.

III. По твърдението за нарушение на чл. 14 във връзка с чл. 5 от Конвенцията

143-144. Жалбоподателят, твърди че като “доброволен” пациент е бил дискриминиран. Правителството е съгласно, че оплакванията попадат в обхвата на чл. 5, но оспорва наличието на дискриминационно отношение.

145. Според Съда оплакването не повдига въпрос, различен от вече разгледаните по чл. 5, т. 1 и т. 4 от Конвенцията, и не е необходимо да се разглежда и по чл. 14 във връзка с чл. 5.”²¹

Съдът приема, че заключението за нарушения на чл. 5, т. 1 и т. 4 е достатъчно обезщетение за претърпените от жалбоподателя неимуществени вреди. За направените разноски в производството в Страсбург му присъжда 29 500 евро, от които да се приспадне сумата, отпусната му за осигуряване на безплатна правна помощ.

Резюме и превод от английски език: София Разбойникова

²⁰ *Nikolova v. Bulgaria*, решение на Голямото отделение. Виж пълния текст на решението в поредицата *Решения на Европейския съд в Страсбург по дела срещу България*, издание на фондация *Български адвокати за правата на човека* – Б. ред.

²¹ Решението е единодушно по всички въпроси.

Дело Хилда Хафстейнсдотир срещу Исландия
(*Hilda Hafsteinsdottir v. Iceland*)
Жалба № 40905/98

Решение от 8 юни 2004 г. на IV отделение на Съда

Европейска конвенция за правата на човека - чл. 5, т. 1, б. „е“: законно задържане на алкохолици

Чл. 5, т. 1, б. „е“ от Конвенцията не може да се тълкува като позволяващ само задържането на „алкохолици“ в тесен смисъл, т.е. лица в клинично състояние на алкохолизъм. По силата на тази разпоредба лица, които не са диагностицирани като „алкохолици“, но чието поведение под влияние на алкохол представлява заплаха за обществения ред или за самите тях, могат да бъдат задържани с цел защита на обществените или на техните собствени интереси, като здравето или личната им сигурност. Разпоредбата обаче не позволява задържането на дадено лице само поради факта, че е консумирало алкохол.

Съществен елемент на „законността“ на задържането по смисъла на чл. 5, т. 1, б. „е“ е отсъствието на произвол. Задържането е толкова сериозна мярка, че може да бъде оправдано само ако други, по-малко строги мерки са били обсъдени и намерени за недостатъчни да защитят личния или обществен интерес, което може да наложи лицето да бъде задържано. Това означава, че не е достатъчно лишаването от свобода да е в съответствие с националното право - то трябва да бъде и необходимо при конкретните обстоятелства.

Когато става въпрос за лишаване от свобода, спазването на основния принцип за правна сигурност е от особено значение. Ето защо е съществено условията за лишаване от свобода по националния закон да бъдат ясно дефинирани и самият закон да бъде предвидим по отношение на прилагането му, така че да е удовлетворен стандартът за законосъобразност, установен в Конвенцията.

Фактите по делото

Жалбоподателката е родена през 1949 г. и живее в Рейкявик. Нейните оплаквания по Конвенцията са свързани с шест отделни случая в периода от 31 януари 1988 г. до 11 януари 1992 г., в които била задържана от полицията, като всеки път прекарвала нощта в килия в участъка и била освобождавана на следващата сутрин. Подробностите относно обстоятелствата на задържането на жалбоподателката, съдържащи се в полицейските доклади от съответните периоди, са до голяма степен сходни в отделните случаи. Хронологията на събитията според тези доклади е следната:

- На 31 януари 1988 г. жалбоподателката била доведена в полицейско управление от двама шофьори на такси, които твърдели, че тя не е в състояние да плати сметката си. Като причини за задържането ѝ били посочени измама, интоксикация и др. Жалбоподателката била освободена на следващата сутрин в 9:25 ч.

- На 18 май 1990 г. около 0:05 ч. жалбоподателката пристигнала в Главното полицейско управление в Рейкявик. Полицейският доклад я описва като явно пияна и изтъква като причини за ареста пиянството и пиянското ѝ поведение. Според правителството, полицаите неколkokратно я помолили да напусне управлението, но тя отказала. Няма писмени данни за часа на освобождаването ѝ.

- На 8 декември 1990 г. жалбоподателката влязла в Главното полицейско управление в 22:15 ч. отново много пияна и била задържана до 8:24 ч. на следващата сутрин, когато била освободена.

- На 19 януари 1991 г. в 0:15 ч. жалбоподателката пристигнала в същото полицейско управление, според полицейския доклад без никаква причина и в състояние на силна интоксикация. Преди да може да бъде спряна, нахлула в кабинета на дежурния полицейски инспектор и била арестувана за отправените към него обиди. Освободили я на следващата сутрин в 10:38 ч.

- На 24 юни 1991 г. в 9:10 ч. жалбоподателката посетила полицейското управление за пореден път. Полицейският доклад посочва, че тя била в състояние на силна интоксикация и превъзбудена. Бил отбелязан и навикът ѝ да посещава управлението, когато се намира под въздействието на алкохол. Вдигала силен шум, като викала имената на различни полицейски служители и пречела на работата. Освен това заплашила да замери с кошче за боклук полицаи, който помагал на пострадал гражданин. Неколкократно била помолена да напусне сградата, но вместо това нахлула в служебните помещения с чаша алкохол в ръка. След като отказала да си тръгне, била арестувана и останала в ареста до 7:34 ч. на следващата сутрин.

- На 11 януари 1992 г. в 2:39 ч. полицията била извикана в хотел "Сага", където жалбоподателката била задържана от хотелския персонал в нетрезво състояние и превъзбудена. Била арестувана и задържана от полицията до 9:17 ч. на следващата сутрин.

Правителството е представило допълнителни доказателства за неприличното и агресивно поведение на жалбоподателката след употреба на алкохол.

В периода 1991 – 1993 г. жалбоподателката безуспешно се опитвала да предизвика разследване на събитията около задържането ѝ в полицията, като сезирала главния прокурор и омбудсмана към парламента.

На 11 март 1993 г. тя предявила срещу държавата иск за обезщетение за вреди в резултат на незаконен арест и задържане, както и на упражнен тормоз. На 10 октомври 1996 г. Върховният съд на Исландия постановил окончателното решение в производството, след като разгледал делото по същество. Съдът отхвърлил иска, като приел, че информацията в полицейските доклади за обстоятелствата около задържането на жалбоподателката в шестте случая не е опровергана и предвид нейното поведение полицията е имала основателна и

достатъчна причина да предприеме спорните мерки.

В производството пред Европейския съд жалбоподателката е представила медицинско свидетелство от 13 декември 1996 г., според което по време на разглежданите събития не била страдала от проблеми, свързани с алкохола.

Резюме на решението на Европейския съд

I. Твърдяното нарушение на чл. 5, т. 1 от Конвенцията

34. Жалбоподателката твърди, че задържането ѝ от полицията в шест отделни случая в периода между 31 януари 1988 г. и 24 юни 1991 г. не е било “законно”, че предприетите срещу нея мерки не са били позволени съгласно исландското право, че не са били разпоредени по предвидения в закона ред и не са се базирали на което и да било от посочените в чл. 5, т. 1 основания.

35. Правителството поддържа, че спорните мерки са ограничили свободата на жалбоподателката с оглед постигането на целите по т. 1 на чл. 5. Задържането в отделните случаи било извършено “в съответствие с процедури, предвидени от закона”, било “законно” и оправдано по б. “е” или алтернативно по б. “с” на чл. 5, т. 1.

A. Обхват на предмета на спора

36. Страните по делото не спорят, а и Съдът счита, че задържането на жалбоподателката в шест отделни случая в различни полицейски управления на Рейкявик представлява лишаване от свобода по смисъла на чл. 5, т. 1 от Конвенцията. Първият въпрос, който той трябва да обсъди, е дали задържането попада в приложното поле на някое от изчерпателно посочените в т. 1 основания за лишаване от свобода. Тъй като правителството е съсредоточило аргументите си върху основанието по т. 1, б. “е”, Съдът първо ще провери дали задържането е съставлявало “законно лишаване от свобода на ... алкохолици” по смисъла на тази разпоредба.

B. Приложимост на чл. 5, т. 1, б. “е”

1. Становище на жалбоподателката

37-39. Жалбоподателката не е съгласна, че спорните арести попадат в хипотезата на чл. 5, т. 1, б. “е”. Включването в понятието “алкохолици” на лица, които временно са се намирали под въздействие на алкохол, означавало изопачаване на значението му. Тя оспорва данните, съдържащи се в полицейските доклади, и представя медицинско свидетелство от 13 декември 1996 г. в подкрепа на твърдението си, че не е била алкохолик. Жалбоподателката поддържа още, че за разлика от случая по делото *Витолд Литва с/у Полша*¹ (№ 26629/95, решение от 4.04.2000 г., ECHR 2000-III), тя не е била преглеждана от лекар или здравен

¹ Witold Litwa v. Poland.

работник в момента на ареста или на освобождаването.

2. Становище на правителството

40-41. Правителството възразява, че представеното от жалбоподателката медицинско удостоверение е издадено почти пет години след датата на последното ѝ задържане и не доказва, че в релевантния период тя не е страдала от проблеми с алкохола. За да бъде задържането оправдано по смисъла на чл. 5, т. 1, б. "е", не било необходимо предварителното потвърждение от лекар, че лицето страда от алкохолизъм. Целта на разпоредбата била на властите да се даде възможност да вземат мерки по отношение на лица, които се намират под влияние на алкохол, или лица, чието психическо състояние по други причини е такова, че представляват заплаха за себе си или за околните. В тази връзка и правителството се позовава на цитираното по-горе решение *Витолд Литва с/у Полша*.

3. Преценката на Съда

42-43. Съдът се съгласява с правителството, че медицинското свидетелство от 13 декември 1996 г. е неубедително, но не счита, че останалите представени пред него доказателства му дават основание за заключение, че по времето на спорните събития жалбоподателката е била пристрастена към алкохола или че е била алкохолик в тесния медицински смисъл на понятието. Впрочем, не е и нужно да се установява дали това е било така. "Съдът припомня, че според практиката му чл. 5, т. 1, б. "е" от Конвенцията, с оглед на неговите предмет и цел, не може да се тълкува като позволяващ само задържането на "алкохолици" в тесен смисъл, т.е. лица в клинично състояние на алкохолизъм. По силата на тази разпоредба лица, които не са диагностицирани като "алкохолици", но чието поведение под влияние на алкохол представлява заплаха за обществения ред или за самите тях, могат да бъдат задържани с цел защита на обществените или на техните собствени интереси, като здравето или личната им сигурност. Разпоредбата обаче не позволява задържането на дадено лице само поради факта, че е консумирало алкохол (виж по-специално решението по делото *Витолд Литва с/у Полша*, цитирано по-горе, §§ 60-63).

Съответно, това което е от значение за прилагането на б. "е" [от т. 1 на чл. 5] в разглеждания случай е дали жалбоподателката, когато се е намирала под въздействието на алкохол, се е държала по такъв начин, че да представлява заплаха за обществения ред."

Съдът резюмира информацията, съдържаща се в полицейските доклади, съгласно които и в шестте случая на задържане тя се е намирала под силно въздействие на алкохол и е имала агресивно и разрушително поведение, което всеки път е включвало словесни нападки и обиди към полицейските служители. Също така, жалбоподателката е заплашила да нападне един от служителите в участъка и се е приготвила да измери с кошче за боклук друг полицай, докато той е помагал на пострадал гражданин. Съдът напомня, че според Върховния съд на Исландия информацията от полицейските доклади не е била опровергана, и той не вижда причина за различно заключение. Съдът приема за установено,

че поведението на жалбоподателката е било силно повлияно от употребата на алкохол и с основание е могло да се счита за застрашаващо обществения ред. Освен това той е убеден, че целта на предприетите мерки е била да се предотврати тази опасност. С други думи, случаят попада в хипотезата на чл. 5, т. 1, б. “е”, касаеща “алкохолици”, и разпоредбата е приложима. Предвид този извод Съдът счита, че не е необходимо да разглежда алтернативното твърдение на правителството за приложимост на б. “с” или на някое от останалите основания за задържане по чл. 5, т. 1 от Конвенцията.

В. Дали задържането е било “законно” и дали е налице произвол

1. Становище на жалбоподателката

44-46. Жалбоподателката твърди, че предприетите срещу нея мерки не са имали основание във вътрешното право на Исландия и че във всеки случай действащите по време на събитията разпоредби не са отговаряли на изискванията на Конвенцията относно качеството на закона. Освен това правилата за действията на полицията не били публикувани и достъпни за обществото.

2. Становище на правителството

47-50. Правителството поддържа, че спорните мерки са били необходими предвид поведението на жалбоподателката и че при всеки арест полицейските служители са се опитвали да решат възникналия проблем с по-малко строги мерки – например като я изпратят вкъщи. Правомощието на полицията да извърши арестите се уреждало с достатъчно достъпни и ясни разпоредби, даващи възможност жалбоподателката да допусне, че поведението ѝ може да доведе до задържането ѝ от властите.

3. Преценката на Съда

“51. Съдът припомня, че изразите “законен” и “в съответствие с процедури, предвидени от закона” в чл. 5, т. 1 препращат към националното право и налагат задължение за спазване на неговите материални и процесуални изисквания.

Освен това, съществен елемент на “законността” на задържането по смисъла на чл. 5, т. 1, б. “е” е отсъствието на произвол. Задържането е толкова сериозна мярка, че може да бъде оправдано само ако други, по-малко строги мерки са били обсъдени и намерени за недостатъчни да защитят личния или обществен интерес, което може да наложи лицето да бъде задържано. Това означава, че не е достатъчно лишаването от свобода да е в съответствие с националното право – то трябва да бъде и необходимо при конкретните обстоятелства (виж цитираното решение *Витолг Литва с/у Полша*, § 78).

Наред с това Съдът подчертава, че когато става въпрос за лишаване от свобода, спазването на основния принцип за правна сигурност е от особено значение. Ето защо е съществено условията за лишаване от свобода по националния закон да бъдат ясно дефинирани и самият закон да бъде предвидим

по отношение на прилагането му, така че да е удовлетворен стандартът за законосъобразност, установен в Конвенцията – стандарт, който изисква законът да бъде достатъчно достъпен и прецизен, за да позволи на гражданите – ако е необходимо след подходящ съвет – да предвидят в разумна според обстоятелствата степен последиците, до които може да доведе дадено действие (виж *Върбанов с/у България*², 5.10.2000 г., ECHR 2000-X, § 51; *Аман с/у Швейцария*³, 16.02.2000 г., ECHR 2000-II, § 50; *Стийл и други с/у Обединеното кралство*⁴, 23.09.1998 г., *Reports* 1998-VII, стр. 2735, § 54 и *Амуур с/у Франция*⁵, 25.06.1996 г., *Reports* 1996-III, стр. 850-51, § 50).”

52. Съдът припомня, че в решението си от 10 октомври 1996 г. по заведеното от жалбоподателката дело за обезщетение Върховният съд е приел, че спорните мерки са имали основание във вътрешното право и са били оправдани, тъй като са били предприети с оглед нейното поведение под въздействие на алкохол, причинило нарушения на реда. Според Върховния съд, полицията е имала достатъчно основания да задържи жалбоподателката за кратък срок и не е разполагала с други средства.

Съдът, държейки сметка за основната роля на националните власти и най-вече на съдилищата при тълкуването и прилагането на вътрешното право, също разгледа въпроса и не вижда причини да направи различен извод. Той е убеден от представените пред него доказателства, че спорните мерки са били в съгласие с материалните и процесуалните изисквания на вътрешното право, въпреки че Върховният съд не се е позовал на някое от правните основания, посочени от правителството. Той отбелязва също, че във всеки от шестте случая полицията е обсъдила прилагането на не толкова сериозни мерки и е имала основание да заключи, че е необходимо да арестува и задържи жалбоподателката.

53-54. Остава да се провери дали качеството на относимото вътрешно законодателство е било такова, че да удовлетвори автономното изискване за законосъобразност по чл. 5, т. 1. В това отношение Съдът отбелязва на първо място, че разпоредбите, приложени от Върховния съд в случая на жалбоподателката, са се отнасяли за неприлично поведение на обществени места, но не са посочвали мерките, които полицията има право да предприеме спрямо лице, смуцаващо обществения ред в състояние на интоксикация, както в настоящия случай.

Съдът подчертава, че не е необходимо да разрешава съществуващия между страните спор дали фактите в случая са обуславяли прилагане на чл. 61 от НПК, който е давал на полицията правомощие за арест без съдебна заповед в случай, че лицето загуби контрол върху поведението си на обществено място или извърши публично нарушение и незабавният арест е необходим. Дори да е вярно, както твърди правителството, че прилагането на чл. 61 от НПК се основава на трайна административна практика, в случая на жалбоподателката приложимостта му не е потвърдена изрично в решението на Върховния съд, нито пред Европейския съд са представени други съдебни решения, които да я доказват.

² *Varbanov v. Bulgaria*. Виж пълния текст на решението в поредицата *Решения на Европейския съд по правата на човека в Страсбург по дела срещу България*, издание на фондация *Български адвокати за правата на човека*.

³ *Amann v. Switzerland*. Решение на Голямото отделение.

⁴ *Steel and Others v. the United Kingdom*.

⁵ *Amuur v. France*.

Освен това чл. 61 от НПК се отнася само до необходимостта от незабавен арест и нито той, нито която и да е друга от цитираните от правителството разпоредби урежда задържането или неговата максимална продължителност.

55. Съдът отбелязва, че по-детайлна уредба на тези въпроси се е съдържала в инструкциите на Комисаря на полицията в Рейкявик от 1988 г., които са влезли в сила на 1 юли 1988 г. и са се прилагали по времето на пет от общо шестте случая на задържане на жалбоподателката. Според тези правила, поведението на едно лице в резултат на употреба на алкохол, водещо до безредие или значителни смущения, може да оправдае задържането му, при условие че съществува голяма вероятност тази ситуация да продължи, ако то остане на свобода. Не се разрешава задържане само поради интоксикация или когато е възможно прилагането на алтернативни мерки, например отвеждане на лицето къщи. Съдът отбелязва обаче, че макар и да са съдържали предпоставката задържането да е необходимо, въпросните разпоредби също не са уточнявали кога то престава да бъде оправдано и задържаното лице следва да бъде освободено.

Страните спорят дали въпросните инструкции са били достъпни за обикновените граждани. Правителството твърди най-общо, че правилата, на които полицията е основала своите действия, са били публикувани и достъпни за всеки. Жалбоподателката възразява, че инструкциите са вътрешни полицейски актове и никога не са били обществено достояние. Правителството не е подкрепило твърдението си с конкретна информация.

56. При тези обстоятелства Съдът счита, че по времето на спорните събития съществени въпроси като срока на задържането и обхвата и начина на упражняване на дискрецията на полицията са се уреждали единствено от административната практика и, при липсата на точни законови разпоредби или съдебна практика, не са били регулирани в необходимата степен (виж решенията от 24 април 1990 г. по делата *Крюслен с/у Франция*⁶, А.176-А, § 35, и *Ювиг с/у Франция*⁷, А.176-В, § 34). Освен това, в момента на първото задържане на жалбоподателката през януари 1988 г., т.е. преди влизането в сила на Правилата от 1988 г., този недостатък е съществувал по отношение не само на срока на задържане, но и на самото решение за задържане. При това Съдът не е уверен, че по-детайлната уредба, съдържаща се в посочените инструкции, е била достъпна за обществеността.

Ето защо Съдът не бе убеден, че приложимата по времето на събитията правна уредба е била достатъчно прецизна и достъпна, за да се избегне опасността от произвол. В съответствие с това той счита, че лишаването на жалбоподателката от свободата ѝ не е било “законно” в автономния смисъл на чл. 5, т. 1 от Конвенцията, който поради това е нарушен.”⁸

Съдът отхвърля искането на жалбоподателката за присъждане на обезщетение за претърпените от нея страдания в резултат на това, че в шест различни

⁶ *Kruslin v. France*. Виж резюме на решението в бр. 9-10/98 г. на Бюлетина.

⁷ *Huvig v. France*.

⁸ Решението е взето с мнозинство 5 гласа срещу два. 1 Witold Litwa v. Poland.

случая била произволно задържана за цяла нощ от полицията в Рейкявик. Като има предвид техническото основание за заключението, че е извършено нарушение на чл. 5, т. 1 от Конвенцията, което по никакъв начин не подлага на съмнение необходимостта от задържането, Съдът счита, че установяването на нарушение съставлява достатъчно удовлетворение. Той уважава частично претенцията на жалбоподателката за разноси в производството по Конвенцията и ѝ присъжда сумата 6 500 евро.

Резюме и превод от английски език: Георгица Петкова

ПРАВАТА НА ЧОВЕКА, кн. 4/2003 г.
ВЪПРОСИ ПО ИЗМЕНЕНИЯТА НА НПК ОТ ОКТОМВРИ 2004

Издание на
Фондация “Български адвокати за правата на човека”
ул. “Ген. Гурко” № 49, вх. А, ет. IV
София 1000
тел. 980 39 67, тел./факс 986 66 23
e-mail hrlawyer@blhr.org, интернет адрес www.blhr.org

ISSN 1311-9516

Bulgarian Lawyers for Human Rights Foundation
49, Gurko str., Entrance A, Floor IV
1000 Sofia BULGARIA
Tel. +3592/980 39 67, tel/fax +3592/986 66 23
E-mail hrlawyer@blhr.org, Website: www.blhr.org

Художник на корицата: Димитър Стоянов - Димо
Предпечатна подготовка и печат: "АРХОНТ - В" ООД